

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE DENETİM YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ADLİ MUHASEBECİLİK VE TÜRKİYE'DE
UYGULANABİLİRLİĞİ

Yüksek Lisans Tezi

MERVE ALTINSOY

İstanbul, 2011

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE DENETİM YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ADLİ MUHASEBECİLİK VE TÜRKİYE'DE
UYGULANABİLİRLİĞİ

Yüksek Lisans Tezi

MERVE ALTINSOY

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Masum TÜRKER

İstanbul, 2011

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığıım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ONAY SAYFASI

Yüksek Lisans Öğrencisi Merve Altınsoy'un "Adli Muhasebecilik ve Türkiye'de Uygulanabilirliği" konulu tez çalışması jürimiz tarafından İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak (oybirliği / oyçokluğu) ile başarılı bulunmuştur.

	Adı- Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	: Yrd.Doç.Dr. Masum TÜRKER	
Jüri Üyesi	:	.....
Jüri Üyesi	:	.....

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Merve ALTINSOY
Anabilim Dalı : İşletme
Programı : Muhasebe ve Denetim
Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Masum TÜRKER
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Mayıs 2011
Anahtar Kelimeler : Hata, Hile, Adli Muhasebe

ÖZET

ADLI MUHASEBECİLİK VE TÜRKİYE'DE UYGULANABİLİRLİĞİ

Bu çalışmada, işletmelerin finansal raporlarındaki verilerin doğruluğuna gölge düşüren hata ve hile kavramları üzerinde durularak dünya genelinde artış gösteren hile türleri, bu hilelerinin tespitinin önemi vurgulanmış ve bunun yanı sıra hilelerin ve diğer finansal suçlardaki artışın sonucu olarak ortaya çıkan adli muhasebecilik mesleği, mesleğin kapsamı, dünyada adli muhasebecilik mesleği anlatılmış ve Türkiye'de uygulanabilirliği konusunda önerilerde bulunulmaya çalışılmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Merve ALTINSOY
Field : Business Administration
Programme : Accounting and Audit
Supervisor : Asst. Prof. Dr. Masum TÜRKER
Degree Awarded and Date : Master – Mayıs 2011
Key Words : Error, Fraud, Forensic Accounting

ABSTRACT

FORENSIC ACCOUNTING AND PROSECUTIONS IN TURKEY

In this study, it is emphasize to give the importance of the errors and fraudulent statements in financial reports which brings into disrepute the integrity and accuracy of the financial statements and types of frauds and the detection of these frauds according to the increasing fraud activities and other financial crimes all over the world, Furthermore, it is tried to disclose the new working area in accordance with the evolution of fraud which is named forensic accounting with the prosecutions around the world and tried to make a proposal the prosecution of this area in Turkey.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
Özet (Abstract)	iii
Tablo Listesi	vii
Şekil Listesi	viii
Kısaltmalar	ix
GİRİŞ	1
1. HATA VE HİLE KAVRAMLARININ TANIMLANMASI	
1.1. Genel Açıklamalar.....	5
1.2. Hata Kavramının Tanımı.....	7
1.2.1. Muhasebe Hatalarının Sınıflandırılması.....	9
1.2.1.1. Matematik Hataları.....	9
1.2.1.2. Kayıt Hataları.....	10
1.2.1.3. Aktarma Hataları.....	11
1.2.1.4. Unutma ve Tekrarlama Hataları.....	12
1.2.1.5. Bilanço Hataları.....	13
1.3. Hile Kavramının Tanımı.....	15
1.4. Hata ile Hile Arasındaki Farklar.....	17
2. HİLENİN BOYUTLARI, YAPILMA NEDENLERİ, ORTAYA ÇIKARILMASI VE ÖNLENMESİ	
2.1. Genel Açıklamalar.....	20
2.2. Hilenin Sınıflandırılması ve Türleri.....	22
2.2.1. Çalışan Hileleri (Zimmete Geçirme).....	29
2.2.2. Yönetim Hileleri (Finansal Raporlama Hileleri).....	31
2.2.3. Yatırım Hileleri.....	37
2.2.4. Satıcı Hileleri.....	37
2.2.5. Müşteri Hileleri.....	38
2.3. Hile Yapanlar ve Karakteristik Özellikleri.....	39
2.3.1. Hile Yapanların Karakteristik Özellikleri.....	40
2.4. Hileye Başvurmayı Teşvik Eden Etkenler ve Hile Üçgeni.....	47
2.5. Hilenin Tespit Edilmesi, Ortaya Çıkarılması ve Önlenmesi.....	54
2.5.1. Analitik İncelemeler Kullanma.....	59
2.5.2. Benford Yasasını Kullanma.....	60
2.5.3. Yeniden Hesaplamalar.....	61
2.5.4. Çapraz Denetim Tekniği.....	62
2.5.5. İstisna Testleri ve Doğruluk (Eş) Kopya Testleri.....	62
2.5.6. Veri Madenciliği.....	63
2.5.7. Uzman Sistemler.....	64
2.5.8. Yapay Sinir Ağı.....	65

3. ADLİ MUHASEBECİLİK

3.1. Genel Açıklamalar.....	67
3.2. Finansal Suçlar.....	68
3.2.1. Rüşvet, Yolsuzluk ve Suistimal.....	68
3.2.2. Kaymağını Alma ve Zimmetine Geçirme.....	69
3.2.3. Hisse Senedi ve Manipülasyon Suçları.....	70
3.2.4. Kredi Kartı Yolsuzlukları.....	71
3.2.5. Kar Amacı Olmayan Sivil Toplum Organizasyonlarında Hile.....	72
3.2.6. Belgede Sahtecilik ve Tahrifat.....	73
3.2.7. Vergi Kaçırma.....	74
3.2.8. Bankacılık İşlemlerinde Yapılan Hileler.....	76
3.2.9. İnternet(Sanal) Suçları.....	76
3.2.10. Kurum(İşletme) Hileleri.....	78
3.3. Adli Muhasebe.....	79
3.4. Bağımsız Denetçi ile Adli Muhasebeci Arasındaki Ayrım.....	81
3.5. Adli Muhasebecilik Mesleğinin Kapsamı	84
3.5.1. Dava Destek Danışmanlığı.....	85
3.5.2. Uzman Tanıklık.....	88
3.5.2.1. Bilirkişilik Kavramı.....	92
3.5.3. Araştırmacı Muhasebecilik.....	94
3.6. Adli Muhasebecilik Faaliyet Konuları.....	101
3.7. Adli Muhasebe Mesleğinin Oluşumu ve Gelişimi.....	105
3.8. Adli Muhasebecilik Mesleğine İhtiyaç Duyanları ve Nedenleri.....	110
3.9. Bir Adli Muhasebecinin Bilgi Sahibi Olması Gereken Konular ve Kişilik Özellikleri.....	114
3.10. Dünyada Adli Muhasebecilik Mesleği.....	121
3.10.1. Amerika.....	121
3.10.2. Kanada.....	128
3.11. Mesleğin Türkiye’de Uygulanması.....	131
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	141
EKLER.....	144
KAYNAKÇA.....	146

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1. Hileye İlişkin SAS'lar.....	25
Tablo 2. İşletmelerde Yapılan Hile Türleri.....	28
Tablo 3. İşletme Çalışanlarının Gerçekleştirdiği Hileler.....	30
Tablo 4. İşletme Sahibi ve Yöneticilerinin Gerçekleştirdiği Hileler.....	32
Tablo 5. İşletme Satıcıları, Tedarikçileri ve Yüklenicilerinin Hileleri.....	37
Tablo 6. İşletme Müşterilerinin Gerçekleştirdiği Hileler.....	39

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1. Hile Üçgeni (Fraud Triangle).....	48

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABV	Onaylanmış Şirket Değerleme Programı (Accredited in Business Valuation)
ACFE	Sertifikalı Hile Denetçileri Kuruluşu (Association of Certified Fraud Examiners)
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
AICPA	Amerika Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (American Institute of Certified Public Accountants)
AVA	Onaylanmış Değerleme Analisti (Accredited Valuation Analysts)
Bkz.	Bakınız
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
C.	Cilt
CA	Yeminli Mali Müşavir (The Chartered Accountant)
CFD	Sertifikalı Hile Soruşturmacısı (Certified in Fraud Detection)
CFE	Sertifikalı Hile Araştırmacıları (Certified Fraud Examiner)
CFF	Adli Finans Setifikası (Certified in Financial Forensic)
CFFA	Adli Finans Analistleri (The Certified Forensic Financial Analyst)
CIA	Sertifikalı İç Denetçi (Certified Internal Auditor)

CICA	Kanada Ruhsatlı Muhasebeciler Birliği (The Canadian Institute of Chartered Accountants)
CISA	Sertifikalı Bilgi Sistemleri Denetçisi (Certified Information System Auditor)
COSO	Sponsor Organizasyonlar Komitesi (Committee of Sponsoring Organizations of TheTreadway Commision)
CPA	Sertifikalı Kamu Muhasebecileri (Certified Public Accountant)
CISM	Sertifikalı Bilgi Güvenliği Yöneticisi (Certified Information Security Manager)
CITP	Sertifikalı Bilgi Teknolojileri Uzmanları Certified Information Technology Professional)
FBI	Federal Araştırma Bürosu (Federal Bureau of Investigation)
FCPAS	Adli Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Topluluğu (Forensic CPA Society)
FFI	Adli Finans Enstitüsü (Financial Forensics Institute)
FVS	The Forensic and Valuation Services
IASB	Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu
IAS	Uluslararası Denetim Standartları (International Auditing Standards)
ICEP	Seçkin Kişiler Bağımsız Komitesi (Independent Committee of Eminent Persons)
IFAC	Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (International Federation of Accountants)
IFRCP	İç Prosedürlere İlişkin Federal Kuralları (Federal Rules of Civil Procedure)
IIA	İç Denetçiler Enstitüsü (The Institute of Internal Auditors)
IRS	İç Gelirler Servisi (The Internal Revenue Service)

ISACA	Bilgi Sistemleri Kontrol ve Denetim Kuruluşu (Information Systems Audit and Control Association)
IT	Bilgi Teknolojileri (Information technology)
İSMMM	İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası
MÖ	Milattan Önce
NACVA	Ulusal Sertifikalı Değerleme Analistleri Kuruluşu (National Association of Certified Valuation Analysts)
No.	Numara
PCAOB	Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu (Public Company Accounting Oversight Board)
RCMP	Royal Canadian Mounted Police
S.	Sayı
s.	Sayfa
SAS	Denetim Standartları Beyannamesi (Statement on Auditing Standards)
SEC	ABD Sermaye Piyasası Kurulu (Securities and Exchange Commission)
SFO	Ağır Hile Bürosu (Serious Fraud Office)
SOFE	Finansal Denetçiler Topluluğu (Society of Financial Examiners)
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
SM	Serbest Muhasebeci
SMMM	Serbest Muhasebeci Mali Müşavir
TCK	Türk Ceza Kanunu
TDK	Türk Dil Kurumu
TESMER	Temel Eğitim ve Staj Merkezi

TİDE	Türkiye İç Denetçiler Enstitüsü
TTK	Türk Ticaret Kanunu
USD	Amerikan Doları (United States Dolar)
US GAAP	Amerikan Muhasebe Standartları (Generally Accepted Accounting Principles in the United States)
v.d.	Ve Diğerleri
VUK	Vergi Usul Kanunu
YMM	Yeminli Mali Müşavir

GİRİŞ

0.1. ÇALIŞMANIN AMACI

İşletmelerde kişilerin ya da grupların işletme aleyhine ve lehine yaptığı hileli eylemlerdeki artış ve hilelerin işletmelere, topluma verdiği zararlar bunların tespiti konusunda yeni bir uzmanlık alanının oluşmasını sağlamıştır. Denetçinin görevi, işletmelerin ürettiği finansal tabloların ve verilerin genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluğunu ve doğruluğunu makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtları ile bağımsız denetim standartlarında öngörülen gerekli bağımsız denetim teknikleri uygulanarak, defter, kayıt ve belgeler üzerinden değerlendirilmesi ve sonuçlarının bir rapora bağlanmasıdır. Bu açıdan denetçinin denetim faaliyetini yürütürken öncelikli hedefi, hata ve hileleri ortaya çıkarmak olmadığından işletmelerdeki hile ve yolsuzlukların ortaya çıkarılması ve ispatı konusunda hizmet verecek “Adli Muhasebe” olarak anılan yeni bir meslek doğmuştur.

Bu çalışmanın amacı; gelişmiş ülkelerde yaygın uygulama alanı bulan ancak ülkemizde henüz tam anlamıyla uygulama alanı bulamayan Adli Muhasebecilik mesleğini tanıtmak, mesleğin kapsamı ve özellikleri hakkında bilgi vererek ülkemizde uygulanabilirliğini tartışmaktır.

0.2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ

Yirminci yüzyıl sonlarında ortaya çıkan şirket skandalları, finansal tabloların güvenilirliğinin sorgulanmasına neden olmuştur. İşletmelerin faaliyet sonuçlarına ve finansal durumuna ilgi duyan finansal tablo okuyucularının ve yararlanıcılarının finansal tablolardaki bilgilerin doğruluğuna ilişkin güvence ihtiyacı bağımsız denetimin önemini arttırmış, denetim ve muhasebe alanlarında önemli gelişmeler yaşanmasına, yeni düzenlemeler oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca, küreselleşme, yoğun rekabet ortamı ve bilgi teknolojilerindeki hızla artan gelişmelere bağlı olarak, finansal tabloların yönetim kararlarına etki etmesi nedeniyle ve diğer tüm finansal tablo kullanıcılarının kullanımı açısından ortaya konulan verilerin doğruluğu ve güvenilirliği önemli hale gelmiştir. Bu nedenle, işletmelerin ortaya koyduğu finansal tabloların hata ve hilelerden arındırılmış, doğru ve güvenilir olup olmadığının tespiti önem kazanmıştır.

Uzun yıllardan beri süregelen denetim işlevi, ortaya çıkan skandallarında etkisiyle gelişmiş ülkelerde, özellikle Amerika başta olmak üzere, “Adli Muhasebe” mesleği geniş uygulama alanı bulmaktadır.

0.3. ÇALIŞMA KONUSUNUN KAPSAMI ve SINIRLANDIRILMASI

Adli muhasebecilik mesleği ve Türkiye’de uygulanabilirliği 3 ana bölümde incelenmiştir.

Birinci bölümde; hata ve hile kavramlarına genel olarak değinilmiştir. Bu kavramların muhasebe bilimdeki yeri, standartlar ve ilkelerle getirilen tanımlamalara yer verilecek ve önemi anlatılmıştır. Bunun yanı sıra; bağımsız denetimde vazgeçilmez olan bu iki kavramı arasındaki farklar incelenmiştir.

İkinci bölümde; hile daha geniş bir şekilde incelenmiştir. Hilenin sınıflandırılması ve hile türleri, işletmelerde yaşanan hile eylemleri odaklı olarak ele alınmıştır. Hileye başvurulma sebepleri, hile yapanların ya da hile eğilimi olanların özellikleri, hile üçgeni, hilenin tespiti ve önlenmesine yer verilmiştir. Hile konusu oldukça geniş bir çalışma alanı olmasına karşılık bu çalışmanın asıl amacının adli muhasebecilik mesleğini incelemek ve Türkiye’de uygulanabilirliğini tartışmak olduğu dikkate alınarak çalışmanın bu bölümü bahsedilen içerik ile sınırlı tutulmuştur.

Üçüncü bölümde; öncelikle işletmelerde yaşanan hile ve diğer finansal suçlar ele alınmıştır. Ardından dava konusu haline gelen hile ve finansal suçları inceleyen, hileleri ve suçları tespit etmeye yönelik araştırmalar yapan, elde edilen bilgi ve kanıtları mahkemelere sunan adli muhasebecilik mesleğine; bu mesleğin kapsamına, uygulamalarına, tarihi gelişim sürecine, meslekte faaliyet gösterecek kişilerin sahip olması gereken özelliklere ve bilgi sahibi olması gereken alanlara yer verilmiştir. Son olarak, dünyada adli muhasebecilik mesleği incelenecek bu bilgiler ışığında Türkiye’de bu mesleğinin uygulanabilirliği tartışılacaktır.

Sonuç bölümünde; çalışma özetlenip değerlendirilecek ve uygulamaya yönelik öneriler getirilecektir.

0.4. ÇALIŞMADA KULLANILAN YÖNTEM

Bu çalışmanın hazırlanmasında öncelikle yerli ve yabancı literatür incelemesi yapılmıştır. Bu konu ile ilgili yetkili kuruluşların düzenlemeleri ve raporları incelenmiştir. Makale ve kitap taraması yapılmış ve konu ile ilgili konferans, sempozyum ve toplantılarda sunulan bildirilerden yararlanılmıştır.

1. HATA VE HİLE KAVRAMLARI

1.1. Genel Açıklamalar

Günümüzde küreselleşmenin etkisiyle sermaye piyasalarının gelişmesi, işletme sahipliği ve yöneticiliğinin birbirinden ayrılması, çokuluslu işletmelerin sayısının artması ve faaliyet alanlarının genişlemesi, muhasebe işlemlerinin karmaşıklaşması, ilgi gruplarının sayısının ve bilgi gereksiniminin artması, çıkarların çatışması ve kamuyu bilgilendirmenin öneminin artması muhasebe ve denetim mesleğini etkileyen gelişmeler olarak değerlendirilmektedir.¹

Bunların yanında bilgisayar kullanımının yaygınlaşması, internetin kullanımı, e-ticaret vb. bilgisayar programları ve yazılımlarının kullanımının artması da ticari faaliyetlerin kapsamının, hacminin genişlemesine neden olmuş ve bu faaliyetleri sanal ortamlara taşımıştır. Teknolojik gelişmelerin doğal çevre ve toplum hayatına etkisi, küreselleşme; toplumların daha fazla kesiminin işletmelerin faaliyetlerinden etkilenmelerine neden olmaktadır.

Bahsedilen gelişmelerle dünya genelinde işletme faaliyetlerinden etkilenmiş ve etkilenmekte olan kişi ya da grupların işletmelerin yürütmekte olduğu ve gelecekte gerçekleştireceği faaliyetlerinden haber alma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Muhasebe, bu anlamda, bilgi ihtiyacını karşılayacak tek sistemdir. Muhasebe, işletme faaliyetlerini parasal değerlerle ifade etmeye, çıkan sonuçları çeşitli şekillerde raporlamaya yarayan bir sistemdir. Muhasebe bunu yaparken işletme içinden ve dışından topladığı bilgileri kayıtlardan oluşan bir veri ambarında biriktirir. Biriktirdiği bu bilgileri kullanarak çeşitli raporlar üretir. Muhasebe sisteminin ortaya koyduğu, işletmenin durumunu ve geleceğini en iyi şekilde yansıtan raporlar işletmenin finansal tablolarıdır. İşletme ile ilgilenenler, istedikleri bilgileri belirli aralıklarla ve belirli tarihlerde düzenlenen ve

---

¹ A.Zafer SAYAR, “Sermaye Piyasası Kurulunun Muhasebe ve Bağımsız Denetime İlişkin Mevzuatı Kapsamında Bağımsız Denetçilerden Beklentiler”, Ankara 2005, s.2-3.

yayınlanan bu finansal tablolardan elde ederler.² Bu nedenle finansal tablolardaki verilerin doğruluğu ve finansal raporların şeffaflığı bilgiye ihtiyaç duyan finansal tablo kullanıcılar için önemlidir.

Finansal tablo kullanıcılarının, tablolarda sunulan bilgilerin doğruluğunu bizzat araştırma ve inceleme şansı olmadığından işletme çalışanlarınca hazırlanan ve sunulan bu bilgilerin doğru olduğunu varsayarak karar almaları gerekmektedir.³ Doğru ve güvenilir bilgiyi sağlama görevinin işletme yönetimlerine ait olduğu 13 Ocak 2011 tarihinde kabul edilen Türk Ticaret Kanunu'nun (TTK) 375.maddenin c bendinde aşağıdaki şekilde belirtilmiştir:⁴

“Muhasebe, finans denetimi ve şirketin yönetiminin gerektirdiği ölçüde, finansal planlama için gerekli düzenin kurulması” yönetim kurulunun devredilemez ve vazgeçilemez görev ve yetkilerindedir.

Herhangi bir nedenle finansal bilgilerin doğruluğunun veya raporlamaların şeffaflığının sağlanamaması, finansal bilgi kullanıcılarına, karar alma süreçlerinde kullanmaları için gerekli olan finansal bilgileri temin eden finansal raporların üretim sürecinde hata ve hilelerin oluştuğu varsayımını gündeme getirir. Bu hata ve hilelerin yarattığı kayıpların eskisine göre daha ağır olduğu ve daha fazla kesimi etkilediği açıktır. Bu açıdan finansal raporlarda yer alan hata ve hilelerin tespiti ve önlenmesi için geliştirilecek yöntemlerin önemi gün geçtikçe artmaktadır.⁵

Bu anlamda ticaret dünyasının ve bir işletmenin finansal verilere ihtiyaç duyanların, muhasebe hatalarından ve hilelerinden arınmış bilgilere ve şeffaf finansal tablolara ulaşmasında muhasebe denetiminin ve bu mesleği icra edenlerin yeri ve görevi büyüktür.

---

² Hasan Türedi, **Genel Muhasebe**, Trabzon: Celepler Matbaacılık, 2004, s.15.

³ Gülfer Özşahin, **Bağımsız Denetçinin Hata ve Hilelere İlişkin Sorumluluğu**, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu, Ekim 2000, Y. 159, s.10.

⁴ 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu 375.madde (Çevrimiçi) <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6102.html> (Erişim Tarihi: 13/05/2011)

⁵ Sezen Çubukçu, “Muhasebe Hilelerini Ortaya Çıkarmada Benford Modeli'nin İlk İki Basamak Yaklaşımı ile Kullanılması”, **Muhasebe Öğretim Üyeleri Bilim ve Dayanışma Vakfı Dergisi**, Temmuz-Eylül 2009, S.3, s. 114.

Hata ve hileler genel anlamda muhasebe prensip ve kurallarına uymayan davranışlar olarak tanımlanmaktadır.⁶ Bu bölümde hata ve hile kavramları üzerinde durulacak, bunlar arasındaki farklar vurgulanacaktır.

1.2. Hata Kavramının Tanımı

Sözlük anlamıyla hata; istemeyerek ve bilmeyerek yapılan yanlış, kusur, yanılıdır.⁷ Muhasebe biliminde hata, finansal tablolarda ve muhasebe kayıtlarında yapılan matematiksel yanlışlıklar ya da muhasebe ilkelerinin uygulanmasında gözden kaçma veya gerçek verilerin istem dışı yanlış beyan edilmesi olarak ifade edilmektedir.⁸ Diğer bir ifadeyle, kaydedilmesi gereken bir ekonomik olayın, bir tutarın, bir açıklamanın finansal tablolara yanlış işlenmesi ya da hiç dahil edilmemiş olması sonucunda meydana gelmektedir.⁹ Hata; dikkatsizlik, unutkanlık, gözden kaçırma gibi insanca nedenlerden kaynaklanmaktadır ve kasıt bulunmaması temel özelliğidir.¹⁰

Muhasebede diğer bir hata tanımı ise, kanunlara, yönetmelik ve yönerge gibi yasal mevzuata, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ile işletme politikalarına ve doğruluğu kabul edilmiş diğer ilke ve prensiplere aykırı ancak kasıt unsuru içermeyen fiil ve davranışlar şeklindedir.¹¹ Muhasebe hatalarının ortaya çıkmasının başlıca sebepleri; gereken dikkat ve özenin gösterilmemesi, ihmal, bilgi ve deneyim yetersizliği, yasal hükümlerin yeterince anlaşılabilmesi, plansız ve programsız çalışma şeklinde belirtilmektedir.¹² Hatalar finansal tabloları çarpıtmaktadır, fakat kasıtsız olarak yapılan yanlışlıklar olduğundan tespit edildiklerinde işletme çalışanları

---

⁶ Nermin Akyel, “Adli Muhasebecilik ve Türkiye’de Uygulanabilmesi için Altyapı Bileşenlerinin Mevcut Durumu, Değerlendirilmesi ve Öneriler”, (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Haziran 2009, s.12.

⁷ TDK Türkçe Sözlük (Çevrimiçi) <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (Erişim Tarihi: 27/02/2011)

⁸ Gülhan Genç, “Hileli Finansal Raporlama”, (M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2009, s.7.

⁹ Ersin Güredin, **Denetim ve Güvence Hizmetleri**, İstanbul: Arıkan Basım, 11.bası, 2007, s.132.

¹⁰ Çubukçu, **a.g.m.**, s. 115.

¹¹ Ramazan Irmak vd. , **Muhasebenin Genel Esasları Muhasebede Hata ve Hileleri ile Bunların Tespit Yöntemleri ve Hesapların Denetimi**, Ankara: Şafak Matbaacılık, 2002, s.32.

¹² **A.g.e.**

tarafından düzeltilirler.¹³ Bu hataların yine muhasebe kuralları içinde düzeltilmesi gerekmektedir.¹⁴

Muhasebe hataları ve düzeltilme yöntemlerine ilişkin dünya genelinde muhasebe ve denetim alanında faaliyetler yürüten kuruluşların öncülüğünde çeşitli standartlar oluşturulmuştur. Böylece hem muhasebeyi uygulayan muhasebecilerin hem de muhasebe sistemini denetleyen denetçilerin bir işlemin ne zaman hata, ne zaman hile olarak tanımlayacakları açıkça belirtilmiştir.

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından yayınlanan standartlardan olan IAS 8'e göre hatalar, bilginin gözden kaçması, muhasebe uygulamalarında görülen yanlışlıklar veya bazı kalemlerin mali tablolarda gösterilmemesi olarak belirtilmiştir.¹⁵

Amerikan Muhasebe Standartlarına (US GAAP) göre ise hatalar; matematiksel yanlışlardan kaynaklanabileceği gibi muhasebe ilkelerinin uygulanması ve finansal tabloların hazırlanması sırasında bilgilerin yanlış kullanılması veya bazı verilere yer verilmemesi ya da yanlış muhasebeleştirilmesi sonucu ortaya çıkabilmektedir.¹⁶

Ülkemizde ise Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)'nın yayınladığı Seri: XI No: 25 de hata; cari dönemde fark edilen, geçmiş dönem veya dönemlere ilişkin mali tabloların hazırlanması ve açıklanması esnasında mevcut ve dikkate alınmış olması beklenen güvenilir bilginin mali tablolar dışında bırakılması veya diğer raporlama yanlışlıkları olarak tanımlanmıştır.¹⁷ SPK'nın bu tebliğinde hatalar; matematiksel hatalar, muhasebe politikalarının yanlış uygulanması, bilgilerin yanlış yorumlanması, dikkatten kaçması

---

¹³ Güredin, **a.g.e.**, s.133.

¹⁴ Faruk Güçlü, **Muhasebe Denetimi İlkeler ve Teknikler**, Ankara: Detay Yayıncılık, 2008, s.73.

¹⁵ Özşahin, **a.g.e.**, s.22.

¹⁶ Volkan Demir, "**SPK Muhasebe Standartları Çerçevesinde Hata Kavramı ve Düzeltilmesi**", (Çevrimiçi)<http://www.tmsk.org.tr/makaleler/TMS%208/SPK%20MUHASEBE%20STANDARTLARI%20CERCEVESINDE%20HATA%20KAVRAMI%20VE%20DUZELTILMESI.pdf> (Erişim Tarihi: 16/01/2011)

¹⁷ SPK Tebliğ, Seri XI No: 25, 19.Kısım Madde 466. (Çevrimiçi) <http://www.spk.gov.tr/apps/teblig/displayteblig.aspx?id=178&ct=f&action=displayfile&ext=.pdf> (Erişim Tarihi: 06/03/2011)

veya kasti hatalar şeklinde sınıflandırılmıştır.¹⁸ Hataların yapılış şekillerine göre sınıflandırmak da mümkündür.

1.2.1. Muhasebe Hatalarının Sınıflandırılması

Muhasebe hataları; kasıtlı olmayan yanlış beyanları, tutarların atlanması ya da unutulması, finansal tablolarda yer alması gereken açıklamaların atlanması, gözden kaçırmadan kaynaklanan yanlış muhasebe tahminleri ya da durumu yanlış yorumlayarak genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine aykırı muhasebe uygulamaları yapmak gibi çok çeşitli durumları içermektedir.¹⁹ Bu nedenle muhasebe hatalarını bir sınıflandırmaya tabi tutarak ele almak daha uygun olmaktadır.

1.2.1.1. Matematik Hataları

Matematik hataları olarak adlandırılan hatalar, gerçekleşen olayların muhasebe sisteminde kayıtlara alınması sırasında ihtiyaç duyulan rakamsal ifadelerin elde edilmesi için yapılan matematiksel işlemlerde yapılan hatalardır.²⁰ İşletmenin alış faturasında yer alan malların kalem sayılarının fazla olması nedeniyle tutarların fazla hesaplanması matematiksel hataya bir örnektir. Diğer bir örnek ise genel yönetim giderleri hesabının 100.000 TL iken 110.000 TL olarak hesaplanması ve dönem kar ya da zararı hesabına bu şekilde aktarılması verilebilir.²¹

---

¹⁸ SPK Tebliğ, Seri XI No: 25, 19.Kısım Madde 473. (Çevrimiçi) <http://www.spk.gov.tr/apps/teblig/displayteblig.aspx?id=178&ct=f&action=displayfile&ext=.pdf> (Erişim Tarihi: 06/03/2011)

¹⁹ O.Ray Whittington ve Kurt Pany, “Principles of Auditing and Other Assurance Services” , Boston : McGraw-Hill/Irwin , 4.b., 2004, s.36.

²⁰ Irmak vd., **a.g.e.**, s.33.

²¹ Akyel, **a.g.e.**, s.12.

Matematik hataları genellikle amortisman, yeniden değerlendirme, katma değer vergisi, maliyet artış fonu gibi aritmetik işlemlerin yapıldığı hesaplarda ortaya çıkmaktadır.²²

Matematik hatalarının kayıtlar üzerinde tespiti çift taraflı kayıt sistemi sebebiyle pek mümkün değildir. Ancak doğrudan doğruya belgeler üzerinde yapılan incelemeler sonucunda ortaya çıkartılabilirler.²³

1.2.1.2. Kayıt Hataları

Kayıt hataları, işletmedeki olayların muhasebe sisteminde kayıt altına alınması sırasında gerçekleşen hatalardır. Günümüzde muhasebeleştirme ağırlıklı olarak bilgisayar programlarının desteğiyle gerçekleştiriliyor olsa da, manuel bir muhasebe sistemi var ise, herhangi bir maddenin borç ve alacağının birbirini tutmaması veya yevmiye defterlerinden defteri kebire nakil sırasında, başka hesaplara veya farklı rakamlarla yanlış nakil işlemlerinin yapılması gibi hatalardır.²⁴ Kayıt hataları kendi içinde şu şekilde bölümlendirilebilir:

- *Hesap Adında Hata:* İşlemin, muhasebenin çerçevesini ortaya koyan ilkeler, standartlar, kanunlar, usul ve esaslara uygun olarak yorumlanamaması nedeniyle işlemin yanlış hesaba kaydedilmesi ile ortaya çıkan hatalardır.²⁵ Örneğin, işletmenin kendi ihtiyacı için yapmakta olduğu bir binayı “258 Yapılmakta Olan Yatırımlar” hesabında izlenmesi gerekirken, yıllara sâri bir inşaat işi gibi yorumlanarak “170 Yıllara Sari İnşaat ve Onarım Maliyetleri” hesabında izlenmesi hesap hatasıdır.²⁶

---

²² Irmak vd., **a.g.e.**, s.33.

²³ Akyel, **a.g.e.**, s.14.

²⁴ Fatma Ulucan Özkul ve Pınar Pektekin, “Muhasebe Yolsuzluklarının Tespitinde Adli Muhasebecinin Rolü ve Veri Madenciliği Tekniklerinin Kullanılması”, **Muhasebe Öğretim Üyeleri Bilim ve Dayanışma Vakfı Dergisi**, Eylül-Aralık 2009, S.4, s.63-64.

²⁵ GENÇ, **a.g.e.**, s.9.

²⁶ Irmak vd., **a.g.e.**, s.33-34.

- *Miktarda Hata:* Depoya giren ya da çıkan malın denetiminde fatura muhteviyatındaki mal miktarı önem kazanır. Muhteviyatta yapılacak bit hata stok eksiği ya da fazlasına neden olabilmektedir.²⁷
- *Tutarda Hata:* Tutarların defterlere noksan veya fazla yazılması veya rakamların yer değiştirmek suretiyle yanlış kaydedilmesi gibi hatalardır.²⁸
- *Tarihte Hata:* Belgenin asıl tarihi ile kayıt esnasındaki belge tarihinin uyumlu olmamasıdır.²⁹
- *Muhteviyatta Hata:* Alınan malın farklı bir mal olmasına karşılık başka bir mal alınmış gibi gösterilmesidir.³⁰

1.2.1.3. Aktarma Hataları

Aktarma hataları, muhasebe işlemlerine ilişkin tutarların sayfalar ve defterler arası aktarılırken yanlış aktarılması veya yevmiye defterine kaydedilen bir işlemin büyük deftere kaydedilmesi sırasında başka bir hesaba kaydedilmesi sonucu meydana gelen hatalardır.³¹

Aktarma hatalarına ilişkin kontroller, geçmiş hesap dönemi kapanış bilançosu hesabı, envanter ve bilanço defteri, yeni hesap dönemi açılış bilançosu hesabı, yevmiye, defterikebir ve yardımcı defter kayıtları, hesap dönemi sonu kar ve zarar hesabı ile kapanış bilançosunun üzerinden yapılır. Geçen dönem bilançosunda yer alan birçok hesabın ayrı ayrı tutarları, yeni döneme aktarılmış olmalıdır.³²

Örneğin, yevmiye defterinde genel giderler hesabına 10.000 TL tutarıyla borç kaydedilen bir rakamın defteri kebire 100.000 TL olarak nakledilmesi veya yevmiye

---

²⁷ Güçlü, **a.g.e.**, s.74.

²⁸ Irmak vd., **a.g.e.**, s.33.

²⁹ Genç, **a.g.e.**, s.9.

³⁰ Güçlü, **a.g.e.**, s.74.

³¹ Irmak vd., **a.g.e.**, s.35.

³² Mehmet YAZICI, **Kurumsal Muhasebe Denetimi**, İstanbul: İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası Yayını, 2003, s.103.

defterinde “770 Genel Yönetim Giderleri” hesabına kaydedilen tutarın büyük deftere “730 Genel Üretim Giderleri” hesabına aktarılması gibi hatalardır.³³

Günümüzde muhasebeleştirme işlemleri bilgisayar destekli programlar aracılığıyla yapılmakta olduğundan bu tür hatalara daha çok manuel bir muhasebe sisteminin uygulandığı işletmelerde rastlanmaktadır.³⁴

1.2.1.4. Unutma ve Tekrarlama Hataları

Muhasebenin genel ilkelerinden “Dönemsellik İlkesi” gereği yapılan işlemlerin ilgili bulunduğu hesap döneminde defterlere kaydedilmesi gerekmektedir. Dönemsellik ilkesi, her kurumun her hesap dönemi başında yeniden kurulduğunu ve o hesap dönemi sonunda hayali olarak tavsiye edildiği varsayılan düşünce şekli ve kanıdır.³⁵ Böylece, işletme ömrü belirli dönemlere bölünmüş olur ve her dönemin faaliyeti diğer dönemlerden bağımsız olarak bağımsız olarak saptanabilir, istenilirse diğer dönemlerle karşılaştırmalı verilere de ulaşılabilir.

Unutma ve tekrarlama hataları da bahsedilen dönemsellik ilkesi kapsamında işlemlerin ilgili bulunduğu hesap döneminde defterlere kaydedilmeyerek sonraki dönemlerde kaydedilmesi sonucu ortaya çıkan muhasebe hatasıdır. Örneğin, muhasebe dönemi sonuna doğru bazı alış faturalarının gözden kaçırılarak döneme kaydedilmemeleri sonucu, alışlar ve ticari borçlar hesaplarının olduğundan düşük tutarda hesaplanması bir hatadır.³⁶ Tekrarlamalar, aynı işlemin çeşitli yerlerde muhasebeye iki defa kaydedilme durumunu ifade eder.³⁷

---

³³ Irmak vd., **a.g.e.**, s.35.

³⁴ Mikail Erol, “İşletmelerde Yaşanan Yolsuzluklara (Hata ve Hileler) Karşı Denetimden Beklentiler”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, S.1, Cilt 13, 2008, s.231.

³⁵ Yazıcı, **a.g.e.**, s.31.

³⁶ Güredin, **a.g.e.**, s.133.

³⁷ Can Kaymak, “Muhasebede Yapılan Hata ve Hilelerin Muhasebe ve Muhasebe Denetimi Yönünden Değerlendirilmesi”, (M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1996, s.84

1.2.1.5.Bilanço Hataları

Bilanço, bir işletmenin belirli bir tarihte sahip olduğu varlıklar ile bu varlıkların sağlandığı kaynakları gösteren finansal tablodur.³⁸ İşletmenin belirli bir tarihteki durumunu gösteren bir tablo olması sebebiyle, işletme sahipleri, işletme ortakları, devlet, işletmenin ilişkide bulunduğu kişi ve kuruluşlar, kredi verenler, yatırım yapanlar ve diğer ilgililer tarafından ihtiyaç duyulan bilgilerin gerçeği yansıtacak şekilde göstermesi gerekmektedir. Muhasebe Sistemi Uygulama Genel 1 Nolu Tebliğ’inde bilanço düzenleme ilkeleri belirtilmiştir. Buna göre, bilanço ilkelerine aykırı olarak yapılan her türlü işlem muhasebe hata ve hilesine yol açar. Bilanço hataları üç grup halinde ele alınabilir:³⁹

- İşletmenin aktif ve pasifinde bulunan kıymetlerin değerlendirilmesi ile amortisman ve karşılık ayrılması konularında muhasebe ilkelerine, ticari kurallara ve kanun hükümlerine uygun hareket edilmemesi suretiyle ortaya çıkan hatalardır. İktisadi işletmelere dahil olan gayrimenkullerin maliyet bedeli ile değerlendirilmesi gerekirken rayiç bedelle değerlendirilerek bilançoya alınması veya işletmeye kayıtlı boş araziye dönem sonunda amortisman ayrılması buna örnektir.
- Bilançoda niteliği belirsiz ve kapalı hesapların bulunmasıdır. Mahiyeti anlaşılmayan geçici ve ara hesaplar gibi hesaplardır. Bilançoda bu türden hesapların varlığı sağlıklı bir analiz yapılmasını önlemektedir.
- Aktif ve pasif hesapların veya alacak ve borç hesaplarının tek bir hesapta birleştirilmesidir. Karşılıklı hesapların mahsup edilmesi şeklinde ortaya çıkan bu hataların dönem sonucuna etkisi yoktur ancak bilançonun açıklık, şeffaflık ve anlaşılabilirlik ilkelerine aykırıdır. Bu tür hatalara; muhasebe yetkilisi alacak hesabında kalan alacak bakiyesini kısa vadeli borçlar arasına dahil etmeyi gözden kaçırmış, bunun sonucu dönen varlıkları ve kısa vadeli borçlar

---

³⁸ Nalan Akdoğan ve Nejat Tenker, **Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri**, Ankara: Gazi Kitabevi, 2007, 11.baskı, s.72.

³⁹ Akyel, **a.g.e.**, s.16-17

olduklarından düşük hesaplanıp raporlanması ⁴⁰, iktisadi işletmelere dahil olan gayrimenkullerin maliyet bedeli ile değerlendirilmesi gerekirken rayiç bedelle değerlendirilerek bilançoya alınması veya işletmeye kayıtlı boş araziye dönem sonunda amortisman ayrılması ya da işletmenin aynı kişi yada kurumdan olan borç ve alacağını ayrı ayrı hesaplarda izlemesi gerekirken alıcılar hesabında yani tek bir hesapta izlemesi bilanço hatalarına örnektir.⁴¹

Bahsettiğimiz hata ve yanlışlıklar finansal tablolardaki bilgilerin doğru olmamasına, yanlış kararlar alınmasına neden olmaktadır. Bu durum toplumu da etkileyen zararlar doğurabilmektedir.⁴²

Muhasebe işlemlerinin çokluğu ve karmaşıklığı, finansal tablo kullanıcılarının genellikle işletme dışındaki kişiler olması sebebiyle verilerin doğruluğunu bizzat kontrol etme olanaklarının olmayışı, finansal tablo kullanıcıları ile finansal tablo hazırlayıcıları arasındaki çıkar çatışması ve bilgilerin alınacak kararlarla ilgili olması gibi çeşitli nedenler hata ve yanlışlıkların yapılmasına neden olabilmektedir.⁴³

Bu nedenlerle kullanıcıların finansal tablolardaki verilere güvenebilmeleri için uygulanabilecek çeşitli yöntemler vardır. Bu yöntemler; finansal tablo kullanıcılarının bizzat bilgileri denetlemesi, işletme yönetiminin finansal tablo kullanıcıları ile güvenilir olmayan verileri ve doğurabileceği riskleri paylaşması ve finansal tablo kullanıcılarına denetimden geçmiş finansal tabloların sunulması şeklindedir. İlk iki yöntemin uygulanabilirliği günümüzün küresel, çokuluslu ve karmaşık işletme yapıları için pek de uygun olmadığından finansal tablolar kullanıcılara sunulmadan önce denetim konusunda profesyonel olan meslek mensuplarınca denetlenerek onaylandıktan sonra kullanıcılara sunulmaktadır.⁴⁴ Böylece hata ve yanlışlıklardan arınmış verileri kullanan ve karar alan kesimlere doğru bilgiler sağlanmış ve şeffaf finansal tablolar sunulmuş olacaktır.

---

⁴⁰ Güredin, **a.g.e.**, s.133.

⁴¹ Irmak vd., **a.g.e.**, s.38.

⁴² Nejat Bozkurt, **Muhasebe Denetimi**, İstanbul: Alfa Yayınları, Mart 2006, s.20.

⁴³ Özşahin, **a.g.e.**, s.10.

⁴⁴ Bozkurt, **a.g.e.**, s.20.

1.3. Hile Kavramının Tanımı

Türk Dil Kurumu'na ait Türkçe sözlükte hile kavramı; birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, entrika olarak tanımlanmıştır.⁴⁵

Literatürde, muhasebede hile kavramı farklı şekillerde tanımlanmıştır, yapılan belli başlı tanımlar ve unsurları şöyledir:

Hile, bir çalışanın içinde bulunduğu işletmenin kaynaklarını ve varlıklarını kasıtlı olarak uygun olmayan bir biçimde kullanarak veya ele geçirerek haksız kazanç sağlanmasıdır.⁴⁶ Aslında hile; sahtekarlık, yolsuzluk, usulsüzlük gibi durumlardır ve kasıtlı olarak yapılan işlemlerdir. İşletmenin kaynaklarının ve ya varlıklarının bilerek ya da isteyerek çalınması, suistimal edilmesi, yanlış yönlendirilmesi veya çalışanların kişisel yarar sağlamaya çalışması şeklindeki faaliyetlerdir.⁴⁷

Bir başka hile tanımı ise, finansal tablolara yanlış bilgilerin dahil edilmesi veya dahil edilmesi gereken tutarların veya açıklamaların kasıtlı olarak finansal tablolara dahil edilmemesi sonucunda meydana gelen yolsuzluklardır.⁴⁸

Dünya üzerinde 125 ülkede faaliyette olan başta muhasebe ve denetim alanında olmak üzere birçok alanda standartlar düzenleyen Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (International Federation of Accountants - IFAC) tarafından yayınlanan "Uluslararası Denetim, Güvence, Etik Kuralları" kitapçığında hile; yönetim kademesindeki birey ya da bireyler, işletme çalışanları ya da üçüncü kişiler tarafından yasadışı ya da haksız kazanç sağlamak için yapılan kasıtlı davranışları olarak tanımlanmıştır.⁴⁹

Sertifikalı Hile Denetçileri Kuruluşu* (Association of Certified Fraud Examiners - ACFE)'nin 1996 yılında yayınladığı ilk raporunda hile ve/veya kötüye

---

⁴⁵ TDK Türkçe Sözlük (Çevrimiçi) <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (Erişim Tarihi: 06/03/2011)

⁴⁶ Nejat Bozkurt, **İşletmelerin Kara Deliği: Hile Çalışan Hileleri**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2009, 1.b., s. 60.

⁴⁷ Çubukçu, **a.g.m.**, s. 116.

⁴⁸ Güredin, **a.g.e.**, s.134.

⁴⁹ Akyel, **a.g.e.**, s.11.

* Farklı kaynaklarda farklı isimlendirmelere rastlanmıştır.

kullanma, bir kişinin kendi kişisel zenginliği için çalışmanı olduğu işletmenin kaynaklarını veya varlıklarını bilerek haksız ve amaç dışı kullanması olarak tanımlamaktadır. Raporda hile, üç ana kategoride sınıflandırılmaktadır. Bunlar; varlıkların kötüye kullanımı, hileli finansal raporlama, rüşvet ve yolsuzluktur.⁵⁰ ACFE tarafından iki yılda bir yayımlanmakta olan mesleki hile ve suistimallere ilişkin raporlarda ele alınan hilenin kategorilerine çalışmanın ikinci bölümünde detaylı olarak yer verilecektir.

Ülkemizde ise SPK' nın yayınladığı Seri: X, No:22 sayılı ve 12.06.2006 tarihinde yürürlüğe girmiş olan Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim standartları Hakkında Tebliğ'de hile, *işletme yönetimindekiler ile yönetimden sorumlu kişilerin, işletme çalışanlarının veya üçüncü şahısların kasıtlı olarak adil veya yasal olmayan bir menfaat sağlamak amacıyla aldatma içeren davranışlarda bulunulması* olarak tanımlamaktadır.⁵¹ Tebliğ hileyi iki gruba ayırmaktadır: varlıkların kötüye kullanılması ve hileli finansal raporlamadır. Tebliğe göre hileli finansal raporlama çoğunlukla işletme yönetimi tarafından etkin olarak sürdürülmesi gereken kontrol mekanizmalarındaki aksamalardan ve bu aksaklıkların göz ardı edilmesinden kaynaklandığı belirtilmektedir.⁵²

Ülkemizde 1995 yılında kurulan ve İç Denetçiler Enstitüsü (The Institute of Internal Auditors – IIA) üyesi olan Türkiye İç Denetçiler Enstitüsü (TİDE), yayınladığı Uluslararası İç Denetim Standartlarında hile kavramını suistimal olarak adlandırmış ve şöyle tanımlamıştır: *“Kişinin yanlış olduğunu bildiği veya doğru olmadığına inandığı, kasti aldatma veya yanlış yorumlama özelliklerine sahip bir dizi usulsüzlük ve yasadışı eylemdir.”*⁵³

Literatür araştırmasında sırasında rastlanılan hilenin tanımlanması, engellenmesi, ortaya çıkarılmasına ilişkin çalışmaların çoğu 1980'li yıllar ve sonrasında

---

⁵⁰ ACFE, **The Report to the Nation 1996**, USA (Çevrimiçi) http://www.acfe.com/documents/Report_to_the_Nation.pdf (Erişim Tarihi: 17/10/2010) s.2.

⁵¹ SPK Seri X 22 Nolu Tebliğ Kısım 6 Madde 4 <http://www.spk.gov.tr/apps/teblig/displayteblig.aspx?id=295&ct=f&action=displayfile&ext=.pdf> (Erişim Tarihi: 06/03/2011)

⁵² Veysel KULA vd., “Hileli Finansal Raporlama Yaklaşımlarını Belirleyen Teşvikler/Baskılar ve Fırsatlar”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, Mayıs 2008, s.63.

⁵³ Türkiye İç Denetim Enstitüsü, **Uluslararası İç Denetim Standartları: Mesleki Uygulama Çerçevesi**, İstanbul 2008, s.103.

ait tarihlerdedir. Bunun nedeni, muhasebe skandallarının bu yıllarda sıkça yaşanması ve ardından çeşitli kurum, dernek ve bilim dünyasının bu konuya eğilmesidir. Dünyada yaşanan bu skandalların en ünlülerinden birisi de Enron Şirketi'nde yaşanandır.

Enron'da 1990'lardan başlayarak şirketin iflasına kadar devam eden süreçte yönetim kademelerinde yer alan kişiler şirket ve toplum yararını göz önünde tutmak yerine bireysel çıkarlarını ön plana alarak kurumsal yönetim anlayışından tamamen uzaklaşmışlardır. Enron Şirketi'nin iflası, sadece hissedarlar ve çalışanlar değil, işletme çevresinin tamamını etkilemiştir. Bu olayda, başta mevcut sistem olmak üzere denetim süreci, işletme çalışanları ve bu hisselerle yatırım yapanlar eleştirilmektedir. Bir zamanlar hızla yükselen hisse fiyatları ile Wall Street'in en gözde şirketlerinden olan bu firma, kendi tepe yöneticilerinin ellerindeki şirket hisselerini büyük kârlarla satmalarının ardından hissedarların birikimleri ve çalışanların tasarrufları yok olarak iflas olayı gerçekleşmiştir.⁵⁴ Enron Olayı, kurumsal yönetimin ve muhasebe sistemlerinin etkinliğinin önemini hatırlatan aynı zamanda işletmelerde yaşanan finansal raporlama hileleri için önemli bir örnek olmuştur. Finansal tablo hileleri, finansal tablo kullanıcılarını aldatmak için, finansal tablolarda tutarları veya elde edilen sonuçları kasıtlı olarak yanlış bildirme veya atlama yapmak, bir işletmenin finansal durumunu bilinçli olarak yanlış beyan etmektir.⁵⁵ Finansal tablo hileleri, genellikle işletme üst ve tepe yöneticileri tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle yönetim hileleri olarak adlandırılarak çalışmanın hilenin sınıflandırılması ve türlerine ilişkin bölümünde yer verilecektir.

1.4. Hata ile Hile Arasındaki Farklar

Denetçi, denetim planını denetim riskine göre oluşturur. Denetim riski, finansal tablolara yansımış olan maddi hataların denetçi tarafından saptanamayıp yanlış görüş

---

⁵⁴ Merve Altınsoy, "Enron Vakası" , Kurumsal Yönetim ve Risk Dersi Ödev Notları, 2010-2011 Güz Dönemi, s.1.

⁵⁵ Nermin Çıtak, **Hileli Finansal Raporlamada Yaratıcı Muhasebe**, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2009, s.18

ortaya konması riskidir.⁵⁶ Denetçi, denetim planını finansal tablolarda yanlış beyanların bulunması olasılığını yani denetim riskini dikkate alarak hazırlamalıdır. Bu nedenle finansal tablolarda yer alan yanlış beyanların hatadan mı yoksa hileden mi kaynaklanmakta olduğunu tespit etmeye gerek duymaktadır.⁵⁷

Bu bağlamda hata ve hile kavramları arasındaki farkları tespit edebilmek denetçi ve denetim planı için önem taşımaktadır.

Amerika Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (American Institute of Certified Public Accountants – AICPA) tarafından yayımlanan SAS No.82’de hilenin tanımlanması yapılırken hatayı hileden ayıran özelliklere yer verilmiştir. Tanıma göre; hatada kasıt yoktur ve herhangi bir zamanda ve yerde önceden tahmin edilemeyen finansal tablo etkileriyle ortaya çıkabilir. Hataların meydana gelmesini önlemek veya meydana gelmiş olanları ortaya çıkartmak ve düzeltmek için tasarlanmış faaliyet politikalarına ve yordamlara yer veren sıkı bir iç kontrol yapısı önemli hataların yapılması riskini azaltabilir.⁵⁸

SAS 82 ve SAS 82 ile yürürlükten kalkan SAS 53’te hata, “mali tablolardaki kasıtlı olmayan yanlışlıklar” şeklinde tanımlanmıştır. Her ne kadar SAS 82’de hatalara ilişkin ayrıntılı bir açıklama bulunmasa da SAS 53’te hatalar, “mali tabloların hazırlanması sırasında hesaplamalarda, hesap kalemlerine ilişkin kayıtlarda, muhasebe ilkelerinin uygulanmasında ve olayların yorumlanmasında matematiksel ve yönetsel yanlışlıklar olarak açıklanmıştır.⁵⁹

SPK Seri:X No: 22 tebliğinde hata kavramı ile hile kavramı arasındaki farkı şu şekilde belirtmektedir:⁶⁰

“Finansal tablolardaki yanlışlıklar, hile ve usulsüzlükten veya hatadan kaynaklanabilir. Hile ve usulsüzlükleri hatadan ayıran temel unsur, finansal tablolarda yanlışlığa sebep olan fiilin kasıtlı olarak yapılıp yapılmadığıdır.”

---

⁵⁶ Melih Erdoğan, **Denetim: Kavramsal ve Teknolojik Yapı**, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, Mart 2006, 3.b, s.51.

⁵⁷ Whittington ve Pany, **a.g.e.**, s.36.

⁵⁸ Nurten Erdoğan, “Hileler Karşısında Denetçinin Sorumluluğu ve SAS No. 82”, **Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi**, Şubat 2002, s.21.

⁵⁹ Genç, **a.g.e.**, s.6.

⁶⁰ Demir, **a.g.m.**, s.6.

Yapılan tanımlamalar ve açıklamalara göre hile ile hata arasındaki farkları ve özelliklerini maddeler halinde sıralamak gerekirse;

- Muhasebe hataları, kasıtlı olmayan yanlışlıklardır, hileler ise kasıtlı, isteyerek yapılan eylemlerden oluşur.
- Muhasebe hataları, genellikle çalışanlar tarafından yapılırken; hileler tepe yöneticileri, işletme sahipleri tarafından yapılır.
- Muhasebe hataları genellikle kayıtlar üzerinden yapılırken muhasebe hileleri genellikle belgeler üzerinden yapılır.
- Hatalar fark edildiğinde düzeltilebilir.
- Hataların ortaya çıkarılması kolayken; hileler kasıtlı olarak gizlendiğinden ortaya çıkarılması güçtür.

Yapılan bir işlemin hata veya hile olup olmadığını anlamak her zaman çok kolay olmamaktadır. Örneğin, sabit kıymetlere geçirilmesi gereken bir makinenin genel yönetim giderleri hesabına kaydedilmesi, muhasebe prensiplerinin bilinmemesinden ve ya dikkatsizlikten kaynaklanıyorsa bu işlem bir muhasebe hatası olarak düşünülebilir. Fakat giderlerin yüksek gösterilmesi yoluyla kârı azaltmak amacı ile genel yönetim giderlerine kaydedilmişse yapılan işlemde kasıt olduğu kabul edilerek muhasebe hilesi yapıldığı düşünülebilir.⁶¹

---

⁶¹ Kaymak, **a.g.e.**, s.63.

2. HİLENİN BOYUTLARI, YAPILMA NEDENLERİ, ORTAYA ÇIKARILMASI VE ÖNLENMESİ

2.1. Genel Açıklamalar

Dünyada 1980’li yıllardan başlayarak ortaya çıkan Enron, WorldCom, Tyco gibi muhasebe skandalları hile konusunda şüphe ve endişelerin artmasına neden olmuştur. Yaşanan gelişmeler; hissedarların paylarının bu hileler yolu ile kaybolması, yatırımcıların finansal piyasalara olan güvenini ve cesaretini kırmıştır. Ortaya çıkan muhasebe skandallarında da görüldüğü gibi, küçük ve orta ölçekli işletmelerden çok büyük ölçekli ve hatta uluslar arası işletmeler bu tür hile skandalları ile gündeme gelmiştir.⁶²

Büyük ölçekli işletmelerde yaşanan hile olayları büyük tutarlarda maddi zararların oluşmasına neden olmaktadır. Küçük ve orta ölçekli işletmelerde yaşanan hile olaylarındaki zararın boyutu maddi anlamda daha azdır. İstatistiksel anlamda, bir çalışan düzeyinde hilenin verdiği zarar büyük ölçekli işletmelerde küçük ölçekli işletmelere göre 100 kat daha büyüktür. Bunun yanında, hile skandalı nedeniyle işletmenin dış çevre ile olan iletişim ve ilişkileri, çalışanlarının motivasyonu, işletmenin ün ve markası da zarar görmektedir.⁶³

Aynı zamanda bu tür hile olayları, dürüst yöneticilerin kariyerlerini sarsmakta ve işlerini riske atmakta, toplumun bu tür kurum ya da kuruluşlara olan inancını zedelemektedir.⁶⁴ Bu nedenle çalışmada ağırlıklı olarak işletmelerde yaşanan hile olayları ele alınmıştır.

---

⁶² James L.Bierstaker, Richard G.Brody ve Carl Pacini, “Accountants’ Perceptions Regarding Fraud Detection and Prevention Methods”, **Managerial Auditing Journal**, Vol.21 No.5, 2006, s.520.

⁶³ **A.g.m.**, s.521.

⁶⁴ Michael J.Comer, **Investigating Corporate Fraud**, Gower Publishing Limited, 2003, s.4

İşletmelerde yaşanan hile türleri içinde işletme çalışanlarınca veya tepe yöneticilerince gerçekleştirilenler hem işletmeleri büyük tutarlarda zarara uğratmış hem de ülke genelinde olumsuz etkilere sebep olabilmişlerdir. İşletme çalışanlarınca gerçekleştirilen hileler, literatürde beyaz yakalı ve mavi yakalı hileler olmak üzere çalışan hileleri olarak ifade edilmektedir.* Yapılan çeşitli araştırmalar işletmelerin yıllık gelirlerinin %6'sını bu tür çalışan hileleri ve yolsuzlukları nedeniyle kaybettiklerini ortaya koymaktadır.⁶⁵

Bu gelişmeler ACFE tarafından istatistiklere dökülmüştür. Hilenin boyutlarını ortaya koyan ilk araştırma 1996 yılında ACFE'nin yayımladığı rapor ile detaylı olarak ortaya konulmuştur.⁶⁶ Araştırmada işletmelerin gelirlerinin %6'sının hile yoluyla kaybedildiği yalnız ABD'de işletmelerin katlandığı yıllık kayıpların 400 milyon USD'den fazla olduğu gibi çarpıcı bir tahmin ortaya konulmuştur. ACFE, 2002 yılında benzer bir çalışmayı tekrar rapor halinde yayınlamıştır. Araştırma, Nisan 2001 ile Şubat 2002 tarihleri arasında 663 adet hile eylemine dayanılarak yapılmıştır. Zarar toplamı 7 milyar USD'dir. Her iki raporun verileri dikkate alındığında işletmelerin yıllar itibariyle artan hile riskinin varlığı görülmektedir.⁶⁷ 2010 yılına gelindiğinde benzer kapsamdaki ACFE raporunda önceki yıllara oranla zararın boyutlarının azalmış olduğu görülse de hile ile mücadeleye devam edilmesinin gerekliliği ortadadır. 2010 yılında yayınlanan bu rapora göre, işletmeler yıllık gelirlerinin yüzde 5'ini hile yoluyla kaybetmektedir.⁶⁸

Son yıllarda işletmelerde hile nedeniyle oluşan maliyetler, işletmelere ve topluma pahalıya mal olmaktadır. Bu nedenle dünyada, hükümet kurumlarının, üniversitelerin, ticaret gruplarının, meslek kuruluşlarının, ticaret odalarının ve iş amaçlı örgütlerin katılımı ile seminerler, sempozyumlar ve konferanslar sıkça düzenlenmekte, hilenin ortaya çıkarılması ve önlenmesi konusunda çeşitli çözüm önerileri ve uygulamalar tartışılmaktadır.

---

⁶⁵ Nejat Bozkurt, "Muhasebe Denetim Mesleğinde Yeni Bir Alan "Adli Muhasebecilik", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl:8, Ekim 2000, S.94, s. 58.

⁶⁶ Bozkurt, İşletmelerin..., **a.g.e.**, s. 5.

⁶⁷ **A.g.e.**, s. 11.

⁶⁸ ACFE, **The Report to the Nation 2010**, USA (Çevrimiçi) <http://www.acfe.com/rtn/rtn-2010.pdf> (Erişim Tarihi: 17/10/2010) s.4.

* Çalışan hilelerine hile türlerine ilişkin bölümde yer verilmiştir.

Hilelerin önlenmesi veya en aza indirilebilmesi için; hile türleri, neden hileye başvurulduğu, hile yapan ya da yapabilecek gruplar, hilenin ortaya çıkarılması için kullanılan teknikler ve hile göstergeleri en iyi şekilde kavranmalıdır.

2.2. Hilenin Sınıflandırılması ve Türleri

Hile, kasten yapılmış veya tesadüfen gerçekleşmiş, kurbanı zarar veren, yalan bilgilerin gerçekmişçesine inandırıcı bir şekilde sunulmasıdır.⁶⁹ İşletmelerde yaşanan hileler; başkaları tarafından işletme aleyhine veya lehine ve işletme tarafından düzenlenen sahtekârlık ve yolsuzluklar olarak sınıflandırılabilir.⁷⁰

Bu hileler işletme içinden yani işletme yöneticileri, görevlileri, çalışanları ve acenteleri tarafından işletme lehine, aleyhine veya işletme içindeki diğer gruplara karşı düzenlenebileceği gibi işletme dışından tedarikçiler, satıcılar, müşteriler ve diğer kesimler tarafından işletme aleyhine de düzenlenebilmektedir.⁷¹ İşletme aleyhine düzenlenen hileler; hırsızlık suçu, zimmete para geçirme, sahtekarlık ve belge üzerinde yapılan sahtekarlıkları içermektedir. İşletme lehine yapılan hile eylemleri ise kurumlar vergisi kaçakçılığı, kurum varlıklarının veya net kârın yalan beyanı, asılsız reklamcılık ve ceza getiren resmi düzenlemeleri ihlal etmek olarak sıralanabilir.⁷²

Genellikle hile, işletmeye karşı düzenlenen ve işletme yararına düzenlenen hile türleri olarak sınıflandırılmaktadır. Fakat çeşitli kaynaklarda çeşitli açılardan farklı sınıflandırılmalara rastlanmaktadır.

İşletmelerde yaşanan hileler, genel anlamda, işletme kaynaklarının kişisel amaçlı kullanılması ve işletme finansal tablolarının hileli düzenlenmesi olarak iki kategoride sınıflandırılabilir. İşletmenin kaynaklarına yönelik olarak gerçekleştirilen hilelerde kurban işletmenin kendisidir ve çeşitli kişi ya da gruplarca yapılabilir. İşletme finansal

---

⁶⁹ W.Steve Albrecht, Conan C.Albrecht ve Chad O. Albrecht, **Fraud Examination**, 2. Edition, Thomson South Western Corporation 2006, s.7.

⁷⁰ Jack Bologna, "**Handbook on Corporate Fraud**", USA: Butterworth-Heinemann Publishing, 1993, s.18-19.

⁷¹ **A.g.e.**

⁷² **A.g.e.**, s.13.

tablolarının hileli biçimde düzenlenmesi ise, işletmenin finansal tablolarını iyi göstermek veya duruma göre kötü göstermek için gelirleri, satışları, aktif varlıkları olduğundan fazla göstererek veya masrafları ve borçları olduğundan az göstererek iyileştirmek isteyen üst düzey yöneticiler tarafından gerçekleştirilir. Bu şekilde işletmenin gerçek durumu yanlış beyan edilmiş, çarpıtılmış olur. Daha düşük seviyedeki yöneticilerinin gerçekleştirdiği hileler ise bu yöneticilerin aynı organizasyon içindeki amirlerini yanıltma, birimin olduğundan karlı ve verimli olduğuna amirlerini inandırma ve böylece daha yüksek bir prim veya terfi kazanma isteği ile gerçekleştirilebilir. Bu durumda, bu alt birimin gelirlerini, satışlarını veya verimliliğini olduğundan fazla göstermesi görünürde işletmenin daha iyi görünmesine yardımcı olsa da aslında bu işletmeye karşı yapılmış bir hiledir.⁷³

Nejat Bozkurt hileyi çeşitli açılardan sınıflandırmıştır. Bunlar kayıt içi ve kayıt dışı hileler, işletme içi ve dışı hilelerdir. Kayıt içi hileler, işletme içinde ve özellikle muhasebe kayıt ortamında yapılan hilelerdir. Yapılan hile, bu kayıt yoluyla gizlenmek istenmektedir. Kayıtlar üzerinden yapılan hileler bazı durumlarda işletmeye, bazı durumlarda ise üçüncü kişilere zarar verebilmektedir. Kayıt dışı hileler ise işletmede muhasebe kayıt ortamına girmeden, doğrudan ve açıktan yapılan hilelerdir. İşletme içinde bulunan bir çalışan tarafından yapılan hileler, işletme içi hilelerdir. Satıcılar, tedarikçiler, yükleniciler gibi işletme dışında bulunan kişiler tarafından yapılan hileler ise işletme dışı hileler olarak adlandırılmaktadır.⁷⁴

Diğer bir sınıflandırma şekli ise ACFE'nin mesleki hile tanımında yer almaktadır: “Bir kişinin kendi çıkarları için işletmenin varlık ve kaynaklarını kasten kötüye kullanması veya zimmete geçirmedir.” ACFE' nin iki yılda bir yayınlamakta olduğu mesleki hile ve suistimal raporunda hilenin unsurları şu şekilde sıralanmaktadır:⁷⁵

- gizlice yapılan,
- çalışanın direk veya dolaylı olarak finansal bir fayda sağladığı,

---

⁷³ Mete Gülaçtı, “Adli Muhasebe Mesleği ve Uygulama Önerisi”, (M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2004, s.4.

⁷⁴ Bozkurt, İşletmelerin..., **a.g.e.**, s. 66-67.

⁷⁵ Albrecht, Conan C.Albrecht ve Chad O. Albrecht, **a.g.e.**, s.10.

- çalışanın işletmeye karşı görevlerini kötüye kullandığı,
- işletmenin varlıklarına, gelirlerine veya kaynaklarına yani işletmeye bir şekilde zarar veren bir eylemdir.

AICPA tarafından 1997 yılında yayımlanan denetim standartları içinde yer alan SAS No.82 de, hileyi tanımlayarak, varlıkların kötüye kullanımı ve finansal raporlama hilelerinde çalışanları hile yapmaları yönünde etkileyen durum ve karakterleri ortaya koymuştur.⁷⁶

Aslında 1988 yılında yayımlanan SAS No.53 işletmelerdeki hata ve usulsüzlüklere ilişkin bir standarttır. Ancak bu standardın yetersiz kaldığı düşünülerek yerine SAS No.82 düzenlenmiştir. SAS No.82, hile üzerine yoğunlaşan hileyi tanımlayarak denetçiye yol gösteren ilk standarttır.⁷⁷

Ekim 2002’de, yaşanan muhasebe skandallarının da etkisiyle, SAS No. 82’nin yerini alacak olan SAS No.99 yayımlanmıştır. Bu yeni standart, hilenin tanımına ve kategorizasyonuna herhangi bir değişiklik getirmemiştir.⁷⁸ Ancak, SAS No.99, potansiyel hileler ile mücadelenin nasıl geliştirileceğini adım adım ele alır. Yeni standardın amacı, denetçiye finansal tablo denetimleri sırasında hileleri tespit edebilme yeteneği, becerisini geliştirmek ve yol göstermektir.

SAS No.82’de de yer alan hilenin ortaya çıkarılması süreçlerinde herhangi bir değişiklik olmamıştır. SAS No.99’da hilenin karakteri ve tanımı, hileye bağlı yanlış beyanların oluşturduğu risk tanımlamaları, denetim kanıtlarının değerlendirilmesi, hile konusunda yönetim, denetim komitesi ve diğerleri ile iletişim kurulması gibi denetçinin denetim programını hazırlarken ve yürütürken ihtiyaç duyacağı yönlendirmelerin, standartların tümüne yer verilmektedir. Konuya ilişkin ilk standart 1977 yılında yayınlanmıştır. Bahsedilen standartların günümüze kadarki gelişimine Tablo 1’de yer

---

⁷⁶ Joseph T.Wells, “Why Employess Commit Fraud?”, February 2001, (Çevrimiçi) <http://www.acfe.com/resorces/view-content.asp?ArticleID=41> (Erişim Tarihi: 18/02/2011) , s.1.

⁷⁷ Nurten Erdoğan, **a.g.m.**, s.19.

⁷⁸ Ergün Küçük ve Şaban Uzay, “Hileli Finansal Raporlamanın Oluşumu ve Doğurduğu Sorunlar”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.32, Ocak-Haziran 2009, s.240.

verilmiştir. AICPA'ya bağlı olan standartları oluşturan Auditing Standards Board (ASB)'un günümüze kadar yayımladığı hileye ilişkin standartlar şöyledir:⁷⁹

Tablo 1: Hileye İlişkin SAS'lar

Yayımlandığı Yıl	Sas No.	Açıklama
1977	Sas No.16	Bağımsız Denetçinin Hata ve Düzensizlik Tespit Etme Sorumluluğu
1988	Sas No.53	Denetçinin Hata ve Düzensizlikleri Tespit ve Rapor Etme Sorumluluğu
1997	Sas No.82	Finansal Tablo Denetiminde Hilelerin Göz Önünde Bulundurulması
2002	Sas No.99	Finansal Tablo Denetiminde Hilelerin Göz Önünde Bulundurulması

Kaynak: İsmail Küçük, “Finansal Raporlamada Hile-Manipülasyonlar ve Önlenmesi”, (M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2008, s.42.

Konuya ilişkin son standart olan SAS No.99'da yer alan önemli noktalardan birisi de işletmenin finansal tablolarını denetleyen denetçilerin, hileyi göz önünde bulundurmaya özen göstermesinin beklenmesine rağmen; hileyi önlemek, ortaya çıkarmak ve caydırmak için programların hazırlanması, kontrollerin yapılması ve yürütülmesinin sorumluluğunun işletme yöneticilerine ait olduğuna yer verilmesidir. Böylece yönetim ve denetçinin yetki ve sorumluluk alanları belirlenmiştir.⁸⁰

Genel bir ifade ile SAS No.99, SAS No.82'ye göre denetçiye denetim planının oluşturulması, hata ve hilelerden kaynaklanan yanlış beyanların denetlenen finansal tablolar üzerindeki etkisini tespit ederek finansal tabloların makul güvence ile yayımlanmasını sağlayacak bir denetim gerçekleştirilmesi konularında daha iyi bir rehberlik vermektedir.⁸¹ Standart, denetçiye sorumluluk yüklerken aynı zamanda sorumluluğunu yerine getirirken neler yapması gerektiğine ilişkin bir yol haritası sunmaktadır.

⁷⁹ İsmail Küçük, “Finansal Raporlamada Hile-Manipülasyonlar ve Önlenmesi”, (M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2008, s.49.

⁸⁰ **A.g.e.**, s.42,49,50.

⁸¹ Patrick A.Casabona ve Michael J.Grego, “Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit: A Revision of Statement on Auditing Standards 82”, **Rewiew of Business**, Spring 2003, Vol.24, Iss. 2, p.17

Bahsedilen hile tanımları ve sınıflandırmaları dışında en kapsamlı tanımlama ACFE tarafından yapılmıştır. ACFE hileyi üç kategoride incelemektedir.⁸²

- Varlıkların kötüye kullanımı – hırsızlık ile ilişkilendirilebilir veya işletme varlıklarının haksız kullanımınıdır.
- Yolsuzluk ve suistimal – yapanların işletmeye karşı görevlerini unutarak kendilerine yarar sağlayacak şekilde işlemlerin düzenlenmesi.
- Hileli raporlama – finansal raporların tahrif edilmesidir.

ACFE'nin hile sınıflandırmasına göre; yolsuzluk ve suistimal, varlıkların kötüye kullanımı ve hileli raporlamaya ilişkin hile eylemlerinin detaylarına Ek 1'de yer verilmiştir.

Varlıkların kötüye kullanımı, hırsızlık veya işletme varlıklarının amaç dışı kullanımını içermektedir. Bordro hileleri, kazançların kaymağını alma, demirbaşların çalınması örnek verilebilir.⁸³ Varlıkların kötüye kullanımı yanlış veya yanıltıcı kayıtlar ve belgelerle birlikte yapılabilir ve çalışanlar veya üçüncü kişiler arasından bir veya birden çok kişi ile organize edilebilir.⁸⁴ ACFE'nin 2010 yılında yayınlanan raporda 2008'dekine benzer şekilde ilk sırayı varlıkların kötüye kullanımı almaktadır.⁸⁵

Rüşvet ve suistimal, hilebazın işverenine karşı olan görev ve sorumluluklarının dışında ve başkalarının haklarına zarar verecek şekilde, kendine veya diğerlerine yarar sağlamak amacıyla yapılan işlemleri yetkilerini kullanarak etkilemek olarak ifade edilir. Rüşvet kabul etmek örnek verilebilir.⁸⁶ Yapılan eylem, sonuçta işletmeye, işverenlere, diğer çalışanlara ya da diğer kişi ve da grupların haklarına aykırıdır ve zarar verir niteliktedir.⁸⁷ ACFE'nin 2010 yılı raporunda en çok görülen hile türleri içinde ikinci sırada yer almaktadır.

---

⁸² Albrecht, Conan C. Albrecht ve Chad O. Albrecht, **a.g.e.**, s.10.

⁸³ Joseph T. Wells, **Principles of Fraud Examination**, John Wiley Inc. Second Edition 2008, s.45.

⁸⁴ Nurten Erdoğan, **a.g.m.**, s.21.

⁸⁵ ACFE, **"The Report to the Nation 2010"**, USA, <http://www.acfe.com/rtn/rtn-2010.pdf> (Erişim Tarihi: 17/10/2010) s.10-11-12-13.

⁸⁶ Wells, **Principles...**, **a.g.e.**, s.45.

⁸⁷ Ayşe İrem Pişkin, "İşletmelerde Hileli Mali Raporlama", (M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2004, s.29.

Hileli raporlama, işletmeye ilişkin finansal bilgilerin okuyanları yanıltmak amacıyla kasıtlı olarak yanlış bildirimidir. İşletme gelirlerini olduğundan yüksek gösterme ve borç ve harcamalarını olduğundan düşük gösterme örnek verilebilir.⁸⁸ Finansal tablo hilelerini düzenleyenler, üst düzey yöneticiler, orta ve alt kademe çalışanlar, organize suç grupları tarafından gerçekleştirilmektedir.⁸⁹ ACFE'nin son raporuna göre, istatistikî gerçekleşme oranı %4,8 ile en az görülen hile türü olarak görülse de finansal tablo hilelerinin verdiği zarar parasal olarak ölçümlendiğinde ilk sırada yer almaktadır. Rapora göre, finansal tablo hilelerine ilişkin olaylara az rastlansa da kurbanlarını yüksek tutarlarda zarara uğratan hile türüdür.⁹⁰

Hilenin verdiği zararların boyutları, daha çok nerede ortaya çıktığı ve en çok hangi kişi ya da gruplarca düzenlendiği de dikkate alınarak bu çalışma kapsamında işletme odaklı olarak ele alınacaktır.

Bu bağlamda hile türleri altı grupta detaylı olarak ele alınmaktadır.⁹¹ Bunlar; çalışan hileleri, yönetim hileleri, yatırım hileleri, satıcı hileleri, müşteri hileleri ve çeşitli hilelerdir. Tablo 2'de bu hile türleri, hileleri gerçekleştiren ve bu hilelere maruz kalan kişi ya da gruplar açıklamalı olarak özetlenmiştir.

---

⁸⁸ Wells, **Principles...**, a.g.e., s.45.

⁸⁹ Wells, **Principles...**, a.g.e., s.268.

⁹⁰ ACFE, **"The Report to the Nation 2010"**, USA, <http://www.acfe.com/rtn/rtn-2010.pdf> (Erişim Tarihi: 17/10/2010) s.10-11-12-13.

⁹¹ Albrecht, Conan C.Albrecht ve Chad O. Albrecht, **a.g.e.**, s.10-11.

Tablo 2: İşletmelerde Yapılan Hile Türleri

Hile türü	Mağdur	Suçlu	Açıklama
1. Zimmete geçirme ya da çalışan hilesi	İşverenler	Çalışanlar	Çalışanlar doğrudan ya da dolaylı olarak işverenlerinden çalar.
2. Yönetim Hilesi	Hissedarlar, borç verenler ve mali tablolara tabi olan diğer kişiler	Üst yönetim	Üst yönetim özellikle mali bilgiler konusunda yanlış sunumlar yapar. (Mali Tablolarda yapılan manipülasyonlardır.)
3. Yatırım Hileleri	Yatırımcılar	Bireyler	Bireyler hileli yatırımlara para yatırması konusunda yatırımcıları aldatır.
4. Satıcı hilesi	Mal ya da hizmet alan kuruluşlar	Mal ya da hizmet satan kuruluşlar ya bireyler	Kuruluşların mal ve hizmetleri aşırı fiyatlandırması ya da ödeme yapılmasına rağmen sevk edilmemesi.
5. Müşteri hilesi	Mal ya da hizmet satan kuruluşlar	Müşteriler	Müşteriler, sahip olmamaları gereken bir şeyi vermesi ya da olması gerekenden daha düşük ücretlendirme yapması konusunda satıcıları aldatır.

Kaynak: W.Steve Albrecht, Conan C.Albrecht ve Chad O.Albrecht, **Fraud Examination**, 2nd edition, 2006, Thomson South Western, s.11.

ACFE'nin yayınladığı raporlarda hile kapsamında çalışanların, yöneticilerin, organizasyonun içinde yer alan herkesin küçük hırsızlıklardan kapsamlı ve karmaşık yatırım hilelerine kadar çok geniş davranış şekilleri ve çeşitleri olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bu nedenle tabloda da yer verilen hile türleri işletmeler ve özellikle işletmelerde çalışanların yaptığı hilelerin tespiti ve önlenmesi üzerinden ele alınmaktadır. Geçmişte yaşanmış büyük muhasebe skandalları da dikkate alındığında en sık rastlanan ve işletmeleri büyük tutarlarda zarara uğratan hileler işletme çalışanları tarafından yapılanlardır.

2.2.1. Çalışan Hileleri (Zimmete Geçirme)

Çalışan hileleri, en çok karşılaşılan hile türlerindedir. En basit tanımı ile çalışanın işletmenin kaynaklarını almak yolu ile işvereni kandırmasıdır. Bu hile, direk olarak kişinin kendisi tarafından yapılabileceği gibi dolaylı olarak da yapılabilmektedir. Direk çalışan hileleri, işletme kasasındaki nakit, demirbaş, araç ve gereç, malzeme hırsızlığı olabilir. Bunun dışında çalışanın sahte bir şirkete aslında hiç teslim almadığı mallar için ödeme çıkarttırması da çalışan hilesi olarak değerlendirilebilir. Direk çalışan hilesinde işletme varlıkları üçüncü şahıslarla hiçbir ilişki kurulmaksızın, dolaysız olarak suçu işleyenin cebine gitmektedir.

Diğer taraftan, dolaylı çalışan hilelerinde ise, çalışan satıcı, müşteri ya da işletme dışındaki gruplar için teslim edilmeyen mallar, yüksek alış fiyatı belirleme ya da düşük satış fiyatından satma gibi çeşitli ayrıcalıklar sağlayarak bunlar için rüşvet almaktadır.⁹²

Çalışan hileleri aslında beyaz yaka ve mavi yaka çalışanlarınca gerçekleştirilen hilelerdir. Mavi yaka çalışanlarının gerçekleştirdiği hileler, genellikle işletme varlıklarını çalmak, kullanmak şeklindedir.

Beyaz yaka çalışanlarının gerçekleştirdiği hileler ise, genel anlamda varlıklı sınıftan kimselerin buldukları pozisyon ve edindikleri statüleri ticaret ve endüstri dünyasında kendi kazanımları için kullanmaları olarak ifade edilebilir. Aslında beyaz yaka suçları, iş dünyası ile ilintili vergi kaçırma, rüşvet alma, yolsuzluk, zimmete geçirme gibi tüm hile, dolandırıcılık, kötüye kullanma eylemlerini içermektedir.⁹³

Çalışan hileleri, çalışanların yöneticileri ve işverenleri tarafından sömürüldüğüne inanması, iş tatminsizliği gibi tamamen işle ilgili faktörlere bağlıdır. İşverenler çalışanlarının genellikle ekonomik nedenlerle hileleri başvurduğunu dile getirirse de hile eylemlerinde bulunan çalışanlar ekonomik nedenlerden çok çalışma

---

⁹² W Albrecht, Conan C. Albrecht ve Chad O. Albrecht, **a.g.e.**, s.11.

⁹³ Larry J. Siegel, **Criminology: The Core**, , Belmont, CA: Thomson/Wadsworth, 3rd Edition 2008, s.281.

ortamında yaşanan baskı, çatışma gibi unsurların etkisiyle bu tür hilelere başvurduklarını dile getirmektedirler.⁹⁴

Çalışan hileleri dolaylı veya doğrudan yapılan hileler olarak iki grupta incelenmiştir. Çalışan, işletmeden nakit para, stok, demirbaş veya benzer varlıkları üçüncü bir taraf olmadan doğrudan kendine çalmaktadır. Dolaylı hilelerde ise çalışan satıcı veya müşteri gibi üçüncü bir şahıs ya da tarafa yarar sağlamakta ve bu sağladığı yarar için rüşvet almaktadır.⁹⁵

Çalışan hilelerinde kurban işletme ve dolaylı olarak işverendir. Buna uygun olarak çalışan hileleri türlerine Tablo 3’de yer verilmiştir.

Tablo 3: İşletme Çalışanlarının Gerçekleştirdiği Hileler

Kurban	Hile Tipi
İşverenler	Sahte istihdam başvuruları
İşverenler	Sahte kazanç talepleri
İşverenler	Sahte masraf talepleri
İşverenler	Hırsızlık ve aşırma
İşverenler	Performans hilesi
İşverenler	Zimmete geçirme

Kaynak: Mete Gülaçtı, “Adli Muhasebe Mesleği ve Uygulama Önerisi”, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004, s.9.

Tabloda yer alan hile tiplerinden sahte istihdam başvuruları, sahte kazanç talepleri, sahte masraf talepleri, performans hilesi doğrudan çalışan hilesi olarak tanımlanabilir. Hırsızlık ve aşırma ile zimmete geçirme ise dolaylı çalışan hilesi olarak tanımlanabilir. Çünkü hırsızlık ve zimmete geçirme suçları bizzat hileyi yapan kişi tarafından gerçekleştirilebileceği gibi üçüncü kişilere yarar sağlayacak şekilde düzenlemeler de içerebilecek hilelerdir.

⁹⁴ **A.g.e.**, s.286.

⁹⁵ Bozkurt, İşletmelerin..., **a.g.e.**, s. 64.

2.2.2. Yönetim Hileleri (Finansal Raporlama Hileleri)

Yönetim hileleri, işletme ya da birim kârlarının kasıtlı olarak manipüle edilmesi olarak ifade edilmektedir. Bu tür hileler; statü, iş istikrarı, gıpta ile bakılan terfiler, yüksek prim ya da diğer ekonomik teşvikler bekleyen ya da arayan kişiler tarafından düzenlenen yönetimin görevi olarak teşvik edilen oluşturulmuş düzenlemeler ve sahtekarlıklardır.⁹⁶ Yönetim hileleri, uygulayıcılarının doğası gereği ve hilenin uygulanış şekli ile diğer hile türlerinden ayrılır. Yönetim hileleri aşağıdaki şekillerde gerçekleşmektedir:⁹⁷

- Finansal tabloların hazırlanmasını sağlayan muhasebe kayıtlarının veya belgelerin değiştirilmesi, evrakta sahtecilik veya usulsüz belge kullanımı,
- Yönetimin bilgisi dâhilinde kasıtlı olarak, işletme ile ilgili önemli iş ve işlemlerin, olayların veya açıklamaların saklanması, bilgi vermekten kaçınılması. Örneğin, devam eden ve şirket aleyhine sonuçlanabilecek bir davanın mevcudiyeti gibi, bilanço tarihinden sonra sonuçlanan fakat bilanço tarihinde mevcut olan önemli olayların finansal tablolarda yer almaması veya açıklanmaması,
- Finansal tablolarda yer alması gereken bilgilerdeki miktar, sınıflandırma veya açıklayıcı notlarla ilgili kayıt ve bilgilerin kasıtlı olarak saklanması veya yanlış bilgi verilmesi. Örneğin, bilanço dipnotlarında yer alması gereken bilgilerin açıklanmaması, eksik veya yanlış açıklanması,
- Amortisman, stok değerlendirme, karşılık ayırma gibi işlemlerde uygulanan yöntemlerin yıllar itibarıyla farklılık göstermesi, bu bilginin bilanço dipnotlarında yer almaması, muhasebe politikalarının ve yasal düzenlemelerin, kasıtlı olarak işletme lehine ihlal edilmesi suretiyle çıkar elde edilmesi, bu yolla üçüncü kişilere yanlış bilgi verilmesi şeklinde oluşabilir.

---

⁹⁶ Bologna, **a.g.e.**, s.18-19.

⁹⁷ İsmail Küçük, **a.g.e.**, s.11.

İşletme yönetiminin gerçekleştirdiği bu hilelerde kurban, finansal tablo okuyucularının tümü; müşteriler, kredi verenler, rakipler, yatırımcılardır ve işletmenin kendisi de olumsuz etkilenmektedir.⁹⁸ Bu açıdan Tablo 4’de bu hile türleri yer verilmiştir.

Tablo 4: İşletme Sahibi ve Yöneticilerinin Gerçekleştirdiği Hileler

Kurban	Hile Tipi
Müşteriler	Sahte reklamcılık
Müşteriler	Sahte ağırlık
Müşteriler	Sahte ölçüler
Müşteriler	Sahte beyanlar
Müşteriler	Sahte etiketleme/markalama
Müşteriler	Kalitenin değiştirilmesi
Müşteriler	Ucuz taklitler
Müşteriler	Kusurlu ürünler
Hissedarlar	Sahte mali tablolar
Hissedarlar	Sahte mali tahminler
Hissedarlar	Sahte beyanlar
Alacaklılar	Sahte mali tablolar
Alacaklılar	Sahte mali tahminler
Alacaklılar	Sahte beyanlar
Rakipler	Yıkıcı fiyatlandırma
Rakipler	Maliyetin altında fiyat belirleme
Rakipler	Bilgi korsanlığı
Rakipler	Patent hakları/ telif haklarının ihlali
Rakipler	Ticari iftira
Rakipler	Onur kırıcı yayında bulunma
Rakipler	Ticari sırları çalma
Rakipler	Çalışanların yolsuzluğu
Bankacılar	Kredi için sahte başvurular
Bankacılar	Sahte mali tablolar
Şirket/İşveren	Masraf hesabının abartılması
Şirket/İşveren	Performans hilekarlığı
Şirket/İşveren	Gelirleri olduğundan fazla gösterme
Şirket/İşveren	Aktifleri olduğundan fazla gösterme
Şirket/İşveren	Karını olduğundan fazla gösterme
Şirket/İşveren	Masrafları olduğundan az gösterme
Şirket/İşveren	Borçları olduğundan az gösterme

⁹⁸ Nermin Çıtak, “Hileli Mali Raporlamada Yaratıcı Muhasebe ve Bir Uygulama”, (M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi), İstanbul 2007, s.23

Şirket/İşveren	Aktiflerin çalışması
Şirket/İşveren	Zimmete geçirme
Şirket/İşveren	Ticari rüşvet
Şirket/İşveren	İçerinden öğrenenlerin ticareti
Şirket/İşveren	İlgili tarafların işlemleri
Şirket/İşveren	Kayıtların değiştirilmesi/imha edilmesi
Sigorta Şirketleri	Sahte zarar talepleri
Sigorta Şirketleri	Kar Amaçlı kundakçılık

Kaynak: Mete Gülaçtı, “Adli Muhasebe Mesleği ve Uygulama Önerisi”, (M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2004, s.9.

Bu hile türünde son yıllarda Enron, Worldcom, Crazy Eddie Inc., Tyco gibi birçok örneğe rastlanmıştır.⁹⁹ 2003 yılında Amerika’da yapılan 150’den fazla halka açık şirket ve denetim firmalarını kapsayan araştırmanın sonuçlarına göre, muhasebe hilelerinin %39’u şirket yöneticileri tarafından gerçekleştirilmektedir. En çok görülen hilelerin, gelir ve gider kalemlerinde veya karşılık hesaplarından yapıldığı tespit edilmiştir. Araştırmada bu hile türü için verilen istatistik, 106 hile olayından 101 inde yöneticilerin doğrudan ilişkili olduğu şeklindedir.¹⁰⁰ Bu yönüyle yönetim hilelerinin büyük bir kısmını finansal raporlama hilelerinin oluşturduğu söylenebilir. Bu nedenle bu bölümde finansal raporlama hilelerine de yer verilmiştir.

Finansal tablolar, işletmenin karnesi niteliğindedir.¹⁰¹ Tablolar analiz edildiğinde işletmenin zayıf ve güçlü olduğu yönleri tespit edilebilir. Bu yüzden finansal tablolar başta yatırımcılar olmak üzere tüm ihtiyaç duyan finansal tablo kullanıcıları için önemlidir. Yatırımcıların yatırımları açısından, kredi verenlerin kredi sözleşmelerinin koşulları açısından, işletmenin tedarikçiler ya da müşterileri ile yapacağı sözleşmeler açısından işletmenin sunduğu finansal tablolar değerlendirilir. Bu nedenle işletmenin finansal tablolarının doğruluğu, güvenilirliği önemlidir. Kimi koşullarda işletmeler bu finansal tablolarda doğruluğuna gölge düşürecek şekilde değişiklikler yapma eğiliminde olmaktadır. Bu da finansal raporlama hilesi olarak adlandırılmaktadır.

Finansal raporlama hileleri, finansal tablo kullanıcılarının aldatılması amacıyla tablolarda yer alacak verilerin ve/veya açıklamaların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine, muhasebe standartlarına önemlilik ve uygunluk kriterleri açısından

⁹⁹ W Albrecht, Conan C.Albrecht ve Chad O. Albrecht, **a.g.e.**, s.12.

¹⁰⁰ Nermin Çıtak, “**Hileli Finansal...**, **a.g.e.**, s.25.

¹⁰¹ **A.g.e.**, s.22.

doğru ve dürüst Şekilde sunulmamasını sağlamak üzere kasıtlı olarak değiştirilmesi ya da göz ardı edilmesidir.¹⁰² Finansal raporlama hileleri genellikle üst yönetimlerce ve üç Şekilde gerċekleŐtirilmektedir. Genellikle hile bahsedilecek olan yöntemlerin ilkiyle baŐlamaktadır. Yıllar geċtikċe ve hile bydkċe diğer yöntemlere başvurulmaktadır. Finansal raporlama hilelerinin gerċekleŐtirilme yöntemlerine aşağıda yer verilmiştir.¹⁰³

- *Muhasebe sistemiyle oynamak:* Hileyi düzenleyen ya da düzenleyenler, işletmenin muhasebe sistemini istenilen sonuċların elde edilebilmesi iċin bir araċ olarak kullanmaktadır. Örneğin, istenilen rakama ulaşılması iċin kazanımların arttırılması ya da düŐürülmesi gerektiğinde hileyi organize edenler; amortisman ve/veya Şüpheli alacaklar gider karŐılıklarını, stok karŐılıklarını olması gerekenden farklı tahmin ederek manipüle edebilirler. Harcama ve borċların varlığından kaċınabilmek iċin satıcı faturalarını zamanında kayıtlara almayabilirler.
- *Muhasebe sistemini alt etmek:* Hileyi düzenleyen ya da düzenleyenler, muhasebe sistemi ile oynayarak ulaŐamadıkları rakamlara ulaŐabilmek iċin yanlış ve fiktif bilgileri ve rakamları muhasebe sistemine dahil ederler. Bunun iċin fiktif satışlar, yasalara uygun olarak kurulmuş ancak sahte müşterilere kaydedilir. Yaratılan alacaklar ve stoklara ilişkin rakamlar, sahte belgelerle desteklenebilir. Günlük giriŐler, hile girişimleri ya da düzenlemelerinin gizlenebilmesi iċin maskelenmiŐtir.
- *Muhasebe sisteminin dıŐına ċıkmak:* Hileyi düzenleyen ya da düzenleyenler, bu yaklaŐımda, finansal tabloları belki bir daktilo veya kişisel bilgisayarda olmasını istediği Şekilde düzenlemektedir. Bu finansal tablolar; hileyi düzenleyen, istenilen sonuċları elde edecekleri Şekilde işletmede üretilen muhasebe ve finansal raporlama sistemine bizzat getirdikleri düzenlemeler yolu ile ortaya ċıkarılmıŐ tablolarıdır. Bazı olaylarda hileyi düzenleyenlerin, oluşturulmuş finansal tablolardaki rakamları destekleyebilmesi iċin geċmiŐ yıllara ilişkin sahte rakamları muhasebe sistemine girdikleri görülmüŐtür.

---

¹⁰² Ergün Kċk ve Şaban Uzay, **a.g.m.**, s.241.

¹⁰³ Wells, **Principles...**, **a.g.e.**, s.269-270.

Bahsedilen finansal raporlama hilelerini üst kademe yöneticileri ve/veya işletme sahipleri, çeşitli nedenlerle gerçekleştirme eğilimindedir. Aşağıda yöneticilerin hangi amaçlarla muhasebe kayıtlarını değiştirmek, durumu olduğundan farklı göstermek isteyebildikleri açıklanmaktadır:¹⁰⁴

- İşletmenin asıl performansını gizlemek amacıyla yapılabilir. Performansı daha düşük ya da daha yüksek gösterilebilir.
- Kişisel statü ve otoritelerini korumak amacıyla yapılabilir. Yüksek egolu üst kademe yöneticileri, ortaya koydukları stratejinin başarısız olduğunu, bu iş performansının yetersiz olduğunu işin sonuna gelmeden kabul edemeyebilmektedirler.
- Kişisel yaşam koşullarını ve gelirlerini devam ettirmek amacıyla da muhasebe kayıtlarında değişiklik yapmak isteyebilmektedirler. Yöneticilerin gelirlerinde aldıkları maaşlar, bonuslar, hisse senedi ve hisse senedi opsiyonların etkilidir.

Aşağıda bir üst düzey yöneticinin hangi amaçlarla işletme performansını olduğundan daha yüksek göstermek isteyebileceğine ilişkin açıklamalar yer almaktadır:¹⁰⁵

- Borsa analistlerinin kazanç veya gelir büyüme beklentilerini karşılamak ya da aşmak
- Uygun borç şartlarına sürdürebilmek
- Borç verenlerin borçlanmayı devam ettirmek için istediği kriterleri sağlamak
- Bağlı bulunulan ana firmanın koyduğu kurum performans kriterini gerçekleştirmek
- Kişisel performans kriterini gerçekleştirmek
- Performansa bağlı olarak ek ücret(bonus) sağlamak

---

¹⁰⁴ Wells, **Principles...**, a.g.e., s.268.

¹⁰⁵ **A.g.e.**, s.269.

- Kişisel hisselerin iyi fiyatla satılması, şirket birleşmesi veya satın alınması beklentilerinde borsa fiyatını desteklemek
- Menkul değer in önceden planlanmış arzı ve satışını desteklemek adına örnek bir büyüme gösterebilmek

Aşağıda bir üst düzey yöneticinin hangi amaçlarla işletme performansını olduğundan daha düşük göstermek isteyebileceğine ilişkin açıklamalar yer almaktadır.¹⁰⁶

- Gelirleri bir sonraki bütçe dönemine aktarabilmek. (Eğer cari dönemdeki bütçe hedefi karşılanmış ve ek performans için herhangi bir ödüllendirme olmamışsa, yöneticiler sağladıkları ek kazançları yeni dönemdeki hedefleri tutturabilmek için bir sonraki döneme yönlendirmeyi tercih edeceklerdir.)
- “Big Bath”* olarak adlandırılan yöntem ile gelecekteki gelirlerini devamlı olarak artmak
- Bugünden beklentiyi düşük tutmak, gelecekte yakalanacak büyümenin iyileşme olarak algılanmasını sağlar ve ödüllendirilir.
- Sürekli büyümeyi sürdürmek ve böylece istikrarsız sonuçlardan kaçınabilmek.

Finansal raporlama hileleri çok geniş anlamda ele alınabilecek bir konudur. Bir açıdan hile eylemlerini gerçekleştirenlerin insanlar olması sebebiyle de diğer hile türlerinde de olduğu gibi çok karmaşık ve ortaya çıkarılması için çok yönlü çalışmaların yapılmasını gerektiren bir hile türüdür.**

---

¹⁰⁶ A.g.e., s.269.

* Bir envanter için yapılan harcamanın düşük tutardan gider yazılması ve gelecek dönemlerde envanterin satışından sağlanacak gelirin gerçekten daha yüksek olması yolu ile gelecek dönemlerdeki kazançlar yüksek gösterilmiş olur. Bu kazanç yönetim tekniği muhasebede “Big Bath” olarak adlandırılmaktadır.

** Finansal raporlama hileleri konusunda daha detaylı bilgi için bkz. Nermin Çıtak, “Hileli Finansal Raporlamada Yaratıcı Muhasebe”, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2009.

2.2.3.Yatırım Hileleri

Yatırım hileleri, yönetim hileleri ile yakından ilişkilidir. Çoğu zaman işletmenin değersiz ve hileli yatırımları, kuşkulananmayan yatırımcılara satılır. Uzaktan pazarlama faaliyetleri ya da tele-pazarlama, bu kategoride yer alır.¹⁰⁷

Aynı zamanda değersiz ortaklık paylarının ya da diğer yatırım fırsatlarının yatırımcıya satılması, gelir sağlamayacak kazanç ortaklıklarının müşterilere satışı da yatırım hilelerinden sayılmaktadır.¹⁰⁸

2.2.4.Satıcı Hileleri

Satıcı hileleri genel olarak yaygınlaşmış iki uygulama ile karşımıza çıkmaktadır. Uygulayıcı satıcı ya tek başına hareket etmektedir ya da satıcı ve alıcı birlikte anlaşma içerisinde hileyi sürdürmektedirler.¹⁰⁹ Kurban mal ve hizmeti satın almakta olan müşteri işletme olduğundan bu açıdan işletme dışı hileler olarak görülebilir.

Satıcı hilelerinin türlerine ilişkin örneklere Tablo 5 aracılığıyla yer verilmiştir.

Tablo 5 İşletme Satıcıları, Tedarikçileri ve Yüklenicilerinin Hileleri

Kurban	Hile Tipi
Müşteriler	Eksik sevkiyat
Müşteriler	Fazla faturalama
Müşteriler	Çift faturalama
Müşteriler	İkinci derece malların değiştirilmesi
Müşteriler	Çalışanların yolsuzluğu

Kaynak: Mete Gülaçtı, “Adli Muhasebe Mesleği ve Uygulama Önerisi”, (M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2004, s.9.

¹⁰⁷ W Albrecht, Conan C.Albrecht ve Chad O. Albrecht, **a.g.e.**, s.12.

¹⁰⁸ **A.g.e.**

¹⁰⁹ **A.g.e.**, s.14

Fazla faturalandırma anlamca çift faturalandırma aile benzer nitelikte gibi gözükse de çift faturalandırma; bir sevkiyatın iki kere faturalandırılmasını ifade ederken, fazla faturalandırma kısmi sevkiyatın tam bir sevkiyat gerçekleştirilmişçesine faturalandırılmasıdır.¹¹⁰

İşletmede satın alma işlemleriyle ilgilenen çalışanlarının satıcının eksikliklerini görmezden gelmesi de tabloda bahsedilen hile tiplerinin gerçekleşmesine zemin hazırlamakta olduğu unutulmamalıdır.

2.2.5. Müşteri Hileleri

Müşteri hileleri müşterinin mal ya da hizmeti satın aldığı işletmeye karşı yaptığı hilelerdir.¹¹¹ Müşteri satın aldığı malların ya da hizmetlerin parasının tamamını ödememektedir.¹¹² İşletmelerin mail order ya da telefon ile gerçekleştirdiği satış işlemlerinde, fiziken bir belgenin varlığından söz edilemez. Bu satış işlemlerinde müşteri internet ya da telefon aracılığıyla hesap bilgilerini paylaşarak alım işlemini gerçekleştirmektedir. Bu nedenle satıcı işletme, müşterinin verdiği kimlik ya da kartın bağlı olduğu bilgilerinin geçerliliğini kolayca doğrulayamayabilir.¹¹³ Kurbanın malı satan işletme olduğu bu tür hileler bu açıdan müşteri hileleri gibi işletme dışı hile türleri arasında değerlendirilebilir. Hile tipleri Tablo 6'de verilmiştir.

---

¹¹⁰ Bologna, **a.g.e.**, s.33.

¹¹¹ Bozkurt, İşletmelerin..., **a.g.e.**, s. 66.

¹¹² W Albrecht, Conan C.Albrecht ve Chad O. Albrecht, **a.g.e.**, s.15.

¹¹³ Dave Arthur Williams, "Credit Card Fraud in Trinidad and Tobago" , **Journal of Financial Crime**, 2007, Vol.14, No.3, s.343.

Tablo 6: İşletme Müşterilerinin Gerçekleştirdiği Hileler

Kurban	Hile Tipi
Satıcılar	Etiket değiştirme
Satıcılar	Mal çalma
Satıcılar	Sahte çekler
Satıcılar	İade için sahte hak talepleri
Satıcılar	Sahte kredi kartları
Satıcılar	Sahte kredi başvuruları

Kaynak: Mete Gülaçtı, “Adli Muhasebe Mesleği ve Uygulama Önerisi”, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004, s.15.

Tablo 6’da yer verilen hile tiplerine ek olarak; müşteri, çalışanlar ile işbirliği yaparak faturalandırmamış malların sevkiyatını sağlamak, kredibilite sahteciliği, teslim alınan malların hasarlı olduğuna dair yalan iddialar ile dava açmak ile tehdit etme gibi yine kurbanın satıcı işletme olduğu hile eylemlerine de rastlanmaktadır.¹¹⁴

Hile denetimi yapan bir kişi, Tablo 3,4,5 ve 6’da yer verilen hile tiplerinin hangilerinin gerçekleştiğini, gerçekleşmekte olduğunu ya da gerçekleşeceğini tespit ettikten sonra kimin ya da kimlerin bu hileleri düzenlediğini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Bu nedenle hile türlerini gerçekleştiren kişilerin kimler olabileceği hilenin tespiti için önemlidir.

2.3. Hile Yapanlar ve Karakteristik Özellikleri

Genel olarak hile toplumdaki herkes tarafından yapılabilir. Araştırmalar hile yapan ile yapmayanların kolaylıkla ayırt edilemediğini hile yapanların da çoğu zaman dürüst insanlarla aynı davranış biçimlerini sergilediklerini ortaya koymuştur. Ayrıca araştırmalar, hile yapanların oldukça yaşlı olduğunu ve genellikle erkek olduğunu söylemektedir. İstatistiksel olarak, mal veya eşya hırsızlıklarının % 2’si ve diğer hile

---

¹¹⁴ Bologna, **a.g.e.**, s.34.

eylemlerinin ise % 30'u kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir.¹¹⁵ Kurum(işletme) hileleri yönünden hileli eylemlerde bulunanlar; işletmelerde çeşitli kademelerde çalışan memur, alt veya orta kademe yöneticiler ve üst düzey yöneticiler veya tepe yönetimi olabilmektedir.

Hileli eylemler yapan ya da yapma olasılığı olanların ne tür karakteristik özelliklere sahip olabileceklerini bilmek ve anlamak gelecekte oluşabilecek hile olaylarının tespiti için kolaylık sağlayacaktır. Aynı zamanda bu insanlar diğer insanlarla benzer davranış biçimleri sergilediklerinden genellikle kurbanlar olayı öğrendiklerinde yalanlama yolu gitmektedir. Çünkü hilekarın kendisiyle benzer şekilde davrandığından dürüst olmayan eylemler yapmış olabileceği fikri akla uygun gelmemektedir. Bu açıdan hile yapanların özelliklerini bilmek işletmenin gelecekte çalışacağı personelin seçiminde, anlaşma yapılacak satıcı ve müşterilerin belirlenmesinde veya ortaklıkların kurulması sırasında dürüst olmayan eylemlerle karşılaşılmasını en aza indirecektir.¹¹⁶

Hileli eylemler yapan ya da yapma olasılığı olan kişilerin ne gibi özellikler taşıyabilecekleri uzun yıllar boyunca yaşanan örnek olayların incelenmesi sonucu elde edilmiş verilere dayanmaktadır. Bu özellikler hilelerin ortaya çıkarılmasına yardımcı olabilirler. Ancak bu bahsedilecek özellikleri taşıyan her çalışanın hileli eylemlerde bulunduğu ya da bulunacağı anlamını taşımaz, aynı şekilde bu özellikleri taşımayan kişilerinde hileli eylemlerde bulunmayacağı düşünülmemelidir.

2.3.1. Hile Yapanların Karakteristik Özellikleri

Hile yapanların karakteristik özelliklerini; cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, zekâ ve benlik düzeyi, risk alma, yaş ve ilgi düzeyleri, kurallara uyma, çalışma koşulları, kişilik durumları, yaşam koşulları, işletmedeki yerleri, işletme dışı ilişkileri, kişisel kazanç beklentileri ve gerçekçi olmayan beklentiler şeklinde sıralanabilir.¹¹⁷

---

¹¹⁵ W Albrecht, Conan C.Albrecht ve Chad O. Albrecht, **a.g.e.**, s.30.

¹¹⁶ W Albrecht, Conan C.Albrecht ve Chad O. Albrecht, **a.g.e.**, s.30-31.

¹¹⁷ Nejat Bozkurt, "İşletmede Hile Yapan Çalışanların Karakteristik Özellikleri", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl:8, S:93, Eylül 2000, s.58-59-60.

a) Cinsiyet

ACFE'nin 1994, 2006 ve son olarak 2008'de yayınladığı raporlarda cinsiyet bakımından işletmelerdeki erkek çalışanların hem sayı itibariyle hem de hile tutarlarında kadın çalışanlara göre daha çok hileli eylemlerde bulunmaktadır.¹¹⁸ Erkeklerin işletmeye verdiği zararlar kadınlarınkine oranla ortalama 4 katı düzeyindedir.¹¹⁹ Raporlarda kadın çalışanların hileli eylemlerinde yıllar bazında artış görülüyor olsa da niceliksel olarak dikkate değer değildir. Bu bilgi ışığında erkek çalışanların üst düzey yönetim kademelerinde kadınlara oranla daha çok görev aldıkları ve verilen zararların çalışılan pozisyon ile doğru orantılı olduğu söylenebilir. ACFE'nin 2008 ve 2010'da yayınladığı raporlardaki cinsiyet ve hile dağılımı verileri aşağıda belirtilmiştir.¹²⁰

Cinsiyet	2008 (%)	2010 (%)	2008 (USD)	2010 (USD)
Erkek	% 59,1	66.70%	250.000,00	232.000,00
Kadın	% 40,9	59.10%	110.000,00	100.000,00

Tabloda da yer aldığı gibi, oransal olarak kadınların ve erkeklerin hile eylemlerini gerçekleştirme oranları birbirine yakın gözükse de erkeklerin gerçekleştirdiği hilelerin zararları parasal değer olarak daha yüksektir.

b) Medeni Durum

Araştırmalar, hileye teşebbüs edenler ya da hileli eylemlerde bulunanların medeni durumlarına bakıldığında evli ve özellikle çocuk sahibi olanların bekârlara oranla daha fazla olduğu ortaya çıkmaktadır.¹²¹

---

¹¹⁸ Bozkurt, İşletmelerin..., a.g.e., s. 78-80.

¹¹⁹ Lisa Eversole, "Profile of A Fraudster", October 1997 (Çevrimiçi) <http://www.bus.lsu.edu/Accounting/faculty/lcrumbley/fraudster.html> (Erişim Tarihi: 17/04/2011)

¹²⁰ ACFE, **The Report to the Nation 2010**, USA, s.52-53.

¹²¹ Bozkurt, "İşletmede...", a.g.m., s.58.

c) Eğitim Durumu

Yapılan araştırmaların sonuçları, düşük eğitim düzeylerinde hileli eylemlerin ya da teşebbüslerin daha çok olduğu ancak eğitim düzeyi arttıka hileli eylemlerin sayısı azalırken, işletmeye verdiği zararların boyutlarında büyük tutarlarda artış olduğunu göstermektedir.¹²² ACFE'nin 2008 ve 2010 da yayınladığı raporlardaki eğitim düzeyi ve hile dağılımı verileri aşağıda belirtilmiştir:¹²³

Eğitim Düzeyi	2008 (%)	2010 (%)	2008 (USD)	2010 (USD)
Lise	% 33,9	%28,8	100.000,00	100.000,00
Kolej	% 20,8	% 17,1	196.000,00	136.000,00
Üniversite	% 34,4	%,38,0	210.000,00	234.000,00
Üniversite Sonrası	% 10,9	% 14,0	550.000,00	300.000,00

Tabloda da görüldüğu gibi üniversite eğitim düzeyindeki kişilerin oransal olarak daha çok hile eylemlerini gerçekleştirdikleri görülmektedir. Ancak üniversite sonrası eğitim düzeyindeki kişilerin gerçekleştirdiği hileler parasal olarak daha yüksek tutarlarda zarar verir niteliktedir. Bu nedenle hile eylemlerinde iyi eğitimli kişilerin daha çok şüpheli konumunda yer alabilecekleri söylenebilir.

d) Zekâ Düzeyi

Zekâ düzeyi yüksek olan veya bu iddiada bulunan çalışanlarda, hile yapma isteği daha fazla görülmektedir. Bu kişiler meydan okuma veya karşı koyarak bir tatmin sağlamak amacıyla iç kontrol yapılarına ve güvenlik sistemlerine kolayca mücadele edebilecekleri düşünölmektedir.¹²⁴

---

¹²² Bozkurt, İşletmelerin..., a.g.e., s.82.

¹²³ ACFE, **The Report to the Nation 2010**, USA, s.59.

¹²⁴ Bozkurt, "İşletmede...", a.g.m., s.59

e) Benlik Düzeyi

Hile yapanların bir kısmı diğerlerine göre daha fazla egoist yapı taşımaktadırlar. İşletmede buldukları yeri beğenmemeleri ve kendilerini daha önemli görmeleri, üstlerini küçümsemeleri ve aşağılamaları hile yapmalarına neden olmaktadır.¹²⁵

f) Risk Alma Düzeyi

Araştırmalar, hile yapanların daha fazla risk alma yeteneklerinin ve isteklerinin bulunduğunu ortaya koymaktadır.¹²⁶ Bu kişilerin kendilerine güvenleri, yakalanmayacaklarına inançları ve risk almayı sevmeleri bu sonuca neden olmaktadır.

g) Yaş Düzeyleri

Her yaştaki çalışan hileye teşebbüs edebilir ancak ACFE raporları ileri yaşlarda hile sayısı ve tutarının arttığını tespit etmiştir. İleri yaşlarda yapılan hileler, kişilerin tecrübesi ve işletme yapısını tanıdıklarından zayıf noktalarının farkında olmaları sebebiyle hilelerin verdiği zarar daha yüksek tutarlarda olmaktadır.¹²⁷ ACFE'nin 2008 ve 2010 da yayınladığı raporlardaki yaş düzeyi ve hile dağılımı verileri aşağıda belirtilmiştir.¹²⁸

Yaş Düzeyi	2008 (%)	2010 (%)	2008 (USD)	2010 (USD)
26 yaş altı	% 4,6	% 5,2	25.000,00	15.000,00
26–30	% 8,1	% 9,6	50.000,00	60.000,00
31–35	% 12,8	% 16,1	113.000,00	120.000,00
36–40	% 16,2	% 19,3	145.000,00	127.000,00
41–45	% 18,1	% 19,3	200.000,00	270.000,00
46–50	% 17,5	% 13,7	344.000,00	265.000,00
51–55	% 12,0	% 9,4	36.000,00	321.000,00
56–60	% 6,9	% 5,2	636.000,00	428.000,00
60 yaş üstü	% 3,9	% 2,2	435.000,00	974.000,00

¹²⁵ Bozkurt, İşletmelerin..., a.g.e., s.85.

¹²⁶ A.g.e.

¹²⁷ Bozkurt, "İşletmede...", a.g.m., s.59.

¹²⁸ ACFE, "The Report to the Nation 2010", USA, s.56-57.

h) İlgil Düzeyleri

İşe ve işletme aşırı meraklı olanlar, sürekli yeni bir şeyler öğrenme ve yaratma motivasyonu içinde olanlar da hileye eğilimli olarak değerlendirilebilir.¹²⁹

ı) Kurallara Uyma

İşletmelerde uygulanan kuralları ve prosedürleri izlemeyen çalışanların hile eğilimi olduğu söylenebilir. Bu kişiler, sonuca kısa yollardan gitmeyi seven, kurallara uymadığı durumlarda kendini haklı gösterir gerekçeleri sunup savunabilenleridir.¹³⁰

i) Çalışma Koşulları

Genelde işletmeye ilk önce gelen ve en son giden kişiler arasında hile eylemlerinin daha fazla görüldüğü tespit edilmiştir. Özellikle işinin bitmemesine neden olarak gösterip gece geç saatlere kadar yalnız başına çalışma istekleri olan kişilerin hile yapma olasılığını arttırmaktadır. Aynı zamanda, hileli eylemler nedeniyle yakalanan yöneticilerin çoğunun zorunlu olmadıkça izin kullanmadıkları tespit edilmiştir.¹³¹

j) Kişilik Durumları

Hile yapan veya yapmaya teşebbüs eden kişilerin stres altında oldukları gözlemlenir. Stresin kaynağı özel yaşamda yaşanan parasal sorunlar, mutsuz evlilikler gibi krizlerdir.¹³² Uykusuzluk, sürekli yatıştırıcı ilaç kullanmaları, doktor desteğine

---

¹²⁹ Eversole, **a.g.m.**

¹³⁰ Mark R.Simmons, “**Profiling an Internal Fraudster**”, 1996 (Çevrimiçi) <http://www.facilitatedcontrols.com/fraud-investigation/fraudstr.shtml> (Erişim Tarihi: 17/04/2011)

¹³¹ Bozkurt, “İşletmede...”, **a.g.m.**, s.60.

¹³² Eversole, **a.g.m.**

gerek duymaları, sınırlı davranışları ve doğrudan insanın yüzüne bakmaktan kaçınmaları belirtiler olarak düşünülmektedir.¹³³

k) Yaşam Koşulları

Pahalı hobilere sahip olma ya da lüks içinde yaşama arzusu kişiyi daha çok para harcamaya ve kazanmaya iten nedenlerdendir.¹³⁴ Bu durumda kişinin hileye teşebbüs eğilimi de artmaktadır. Çalışanın yaşam düzeyindeki nedensiz, ani yükselişler hile olasılığını belirtisi olarak görülmektedir.¹³⁵

l) İşletmedeki Yerleri

Yapılan araştırmalar, işletmelerin yönetim kademelerinde yer alan kişilerin yüksek tutarlarda hileli eylemler gerçekleştirdiklerini göstermektedir. Kişilerin buldukları konum nedeniyle yeterince denetlenmedikleri ve işletmenin iç kontrol sistemindeki açık ve zayıf noktaları bilmeleri nedeniyle daha rahat hile yapabildikleri görülmektedir. Hileye kurban olanların hile yapan için söyledikleri ilk söz “ondan bunu beklemezdim” şeklinde olmaktadır.¹³⁶

m) İşletme Dışı İlişkiler

Çalışanlar, işletmeye mal ya da hizmet satan ya da satın alan taraflarla yakın ve hatta kişisel ilişkiler kurabilmektedirler. Bu yakın ilişkiler, kimi zaman iş ilişkilerinin de bu yönde genişlemesine neden olabilmektedir.¹³⁷ Bu durum hile açısından uygun bir ortamın oluşmasına neden olacaktır.

---

¹³³ Bozkurt, İşletmelerin..., **a.g.e.**, s.89.

¹³⁴ Simmons, **a.g.m.**

¹³⁵ Bozkurt, İşletmelerin..., **a.g.e.**, s.89.

¹³⁶ Gülaçtı, **a.g.e.**, s.26.

¹³⁷ Eversole, **a.g.m.**

n) Kişisel Kazanç Beklentileri

Çalışanın işletmede yaşanacak bazı gelişmeler nedeniyle kişisel kazanç elde edecek olması hile yapma dürtüsünü doğurabilecek nedenlerdendir. Hedeflerin tutturulması durumunda bir ödül, promosyon veya ikramiye elde edecek olması, onun bu sonuçların gerçekleşmesi için harekete geçmesine neden olabilmektedir. Özellikle tepe yöneticileri bu nedenlerle bir kazanç sağlayabilmek için işletmenin mali tabloları üzerinde çeşitli gerçek olmayan düzenlemelere gidebilmektedir.¹³⁸

o) Gerçekçi Olmayan Beklentiler

Üst yönetimin koyduğu gerçek dışı finansal beklentiler çalışanları beklentileri karşılamak adına hileli eylemler yapmaya itebilmektedir.¹³⁹

Bahsettiğimiz özelliklere göre hile eğilimi taşıyan bir işletme çalışanın ağırlıklı bazı özelliklerini sıralayabiliriz:¹⁴⁰

- Erkek
- Evli
- İyi eğitilmiş
- Zeki
- Egoist
- Meraklı
- Risk alabilen
- Kural tanımaz
- Sıkı çalışan

---

¹³⁸ Bozkurt, İşletmelerin..., **a.g.e.**, s.93.

¹³⁹ Eversole, **a.g.m.**

¹⁴⁰ Bozkurt, İşletmelerin..., **a.g.e.**, s.94.

- Stresli
- İyi yaşamayı ve bol para harcamayı seven
- Parasal sıkıntı çeken
- Kötü alışkanlıkları olabilen
- Yönetici konumunda
- Hırslı
- Kişisel kazanç beklentisi olan
- İşletme dışındakilerle yakın ilişkiler kuran

İşletmelerde yapılan hileler, detaylı bir şekilde incelemek istenirse bahsettiğimiz hile yapan ya da yapabilecek kişilerin profili ve belirleyici özelliklerinin yanında hileden etkilenen işletmelerin yapıları, hile türleri, yapılma biçimleri, çalışanları hileye iten nedenler, hilelerin ortaya çıkartılması, hilelerin önlenmesine yönelik çalışmalarda ele alınmalıdır.

2.4. Hileye Başvurmayı Teşvik Eden Etkenler ve Hile Üçgeni

Tarihsel olarak, hile eylemlerinin belirli piyasa koşulları ve ekonomik koşullar altında arttığı gözlemlenmiştir. Örneğin işletme yararına yapılan hileler, ekonomide durgunluk dönemlerinde ve işletmenin faaliyette bulunduğu sektörde rekabetin şiddetlendiği dönemlerde artmaktadır. Benzer şekilde işletme aleyhine hile eylemleri, ekonomik güçlüklerin yaşandığı dönemlerde ve çalışanların yaşam koşullarının tehdit altında olduğunu hissettiklerinde gerçekleşmektedir.¹⁴¹

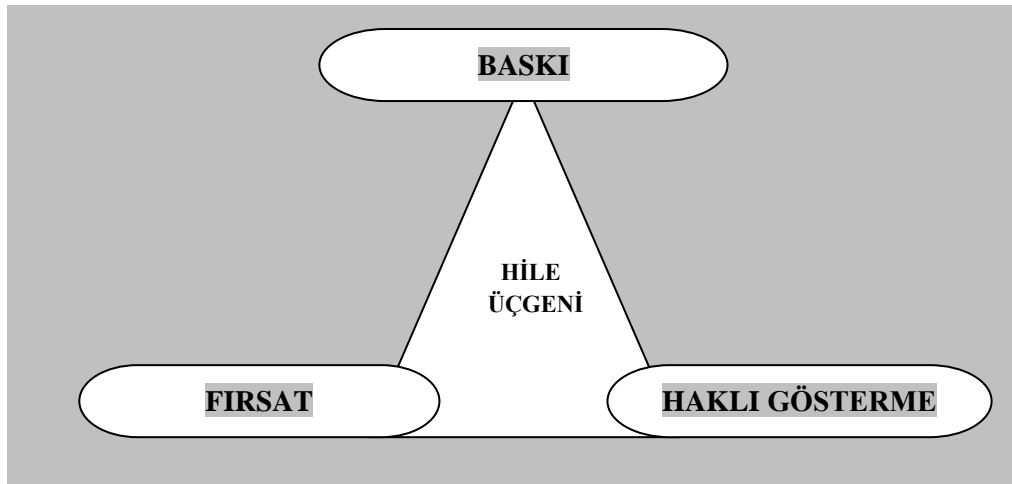
---

¹⁴¹ Bologna, **a.g.e.**, s.20.

Aynı zamanda unutulmamalıdır ki hile sadece ekonomik güçlükler ve rekabet koşulları nedeniyle değil, beraberinde sosyal ve politik faktörler sebebiyle de düzenlenebilmektedir. Güven ve dürüstlüğün değer görmediği, her koşulda kazanmanın öne çıktığı bir toplu düzeni içinde suçun ve hileli eylemlerin artması doğal olacaktır.¹⁴²

Hile sadece insanlar tarafından yapılabilir. İşletmelerde yaşanan hileler de, genellikle işletme içindeki kişilerce, fırsat ve baskı motivelerinin birleşimi ile gerçekleştirilmektedir. Bunun yanında tedarikçiler, satıcılar ve herhangi bir faaliyet için anlaşılmış taraflar da işletme aleyhine hile gerçekleştirebilmektedir. Fakat işletme içinden kimselerin muhasebe sistemlerine ve dönen varlıklarına erişimi daha kolay olduğundan daha fazla tehdit oluşturmaktadır.¹⁴³

Donald R.Cressey, kişileri hileye iten koşulları üç unsur altında toplamıştır. Bu unsurlar daha çok “**Hile Üçgeni**” adıyla bilinmektedir. Bu üçgenin ilk bacağı, hilenin baskı unsurunu, ikinci bacağı fırsat unsurunu ve üçüncü bacağı ise haklı gösterme unsurunu ifade etmektedir.¹⁴⁴ Bu üç unsurdan birinin ya da birkaçının birlikte varlığı hile ihtimalinin yükseldiğini işaret etmektedir.

Şekil 1. Hile Üçgeni (Fraud Triangle)

¹⁴² Bologna, a.g.e., s.21.

¹⁴³ Bologna, a.g.e., s.22.

¹⁴⁴ Mary-Jo Kranacher, Richard A. Riley ve Joseph T. Wells, **Forensic Accounting and Fraud Examination**, John Wiley&Sons Inc. 2011, s.12.

Şekilde belirtilen hile üçgeninin unsurlarını daha iyi ortaya koymak amacıyla örnek bir hile senaryosu oluşturulabilir. Çalıştığı işletmede zimmetine para geçirmek suçundan yakalanan bir kişiyi ele aldığımızı varsayalım. Bu hile eylemindeki unsurlar tespit edilecekse,¹⁴⁵

Baskı unsuru, çalışanın kumar tutkusu nedeniyle büyük tutarlı bir borç altına girmiş olmasıdır. Gelir düzeyinin yetersiz olması nedeniyle borcunu ödeyememiş ve ölüm tehdidi almaya başlamıştır. Fırsat unsuru, işletmede sağlıklı bir iç kontrol yapısı ve denetim düzeni olmayışıdır. Dolayısıyla kişi yakalanmayacağını da düşünerek rahat bir biçimde parayı zimmetine geçirmiştir. Haklı gösterme unsuru, yakalandığında yaptığının ahlaki olmadığını bilse bile parayı sonradan yerine koyacağından suçlanamayacağını düşündüğünü söylemesidir.

Bu örnekten yola çıkarak da anlaşılacağı gibi baskı, kişinin bireysel yaşamından veya işletme içindeki olaylardan kaynaklanabilmektedir. Hile eylemlerinde baskı, bireyin kişisel ihtiyaçlarının etik, işletme ihtiyaçları ve amaçlarından daha önemli hale gelmesi olarak ifade edilebilir. Bir hile düzenleme motivasyonu, kişisel baskılar ve/veya işletmenin kişi üzerinde oluşturduğu baskılar ile ilintilidir.¹⁴⁶ Hile uzmanları, baskı unsuru dört başlık altında ele almaktadırlar.

Araştırmalar, hilelerin yaklaşık olarak % 95'inin finansal içerikli baskılar ile yapılmakta olduğunu ortaya koymuştur. *Finansal içerikli baskılar*, birdenbire ortaya çıkabileceği gibi uzun zaman dilimleri içinde de oluşabilmektedir. Ne yazık ki çok az sayıda hilebaz, finansal sorunlar yaşadığı hakkında etrafındakilere bilgi vermektedir.¹⁴⁷

Kusurlardan kaynaklanan baskılar, finansal baskılar ile yakın ilişkilidir. Kusurlardan kaynaklanan baskılara, uyuşturucu, alkol, kumar ve pahalı gayrimeşru ilişkiler örnek verilebilir. Hileye neden olabilecek unsurlar arasında en kötü tür olarak kabul edilmektedir.¹⁴⁸

---

¹⁴⁵ Nejat Bozkurt, “İşletme Çalışanları Tarafından Yapılan Hileleri Doğuran Nedenler” , **Yaklaşım Dergisi**, Ağustos 2000, Yıl:8, S.92, s. 65.

¹⁴⁶ Leonard Vona, **Fraud Risk Assessment: Building a Fraud Audit Program**, USA: Wiley 2008, s.7-8

¹⁴⁷ W Albrecht, Conan C.Albrecht ve Chad O. Albrecht, **a.g.e.**, s.33.

¹⁴⁸ **A.g.e.**, s.34.-35.

İşle ilgili baskılar, çalışanın işinden memnun olmaması, haksızlığa uğradığını düşünmesi, beklediği terfiyi alamaması, düşük ücretlerle çalıştırılması, üstlerince gereken takdiri görememesi gibi nedenler sayılabilmektedir.¹⁴⁹

Bazen de hile, bahsedilenlerin dışında bir *diğer baskılar* nedeniyle yapılabilir. Daha da gelişmiş bir yaşam stili arzulayan ya da sisteme meydan okuyarak yenmesini bekleyen bir eş buna örnek olarak verilebilir.¹⁵⁰

Baskı unsurunun yanında fırsat unsuru da hilenin organize edilebilmesi için önemlidir. Kişinin işletme varlıklarına erişebilecek konumda olması veya hile suçunun işlenmesi için verecek kontrol noktalarını yönetme yetkisine sahip olması gerekir. Böylece kişinin konumu yani sorumlulukları ve yetkileri, hilenin düzenlenmesine fırsat sağlamaktadır.¹⁵¹ Fırsat unsuru, işletmede hileli eylemlerin yapılabilmesine fırsat veren, işletmedeki kontrol noktalarındaki eksiklikler nedeniyle kişilerin hile yapabilecek zemini hazırlayan durumlardır.¹⁵² Hile üçgeninin unsurları arasında tepe yöneticileri ve dolayısıyla işletme yönetiminin en etkin rol oynayabileceği ve hileyi önlemek amacıyla rahatça adımlar atabileceği unsur budur. İşletmede hile eğilimi içinde olan kişilerin, sıkı bir iç kontrolün olduğunu bilmesi, hile yaparsa yakalanacağını düşünmesi hileye yönelme olasılığını azaltmaktadır. Tersine işletmede hile yapmak için işletmede fırsatların olduğunu gören ve yakalanmayacağını düşünen kişi, hile yapmaya daha çok istekli olacaktır. Hilenin doğmasını sağlayabilecek fırsat unsurları şunlardır:¹⁵³

- İç kontrol yapısının zayıflığı
- Zayıf ahlak politikaları
- Üçüncü kişiler veya ortaklarla yapılan gizli anlaşmalar
- Çalışanların yaptıkları işlerin kalitesini değerlemede yetersizlik
- İşletme çalışanları arasında bilgi akışının yetersizliği
- Hile yapanların cezalandırıldığı disiplinli bir ortamın sağlanamaması

---

¹⁴⁹ W Albrecht, Conan C.Albrecht ve Chad O. Albrecht, **a.g.e.**, s.35.

¹⁵⁰ W Albrecht, Conan C.Albrecht ve Chad O. Albrecht, **a.g.e.**, s.36.

¹⁵¹ Vona, **a.g.e.**, s.8.

¹⁵² W Albrecht, Conan C.Albrecht ve Chad O. Albrecht, **a.g.e.**, s.36.

¹⁵³ Bozkurt, “İşletme...” , **a.g.m.**, s. 66.

- Tepe yönetiminde var olan cahillik, umursamazlık ve yetenek eksikliği
- Sağlıklı denetim çalışmalarının olmaması

İşletmelerde hilenin doğmasına katkı sağlayan uygulamalar ve eksiklikler, nedeniyle son yıllarda muhasebe skandalları ortaya çıkmıştır. Bu skandalların birçoğu işletme içi ve dışı denetim fonksiyonlarının yetersizliğidir. Muhasebe mesleğine mensup kişiler, bağımsız denetçilerin müşteri işletmelerdeki hileleri tespit etmek ya da hilenin var olup olmadığını araştırmak gibi bir görev alanı olmadığına hemfikirdirler. Bağımsız denetçilerin, sürekli denetimlerinde hilenin tespiti ve hileden korunmaya ilişkin programları tesis etme ve uygulama gibi bir işleyişleri bulunmamaktadır. Bu noktada işletmelerdeki hileler, suistimaller, varlıkların kötüye kullanılması ve rüşvet gibi suç olaylarını kimin takip ederek ortaya çıkartacağı konusunda bir soru işareti oluşmakta ve işletmelerde hile üçgeninin fırsat unsurunu oluşturacak boşluklar oluşmaktadır. İşletme içinden iç denetçiler ve işletme dışından hile denetçileri, bu görevi üstlenebilecek niteliktedirler. İç denetçi; işletme varlıklarını hileye karşı savunabilecek, işletmenin bir çalışanı olarak bu rol ve sorumlulukları üstlenebilecek kişidir. Varlıklarının kötüye kullanımını tespit etmeye, hileyi ortaya çıkarmaya ve önlemeye odaklanan bir iç denetçi, aynı zamanda işletmede etkin çalışmanın sağlanarak işletme hedef, misyon ve vizyonlarını gerçekleştirmesine katkı sağlamak olan genel amacı ile uyumlu bir çalışma yürütmüş olacaktır. Hile ile ilgili olarak bir iç denetçi;¹⁵⁴

- Kontrol çevresini değerlendirmeli
- Hileye işaret eden durum ve sinyalleri tespit etmeli
- Hilenin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan zayıf noktaları tespit etmeli
- Gerekli ise araştırma ve soruşturmalar yapılmasını tavsiye etmeli
- Hile olayları ile ilgili üst yönetime bilgi vermeli
- Suçlu ya da suçlular hakkındaki adli kovuşturma sürecine yardımcı olmalıdır.

---

¹⁵⁴ William Hillison, Carl Pacini ve David Sinasion, "Accountants' Perceptions Regarding Fraud Detection And Prevention Methods", **Managerial Auditing Journal**, Bradford 1999, Vol.14, Iss.7, s.351.

İç denetçiye işletme içinde yüklenen hile ile ilgili sorumluluklar, iç denetçinin işletmede çalışanları sürekli olarak değerlendirmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Zaten 1992 yılında yayınlanan COSO Raporu*’nda iç kontrol sistemi tekrar tanımlanarak iç denetçilerin üstlendikleri sorumlulukların önemine vurgu yapılmıştır.¹⁵⁵ Aynı zamanda ASB tarafından 2002’de yayımlanan SAS No.99, COSO Raporu ile paralellik gösterecek şekilde iç kontrol sisteminin önemine iç kontrol yapısını unsurlarına yer vermektedir. Standart, etkin bir iç kontrol sisteminin oluşturulması ve sürdürülmesi işletme yönetimlerine sorumluluğuna bırakılmıştır.¹⁵⁶ COSO Raporu, işletmelerin şeffaf ve kurumsal bir yönetim anlayışı ile yönetilmeleri için etkin ve bağımsız denetim komitelerinin oluşturulması gerektiğini vurgulamaktadır. İşletmelerin denetim komitelerinin de katkısıyla şeffaf bir yönetim anlayışına kavuşması, üretilen finansal tabloların da şeffaf ve güvenilir olmasına katkı sağlayacaktır.

Hilede, suçlu ya da hileyi düzenleyenlerin başrol oyuncusu olduğu açıktır. Bu nedenle suçlu doğası ve psikolojisi hakkında öğrenilen her bilgi, suçun tespitinde iç denetçiye yardımcı olacaktır.¹⁵⁷

Yapılan araştırmalar da, yakalanan hileli eylemlerin %61’inin güçlü iç kontrol yapıları sayesinde ortaya çıktığını göstermektedir. Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) tarafından yapılan en kapsamlı iç kontrol sistemi tanımı şu şekildedir:¹⁵⁸

“İç kontrol sistemi; işletmelerin varlıklarını korumak, yolsuzlukları ve yanlışları önlemek ve bulmak, muhasebe kayıtlarının doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamak, finansal bilgilerin zamanında hazırlanmasını sağlamak, işletme faaliyetlerini yönetim politikalarına uygunluğunu sağlamak amaçlarına ulaşmak için işletme faaliyetlerinin düzenli ve etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamada yardımcı olan, yönetim tarafından kabul edilmiş tüm usul ve yöntemler ile örgüt planından oluşur.”

---

¹⁵⁵ F. Münevver Yılandı, **İç Denetim**, Ankara: Nobel Yayın, Eylül 2006, s.13.

¹⁵⁶ Küçük, **a.g.e.**, s.49.

¹⁵⁷ Hillison, Carl Pacini ve David Sinasion, **a.g.m.**, s.351.

¹⁵⁸ Celal Kepekçi, **“İç Kontrol Sistemi”**, Ankara: Temel Eğitim ve Staj Merkezi Yayınları S.6, 1994, s.4.

* Coso Raporu, Treadway Komisyonunu Destekleyen Kuruluşlar Komitesi tarafından 1992’de yayımlanmıştır. Bu rapor, COSO iç kontrol modeli olarak bilinmektedir. İç kontrolü tanımlar ve iç kontrol etkisinin unsurlarını tarif eder. Coso Raporunun yayımlanmasını sağlayan Treadway Komisyonu AICPA’nın desteklediği bir komisyon olup 1985 yılında kurulmuştur. Komisyonunun en önemli hedefi; hileli finansal raporların nedenlerini belirlemek ve meydana gelme olasılığını azaltmaktır.

Tanımda da yer verildiği üzere, işletmelerde oluşturulacak iç kontrol yapısı hileyi önlemeye, işletme içinde yapılan işlemlerin her türlüünü kontrol etmeye yönelik olarak organize edilebilir.

Günümüzde oluşmuş rekabetçi ve sert ticaret hayatında işletmelerin hayatlarını sürdürebilmeleri için çeşitli baskılar altında kaldıkları ve hileye yönelik motivasyonların varlığından bahsetmiştik. Bunun yanında işletme yönetim kademelerinde yer alan kişilerin, “ben merkezci” olmaları ve ideolojik düşünceleri bu tür eylemleri teşvik edici bir unsur olarak karşımız çıkmaktadır. Bir başka motivasyon ise psikolojik motivasyonlardır. Bu kategoride patolojik yalancılar, profesyonelce güven uyandıran kişiler ve kleptomanlar bulunmaktadır. Bu motivasyonlara ek olarak gevşek bir iç kontrol sistemi ve ihmal edilen yönetsel ve idari sistemler, hile yapma fırsatlarını arttırmaktadır. İç kontrol yetersizlikleri, hile eğilimini arttırmaktadır. İşletmelerde oluşturulacak etkili iç kontrol yapıları, hilenin ortaya çıkartılması ve önlenmesi konusunda önemli rol oynayacaktır.

Hile üçgenin son unsuru ise haklı gösterme unsurudur. Yapılan hileleri haklı gösterecek çabaların varlığıdır.¹⁵⁹ Her hile yapanın kendini haklı gösterme çabası ve buna uygun olarak öne sürdüğü gerekçeleri vardır. Bu gerekçelerden bazıları:¹⁶⁰

- “Parayı borç almıştım, daha sonra ödeyecektim.”
- “Bu, işletmeye yaptıklarımın karşılığıdır.”
- “Bu olay sonucu kimse incinmedi.”
- “Bu parayı iyi bir amaç için almıştım.”
- “Yaptığımın suç olduğunu bilmiyordum.”
- “İşletme bunu hak etmişti.”
- “İşletme vergi kaçırdığından dolayı zaten benim olan bir şeyi aldım.”

---

¹⁵⁹ Gülaçtı, **a.g.e.**, s.28.

¹⁶⁰ Bozkurt, “İşletme ...”, **a.g.m.**, s. 67.

Geçmişte yaşanan çalışan hilelerinin ortaya çıkartıldığı vakalarda, psikolojik olarak kişilerin kendilerini dürüst olarak tanımladıkları ve yapılan hile eyleminde dahi kendilerini haklı kılabacak nedenler ortaya koyabildikleri gözlemlenmiştir. Örneğin, nakit hırsızlığı yapan çalışanların bu hareketleriyle ilgili yaygın düşünceleri bu parayı daha sonra yerine koyma niyetinde olduklarıdır. Onlar için bu hırsızlık değil, yalnızca ödünç alma işlemidir. Bunun dışında “Herkes yapıyor ben neden yapmayayım” gibi söylemler ya da kendinin bir adaletsizliğe karşı çıktığına inandıran savunucu düşünceler üretilebilir.¹⁶¹

İşletmenin bu unsurun oluşmasını önlemek için çalışanlarına, çalıştıkları işletmenin kültürünü, etik kodlarını, ahlak kuralları anlatılmalı ve benimsetilmelidir, işletmede bir ahlak yasası oluşturulmalı ve çalışanların eğitimine önem verilmelidir.¹⁶²

Aslında hile kurbanları; çalışanlarına ve iç kontrol sistemlerine yeterince yatırım yapmayan ve özen göstermeyen işletmelerdir. İşletmeler hileleri ancak iyi muhasebe sistemleri kurarak ve yönetim kontrolleri kurarak ortaya çıkarabilirler.¹⁶³

2.5. Hilenin Tespit Edilmesi, Ortaya Çıkarılması ve Önlenmesi

Günümüzde iş hayatında hileler nedeniyle uğranılan zararların tutarları yüksek olmakta ve işletmenin bir şekilde ilişkide bulunduğu devlet, ülke, tedarikçiler gibi çok farklı gruplar bu hileli işlemlerin doğurduğu zararlardan pay alarak olumsuz etkilenmektedir.

Örneğin, Equity Funding adlı bir şirket kendisi tek başına 200 milyon ABD doları’ndan fazla bir tutarı gerçek gelirden daha fazla elde edilmiş gibi göstermiştir. Bu fazla beyan, şirket bilgisayarlarından hararetli bir şekilde binlerce sahte sigorta poliçesi oluşturmaya çalışan birkaç yüz suç ortağı ile birlikte kapatılmıştı. Şirketin bu kadar yüksek tutarlarda kazandıklarını beyan etmelerinin sebebi, hayatta kalabilmektir. Şirket

---

¹⁶¹ Çubukcu, **a.g.m.**, s.118.

¹⁶² Bozkurt, “İşletme ...”, **a.g.m.**, s. 68.

¹⁶³ Bologna, **a.g.e.**, s.22.

zararına çalışıyor olmasına rağmen hissedarlar ve diğer finansal tablo okuyucuları işletmenin göz alıcı şekilde yıllık cirosunun artmakta olduğunu sanıyorlardı. Şirketin zararda olduğunu açıklamak firmanın sonu getirecekti.¹⁶⁴ Bu örnekten de anlaşılacağı gibi kişi ya da grupları çok farklı sebepler ve koşullar hileye teşvik edebilmektedir.

Hilelerin tespiti diğer suç olaylarının tespiti ve araştırılmasından farklılık gösterir. Çünkü cinayet gibi suç olaylarında somut kanıtlar vardır ve bu kanıtlardan hareketle suçluya ulaşılır. Ancak hileli işlemlerin tespitinde öncelikle hileli bir işlemin varlığı ortaya konulduktan sonra araştırma aşamasına geçilebilmektedir. Bunun için çeşitli hile göstergeleri ve hile denetim tekniklerinden yararlanılmaktadır. ACFE'nin 2010 yılındaki araştırma raporunda, hilelerin nasıl ortaya çıkarıldıklarına ilişkin sorunun cevaplarına yüzde şeklinde özetlenerek yer verilmiştir.¹⁶⁵

- İpuçları veya tavsiyeler - %40,2
- Yönetim denetlemeleri - %15,4
- İç denetim - %13,9
- Kazara - %8,3
- Hesap mutabakatları - %6,1
- Belge İnceleme - %5,2
- Dış denetim - %4,6
- Gözetleme ve izleme - %2,6
- Polis tarafından tespit edilme - %1,6
- İtiraf - %1,0
- Bilgi sistemleri ve teknolojik kontroller - %0,8

---

¹⁶⁴ Gülaçtı, a.g.e., s.16.

¹⁶⁵ ACFE, **The Report to the Nation 2010**, s.16.

Bu bağlamda, en yaygın ortaya çıkarma yöntemi, ipuçları ve tavsiyelerdir. Raporda yer alanlarla birlikte hile denetçilerinin hilenin ortaya çıkarılmasına yönelik olarak araştırmalarında kullanmakta olduğu göstergeler ve teknikler de vardır. Aşağıda bu gösterge ve tekniklere ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

Hile, her ne kadar bilinçli olarak gizleme eylemi ise de hileleri ortaya çıkarmaya ilişkin tekniklere ek olarak, var olan bazı durumları ya da ipuçlarını görebilmek de hilenin tespiti ve ortaya çıkarılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu nitelikteki ipuçları veya göstergeler literatürde “Kırmızı Bayraklar” olarak adlandırılmaktadır.

Kırmızı bayraklar, denetçiler veya diğer hileyi tespit etmeye yönelik gruplar tarafından hile riskinin değerlendirilmesinde erken bir uyarı sistemi olarak kullanılmaktadır. Bunlar, somut kanıtlar olmaksızın bazı şeylerin yanlış olabileceğini ortaya koyan göstergeler niteliğindedir.¹⁶⁶ Pek çok hile eğer belirteçler iyi izlenebilirse erkenden ortaya çıkarılabilir.

Kırmızı bayraklar, sonuca götürmekten çok hilenin söz konusu olabileceğini anlatan belirteçlerdir.¹⁶⁷ Aynı zamanda, bir işletmede hile belirteçlerinin var olması, hilenin kesinlikle var olduğu anlamına da gelmemelidir, bununla birlikte tersine hile belirtilerinin olmaması da her şeyin düzgün olduğunu göstermemektedir.

Örneğin, hileli finansal raporlama ve işletme varlıklarının kötüye kullanımını tespit etmek için aşağıda işaret edilen konular kırmızı bayrak niteliğinde sayılabilir. Sorulara ne kadar çok evet cevabı veriliyorsa hileyi araştıran kişiler, işletmede o kadar fazla hilenin varlığından kuşku duyabilirler:¹⁶⁸

---

¹⁶⁶ Bozkurt, İşletmelerin..., **a.g.e.**, s. 130.

¹⁶⁷ Fikret Çankaya ve Bilal Gerekan, “Hile Denetçiliği Mesleği ve Sertifikalı Hile Denetçiliği Mesleki Standartları ve Ahlak Kuralları”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, Nisan 2009, s.100.

¹⁶⁸ Wells, “Why...”, **a.g.m.**, p.1

FİNANSAL RAPORLAMA HİLELERİ	☒ Yönetim kademesinde bulunan kişilerin aldığı maaşlar şirketin değeri ile orantılı mıdır? ☒ Yönetimde bir kişi ya da grubun baskısı söz konusu mudur? ☒ Yönetim manidar bir şekilde düzenleme ve kontrolleri önemsemeyen bir tavır sergilemekte midir? ☒ Yönetim denetçinin bazı belgelere ya da kişilere ulaşmasını kısıtlamaya çalışmakta mıdır? ☒ Yönetim gerçekçi olmayan finansal hedefler koymuş mudur? ☒ Yönetimin geçmişte herhangi bir yasa dışı bağlantısı var mıdır?
VARLIKLARIN KÖTÜYE KULLANIMI	☒ Bu kişinin geçmişte dürüst olmayan tavırları ya da herhangi bir yasa dışı bağlantısı var mıdır? ☒ Bu kişinin aşırı borç, kredi veya vergi borcu gibi finansal yönden maruz kaldığı herhangi bir baskı var mıdır? ☒ Bu çalışanın yaşam koşullarında ya da davranışlarında ani bir değişiklik söz konusu mudur?

Hile denetçisinin bir işletmedeki denetimleri sırasında kontrol noktaları olarak dikkate alabileceği kırmızı bayraklar genel olarak belirlenebilir. Bu kırmızı bayrakları hile türlerine göre sınıflandırmak da mümkündür. Aşağıda çalışan hileleri için en çok karşılaşılan kırmızı bayraklara yer verilmiştir:¹⁶⁹

- İşletme çalışanın yaşam tarzındaki değişiklikler; lüks otomobil, mücevher, ev ve giysiler
- Yüksek tutarlarda, belirgin kişisel borçlanmalar ve kredi kart problemleri
- Çalışanın davranışlarındaki değişiklikler; alkol, uyuşturucu kumar bağıllığı ya da işini kaybetme korkusu
- Yıllık izin ya da hastalık izinlerini kullanmayı reddetme
- Görevlerin ayrılığı ilkesinin çalışanlar arasında uygulanamaması

¹⁶⁹ Thomas P. Dinapoli, “Red Flags of Fraud”, **State of New York Office of the State Comptroller**, s.5.

Benzer şekilde yönetim hileleri için de kırmızı bayraklar oluşturulabilir. Aşağıda yönetim hilelerinin ortaya çıkarılmasına katkı sağlayacak en çok karşılaşılan kırmızı bayraklara yer verilmiştir:¹⁷⁰

- Yönetimin denetçilerin ihtiyaç duyduğu verileri sunmaya ya da temin etmeye gönülsüz yaklaşması
- Yönetim kademesindekilerin denetçi ile sıkça tartışmalar, uyuşmazlıklar yaşamaması
- Yönetim kararlarının belirli bir grup ya da kişinin etkisi altında alınması
- Yönetimin düzenleyici kuruluşlara karşı saygısız tavırlar sergilemesi
- İşletmede zayıf bir iç kontrol sisteminin varlığı
- Muhasebe çalışanlarını görevleri ile ilgili gevşek veya deneyimsiz olmaları
- Yetkilerin kontrolsüz ya da takip edilmeksizin devredilmesi
- Çok sayıda çek hesabının varlığı
- Banka hesaplarının sıkça değişmesi
- Dış denetçilerin sıkça değişmesi
- İşletme varlıklarının piyasa değerinin altına satılması
- İstikrarlı piyasa ortamındaki bir işletmede dikkate değer düşüşler yaşanması
- Sürekli borç çevirme
- Yılsonlarında rutine göre daha fazla işlem yapılması
- Yüksek çalışan devir hızı
- Nakit dengesinde ani artış ve azalışlar
- Genelde ve işletme özelliğinde mantığa uygun düşmeyen finansal işlemler

---

¹⁷⁰ A.g.e.

- Hizmetin alınmadığı hizmet sözleşmeleri
- Eksik ya da fotokopi belgeler

İşletmelerde karşılaşılan hile göstergeleri yani kırmızı bayraklar; genel bir sınıflandırmaya tabi tutularak muhasebe ile ilgili anormallikler, iç kontrol zayıflıkları, analitik anormallikler, aşırı yaşam biçimleri, olağan olmayan davranışlar ve şikâyet, uyarı, imalar şeklinde altı grupta toplanmaktadır.¹⁷¹ Hile denetçisi, bu göstergeleri izleyecek şekilde bir denetim programı planlamalıdır. Kırmızı bayraklarla tespit edilen hile olasılıklarını test etmek üzere denetim planına aşağıda açıklanan denetim teknikleri de dâhil edilmelidir.

2.5.1. Analitik İncelemeler Kullanma

Hileleri bulmada, bilgisayar kullanmanın en mantıklı ve kolay yolu analitik incelemeler kullanmaktır. Analitik incelemeler, finansal tablolarda yer alan verilerin karşılaştırılması ve aralarındaki ilişkilerin araştırılarak gözden geçirilmesidir.¹⁷² Bu denetim tekniğinin amacı, veriler arasında anlamlı ilişkilerin var olduğunu doğrulamak ve bunlar arasında olağan kabul edilmeyecek farklılıkları bulup ortaya çıkarmaktır.¹⁷³

Basit bir çalışma tablosu veya veri analiz programlarıyla; beklenen ilişkilerin, gerçek ilişkilerle, geçmiş ilişkilerle veya endüstri standartlarıyla karşılaştırılması mümkündür. İlişkiler arasındaki sapmalara neden olan bazı durumlar, olağandışı işlemler ve olayları muhasebe yöntemlerindeki değişiklikleri, iş değişikliklerini ve varsa finansal tablolarda yapılan hata ve hileleri gösterir nitelikte olacaktır.¹⁷⁴ Ancak analitik

---

¹⁷¹ Burak Arzova, “İşletmelerde Çalışanlar Tarafından Yapılan Hilelerin Kırmızı Bayraklar Yoluyla İzlenmesi”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Kasım 2003, S.20, s.121.

¹⁷² TESMER, “**Mesleki Uyum Eğitimi: Denetim(teori): Cilt I**”, Ankara: Temel Eğitim ve Staj Merkezi Yayınları, 2009, s.137.

¹⁷³ İsmail Küçük, **a.g.e.**, s.107.

¹⁷⁴ Murat Kiracı, “ Hile Riski Değerlemesinin ve Hileleri Bulmanın Denetimin Etkinliğindeki Rolü ve Türkiye’deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, Ocak 2005, s.108.

incelemeler tek başlarına denetim kanıtı sayılamazlar, diğer denetim tekniklerini destekleyici niteliktedirler.¹⁷⁵

Analitik incelemeler, bilgisayarlar yardımıyla çok etkin olarak yapılabilir ve elde edilen kanıtlar, finansal sonuçların doğruluğunu ortaya çıkarmakla birlikte işletmenin faaliyetlerinin etkinliğini ve verimliliğini de ortaya koyar. Analitik yordamlar, özellikle denetim sürecinin planlama ve tamamlama evrelerinde çok önem taşırlar.¹⁷⁶

2.5.2. Benford Yasası'nı Kullanma

Astronom ve matematikçi Newcomb'un ortaya koyduğu sayıların logaritmik ilişkisini tespit eden teori, daha sonraları fizikçi Frank Benford ve muhasebe profesörü Mark Nigri'nin çalışmaları ile hile denetiminde uygulanabilecek bir denetim tekniği haline dönüşmüştür.

Benford' un bulgularına göre ortalama olarak 1 rakamının anlamlı ilk rakam olma oranı % 30,6; 2 rakamının anlamlı ilk rakam olma oranı % 18,5'dir. 9 rakamının ilk rakam olma oranı ise sadece % 4,7 olmaktadır. Benford bu verilerin dağılımı hakkında fizik ile ilgili bazı varsayımlarda bulunmuş, bu varsayımlarda integral hesaplamalarından yararlanmış, basamak ve basamak kombinasyonlarının beklenen ortaya çıkış sıklıklarını hesaplamıştır.¹⁷⁷ Sonrasında Benford'un bulguları, Mark Nigri'nin 1992 yılında muhasebe alanındaki tezinde uygulanarak yayımlanmıştır. Nigri'nin tezine göre muhasebe hilelerinin ortaya çıkartmak için verinin gözlemlenen gerçek ilk rakamlarının frekanslarını Benford Yasası'ndaki öngörüsüne uygun olacak şekilde beklenen ilk rakam frekanslarını karşılaştırmak gerekmektedir.¹⁷⁸

Frekanslar, Benford Yasası'na uygun olmayan bir seyirde değişiyorsa bunu yaratn sistematik bir dış etkenin varlığı söz konusu demektir. Bu muhasebe verileri üzerinde doğal akışı bozmaya yönelik kasıtlı bir girişimin yani hilenin varlığının kanıtı

---

¹⁷⁵ TESMER, **a.g.e.**, s.138.

¹⁷⁶ Melih Erdoğan, **a.g.e.**, s.64.

¹⁷⁷ İsmail Küçük, **a.g.e.**, s.109.

¹⁷⁸ Çubukçu, **a.g.m.**, s.126.

sayılmaktadır.¹⁷⁹ Örneğin ticari alacaklar hesaplarının dökümü yapılırsa Benford Yasasından önemli sapmalar bulunduğu, denetçi doğrulama düzeyini artırabilir, ek işlem taraması yapabilir, kayıtlanmış kredili satışları destekleyen belgeleri daha fazla inceleyebilir.

Benford Yasası yardımıyla yapılan analizler sonucunda, hile denetçisi verilerin büyük sapmalar verdiği alanları hilenin var olduğu şüphesiyle daha detaylı incelemelidir.

2.5.3. Yeniden Hesaplamalar

Yeniden hesaplama yöntemi, muhasebe sistemi içerisinde yapılan çeşitli hesaplamaların tekrar hesaplanması yolu ile sistemin doğru işleyip işlemediğinin kontrol edilmesidir.¹⁸⁰ Örnek olarak, amortismanlar, karşılıklar, kar payı ödemeleri, vergiler ve faiz hesaplamaları yeniden hesaplanarak kontrol edilebilir.¹⁸¹ Ücret maaş bordrosundaki veriler de özetlenmiş olduğundan kontrol edilmelidir. Denetçi hem bilgisayar destekli denetim teknikleri programlarıyla hem de çalışma tablosu yazılımıyla brüt ücret, net ücret, vergiler ve diğer kesintiler gibi miktarları tekrar hesaplayabilir. Bu yeniden hesaplamalar bordro programının doğru bir şekilde işleyip işlemediğini ve çalışanların dosyalarının değiştirilip değiştirilmediğini belirlemeye yardım eder, denetçi bu yolla müşteri işletmedeki hileleri tespit edebilir.¹⁸²

Yeniden hesaplama ile işletme kayıtları arasında fark olup olmadığı karşılaştırılarak hile ve usulsüzlük olup olmadığı ortaya çıkarılmaya çalışılır.

---

¹⁷⁹ Melih Erdoğan, **a.g.e.**, s.3-4.

¹⁸⁰ **A.g.e.**, s.62.

¹⁸¹ Hasan Türedi, **Denetim**, Trabzon: Celepler Matbaacılık, 2007, s.167.

¹⁸² Kiracı, **a.g.m.**, s.110.

2.5.4. Çapraz Denetim Tekniği

Muhasebede karşılıklı çalışan hesapların işleyiş kurallarına göre oluşturulmuş bir denetim tekniğidir. Bu teknikte temel işleyiş, aralarında işlevsel ilişki bulunan hesapları bir araya getirmektir. Örneğin, satışlar, satış iadeleri ve iskontolar, tahsilât işlemleri ve alacak hesapları ilişkili çalışan hesaplardır.¹⁸³

Karşılıklı çalışan hesaplar belirlendikten sonra karşılıklı çalışması uygun olmayan hesaplar dikkate alınarak incelemeye devam edilir, bu türden hesaplarda aynı kayıтта yer alıyorsa ya da hesaplar ve tutarlar arasında fark varsa incelenmesi gereken bir durum olduğu söylenebilir.¹⁸⁴

2.5.5. İstisna Testleri ve Doğruluk(Eş) Kopya Testleri

İstisna testleriyle denetçi, işletmedeki hile yapılma olasılığı olan olağandışı kalemler veya istisnai durumlar ya da olaylar üzerinde yoğunlaşabilir. Doğruluk(eş) kopya testleri, hayali veya ayrılmış çalışanları belirlemede kullanılmaktadır.¹⁸⁵

Özellikle alıcılar ve satıcılar gibi hesaplar için ise doğrulama/mutabakat teyitleri ile sağlıklı kontroller yapılabilir. İlgili firmadan cari hesap dökümü ve/veya belli tarih itibariyle hesap bakiyesi yazılı olarak istenir. Herhangi bir hile ve usulsüzlüğün var olması olasılığına karşılık cevabın da yazılı olarak ve yönetim kurulu üyeleri veya doğrudan denetçinin adresi gibi işletme dışında farklı bir adrese gönderilmesi istenir. Bu şekilde elde edilen bilgiler, işletme kayıtları ile kontrol edilerek, varsa tutarsızlıkların nedeni araştırılır.¹⁸⁶

---

¹⁸³ Nejat Bozkurt, **Muhasebe...**, a.g.e., s.47.

¹⁸⁴ Çankaya ve Gerekan, **a.g.m.**, s.100.

¹⁸⁵ Kiracı, **a.g.m.**, s.109.

¹⁸⁶ **A.g.m.**, s.112.

* Bazı kaynaklarda Veri Analizi olarak da adlandırılmaktadır.

2.5.6. Veri Madenciliği

Veri madenciliği*, bir soruşturma sürecinde iç ve dış kaynaklardan elde edilen verilerden daha önce görülemeyen veya açık olmayan sonuçlara ulaşma sürecidir. Yani kısaca veri analizi, verilerden anlam çıkarma tekniğidir.¹⁸⁷ Çıkarılmış veriler, yeni, anlaşılır ve kullanılabilir olacaktır. Veri madenciliği, büyük ve karmaşık veri setlerinin kişiler veya kurumlar için kullanılabilir veriler haline dönüştürülmesini sağlar.¹⁸⁸ Böylece düzenlenmiş veri yığınları işletme karar alma süreçlerinde kullanılabilir, yararlı bilgiler haline gelmiş olur.

Veri madenciliği, tek başına ve yeni bir yöntem değildir; otomatik öğrenme, istatistik, sinir ağları, model sınıflama, uzman sistemler ve diğer tekniklerle birlikte işleyen multidisipliner bir alandır.¹⁸⁹

Bu yöntem, ticaret dünyasında geniş bir uygulama alanı bulmaktadır. Doğrudan pazarlama, kredi kartı dolandırıcılıkları kontrolü, sigorta hileleri kontrolü, kredi analizleri ve telefon servis hileleri kontrolü gibi alanlarda kullanılabilir. Bunun yanında sigorta şirketleri geniş olarak veri madenciliği tekniğini usulsüzlükleri veya potansiyel hileleri araştırmak üzere kullanmaktadır.

Hile denetiminde ise, işlemlerin hile veri profili ile uyumlu olanlarının araştırılması için kullanılmaktadır. Denetçi hile veri profili yardımı ile bir işletmede gerçekleştirilebilecek işlemler içinde hileli olan işlemleri tespit edebilmektedir. Veri profili, her bir hileli işlem için tektir, bu nedenle hileli eylemin doğasına göre hileli eylemin veri profili çeşitlenmektedir. Veri madenciliği yönteminde esas olarak denetçi hileyi araştırırken spesifik hile eylemlerine ve eğilimlerine odaklanan örnek bir plan geliştirir. Bu örnek plan ya da yol haritası, hile risklerinin değerlendirilmesini sağlar.

---

¹⁸⁷ A.g.m., s.110.

¹⁸⁸ Roderick M. Rejesus, Bertis B.Little ve Ashley C.Lovell, “ Using Data Mining to Detect Crop Insurance Fraud: Is there a Role for Social Scientists?” , **Journal of Financial Crime**, Vol.12, No.1, 2004, s. 24.

¹⁸⁹ A.g.m.

Her bir işlem bazında değerlendirme yapıldığından veri madenciliği olarak adlandırılmaktadır.¹⁹⁰

2.5.7. Uzman Sistemler

Uzman sistemler, insanın düşünme sürecini taklit eden bir bilgisayar programıdır.¹⁹¹ Bu sistemler, bellek biriminde sakladığı bilgileri işleyerek, uzmanlık gerektiren sorunlara çözüm önerileri üretebilen bir bilgisayar yazılımıdır. Bilindiği gibi uzmanlık gerektiren bir sorunun çözümü tek değildir. Farklı uzmanların farklı ve birbirinden gelişmiş çözümleri olabilir. Uzman sistem yazılım haline getirilmiş uzman görüşlerinin (çözümlerinin) belirli bir soruna uygulanarak, karar alıcının en iyi kararı almasına yardımcı olmaktadır.¹⁹²

Bu sistem aslında belirli bir alanda kişisel deneyim kazanacak kadar çalışmış ve uzman olmuş bir kişinin düşünme sürecini taklit eder. Program aracılığıyla, satın almalarda ve sözleşmelerde kullanıcılara hile göstergelerini fark etmeye yardım etmektedir.¹⁹³ Bunun yanında muhasebe alanında da; denetim, mali tablo analizleri, yatırımlar, vergi gibi oldukça geniş bir kullanım potansiyeli mevcuttur. Çok sayıda değişkenin ve karmaşık ilişkilerin bulunduğu kararsızlık ve belirsizlik koşullarında uzman sistemler başarılı sonuçlar vermektedir.¹⁹⁴

Bazı firmalar, bu karar destek programının kullanmaya başlamıştır. Örneğin, IBM firması uzman sistemler kullanımıyla işletmelerin mevcut iç kontrol sistemlerini değerlendirmekte ve yeni iç kontrol uygulamalarını tasarlamaktadır.¹⁹⁵

---

¹⁹⁰ Vona, **a.g.e.**, s.14.

¹⁹¹ Kiracı, **a.g.m.**, s.110.

¹⁹² Melih Erdoğan, **a.g.e.**, s.179.

¹⁹³ Kiracı, **a.g.m.**, s.110.

¹⁹⁴ Melih Erdoğan, **a.g.e.**, s.180.

¹⁹⁵ **A.g.e.**

2.5.8. Yapay Sinir Ağları

Yapay sinir ağları, insan beyninin çalışma ve düşünebilme yeteneğinden yola çıkarak oluşturulmuş bir bilgi işlem teknolojisidir. İlk ticari yapay sinir ağının geliştiricisi olan Robert Hecht-Nielsen yapay sinir ağını dışarıdan gelen girdileri dinamik olarak yanıt oluşturma yoluyla bilgi işleyen, birbiriyle bağlantılı basit elemanlardan oluşan bilgi işlem sistemi olarak tanımlamaktadır.¹⁹⁶

1980'lerden sonra yaygınlaşan yapay sinir ağlarında amaç fonksiyon birbirine bağlı basit işlemci ünitelerinden oluşan bir ağ üzerine dağıtılmıştır. Yapay sinir ağlarında kullanılan öğrenme algoritmaları veriden üniteler arasındaki bağlantı ağırlıklarını hesaplar. Bu yöntem, istatistiksel yöntemler gibi veri hakkında parametrik bir model varsaymaz yani uygulama alanı daha genişler ve bellek tabanlı yöntemler kadar yüksek işlem ve bellek gerektirmez.¹⁹⁷

Diğer bir deyişle, yapay sinir ağları, tarihsel verileri tekrar tekrar inceleyerek bilgisayar ortamında insan beyninin fonksiyonlarını taklit eder, belirli bir sürecin girdileri ile çıktıları arasındaki ilişkileri öğrenerek açıklamaktadır. Hile denetimi açısından, yapay sinir ağlarını nasıl kullanılabileceği bir örnekle somutlaştırılabilir. Örneğin, denetçi denetlediği işletmede iflas öngörüsünde bulunmak için öncelikle iflas etmemiş ve iflas etmiş işletmelere ilişkin mali oranlar bağımsız değişkenler olarak sisteme girilir. Sonraki adım model oluşturma adımındır. Yazılım, otomatik olarak oranları ve iflas eden-etmeyen firmalar gözden geçirerek girdiler ile çıktılar arasındaki ilişkileri tanımlayarak model oluşturur. Daha sonra yapay sinir ağı tahminleri ile işletmede gerçekleşenler karşılaştırılarak farklar tespit edilir. Sapmalar kabul edilemez düzeyde ise yazılımdaki parametrelerde değişiklik yapılır. Değişiklikler kabul edilebilir bir model oluşturulana dek devam eder. Kabul edilebilir bir model oluşturulamıyorsa iflas eden ve etmeyen örneklemelerinin sayısı artırılır. Eğer sonuçlar tatminkâr

---

¹⁹⁶ Kiracı, **a.g.m.**, s.110.

¹⁹⁷ Ethem Alpaydın, "Zeki Veri Madenciliği: Ham Veriden Altın Bilgiye Ulaşma Yöntemleri", **Boğaziçi Üniversitesi Bilişim 2000 Eğitim Semineri**, (Çevrimiçi), www.cmpe.boun.edu.tr/~ethem/files/.../veri-maden_2k-notlar.doc (Erişim Tarihi: 30/04/2011) , s.6

bulunuyorsa iflas öngörüsü yapılacak asıl işletmenin verileri girilerek çıktı değeri alınır. Bulunan değer, işletmenin iflas etme ve etmeme olasılığıdır.¹⁹⁸

Denetçiler denetim sırasında bahsedilen denetim tekniklerinden de yararlanarak denetim faaliyetlerini gerçekleştirirler. Denetim esnasında tespit edilemeyen hileler nedeniyle bağımsız denetçilerin görevlerini yerine getirmedikleri düşünülmektedir. Ancak bu denetçiler işletmede bir ya da programlarına görev en fazla iki, üç hafta geçirmektedirler ve hile eylemi içerisinde bulunanlar bu süre içinde hileli bir eylem gerçekleştirmeyeceklerdir. Bu konudaki düzenlemeler de, bağımsız denetçilerin hilenin ortaya çıkarılmasının esas görev alanı olmadığı fikrinde birleşmektedir. Hilenin doğası gereği hile gerçekleştirildikten sonra araştırmasına başlanacaktır.

Bu açıdan bakıldığında işletmedeki hileleri tespit etmeye en uygun olanlar işletmede çalışanların ya da herhangi bir şekilde ilişkide bulunan tüm işletme çevresidir. Hilenin ortaya çıkarılması açısından işletme çalışanlarının, yöneticilerin, işletme dışı kişilerin ve işletme ile ilgili üçüncü kişilerin önemli bir rolü olduğu unutulmamalıdır.

Hilelerin önlenmesi için işletmelerde etkin bir iç kontrol bulunmalıdır. İç kontrol yapısı, işletmede iyi işleyen, zamanında ve doğru bilgiler sağlayan bir bilgi akış ortamı yaratmalıdır.¹⁹⁹ Bu ortamın sağlanmasında etkin bir iç raporlama sisteminin geliştirilmesi ve iç denetim faaliyetlerin önem verilmesi de katkı sağlamaktadır.²⁰⁰

Hilenin ortaya çıkarılması ve önlenmesi konusundaki rolü ile dünyada son yıllarda öne çıkan meslek ise Adli Muhasebecilik mesleğidir. Bu mesleğin dünyada yaygın uygulama alanlarından birisi de “Araştırmacı Muhasebecilik” tir.

Adli muhasebecilik olarak adlandırılan bu mesleğin kapsamına ve uygulanmasına, dünyadaki uygulama methodlarıyla birlikte çalışmanın üçüncü bölümünde yer verilecektir.

---

¹⁹⁸ Melih Erdoğan, **a.g.e.**, s.181-183.

¹⁹⁹ Türedi, Denetim, **a.g.e.**, s. 127.

²⁰⁰ Kepekçi, **a.g.e.**, s.29.

3. ADLİ MUHASEBECİLİK VE TÜRKİYE’DE UYGULANMASI

3.1. Genel Açıklamalar

Bilgi teknolojilerinin yaygın kullanımı, dolayısıyla işletmelerde mali nitelikte işlemlerin bilgisayar ortamında yapılması, muhasebe biliminin dijital ortama geçişinden sonra ortaya çıkan mali yolsuzluklardaki artış, muhasebe skandallarını beraberinde getirmiştir. Yaşanan bu skandallar, denetim faaliyetlerinde denetçilerin sahip olduğu muhasebe bilgisinin yeterli olmadığı, bilgi teknolojileri başta olmak üzere, hukuk, istatistik vb. alanlarda da bilgi sahibi olmasının gerekliliğini ortaya koymuştur.²⁰¹

Gelişen dünya koşulları sebebiyle günümüzde ticaret ve iş dünyasında işlemler ve/veya ilişkiler daha da karmaşık hale gelmiştir. Karmaşıklaşan bu ilişkiler kimi zaman ilgili taraflar arasında anlaşmazlıklar haline dönüşebilmekte ve bir dava konusu haline gelebilmektedir. Özellikle Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinde iş dünyasında aktif olarak yer alan “Adli Muhasebeciler” bu anlaşmazlıkların mahkemeye dava olarak taşınması öncesinde ve dava esnasında taraflara bilgi toplamak, incelemeler yapmak ve karmaşık ticaret işlemler veya ilişkiler hakkında karar vericilere doğru bilgileri, verileri, anlaşılır şekilde sunarak destek olmaktadır.

Uzun yıllardır birçok ülkede “Adli Muhasebecilik” alanında çalışan kimseler, dava konusu haline gelen işlemlerin yanında dava konusu haline gelmeyen işlemler için de iş dünyası ve/veya işletme yönetimlerinin talepleri doğrultusunda incelemeler yaparak istenen konuların açıklığa kavuşturulması konusunda hizmet vermektedirler.

Çalışmanın bu bölümünde ticaret dünyasında yaşanan, adli muhasebecilik mesleğinin de konusu haline gelebilen finansal suçlara değinilecek; adli muhasebecilik mesleğine ilişkin detaylı bilgilere ve uygulama alanlarına yer verilerek Türkiye’de uygulanması tartışılacaktır.

---

²⁰¹ Özkul ve Pektekin, **a.g.m.**, s.57.

3.2. Finansal Suçlar

Son yıllarda dünya genelinde işletme içi ya da işletme dışında gerçekleşen hile ve finansal suçların sayısındaki artış çarpıcıdır. Finansal suçlar sıklıkla hileyi de barındırmaktadır.

Bireysel veya kurumsal olarak işlenen finansal suçların artışına neden olan faktörler; yoksulluk, işsizlik, eğitimsizlik, hapisane kapasitelerinin azlığı, uyuşturucu kullanımı, siyasal suistimal, gevşek hukuk uygulamaları, aile parçalanmaları, otoriteye duyulan saygının azalması, televizyon ve filmlerdeki şiddet eylemlerinin artması, dürüstlük, sadakat ve yaşça büyük olan kimselere duyulan saygı gibi değer ve normların sürdürülememesi, okul, polis ve insan hizmetlerine yapılan yatırımların azlığı olarak sıralanabilir.²⁰² Bireyler, kurumlar, işletmeler, devletler ve her çeşit ekonomik kurum ya da kuruluşlar hile kurbanı olabilme olasılığına sahiptir.²⁰³

Bu suçların bazıları kısa sürede çözümlenebilirken bazıları ise uzun dönemler sonrasında ortaya çıkmaktadır. Karmaşık finansal suçlarda, iddiaları destekleyecek nitelikte, yeterli finansal kayıt ve belgeleri toparlamak uzun zaman almaktadır.²⁰⁴

Bu bağlamda öncelikle, bir adli muhasebecinin de konusu kapsamına girebilecek hile ve ya finansal suç olarak nitelendirilen eylem türleri açıklanacaktır.

3.2.1. Rüşvet, Yolsuzluk ve Suistimal

Rüşvet, para ya da herhangi bir desteğin teklif edildiği veya kabul edildiği, tarafları etkilemek adına kamu hizmeti veya özel hizmetler esnasında ortaya çıkan tercihli muamelelerdir.²⁰⁵ Aslında rüşvet, yolsuzluk ve suiistimler; herhangi bir konum, iş, makam ya da sözleşme ile ilişkili uygun olmayan bir avantaj vermek, talep

---

²⁰² Bologna, **a.g.e.**, s.21.

²⁰³ Petter Gottschalk, “ Categories of Financial Crime” , **Journal of Financial Crime**, 2010,Vol.17, No.4, s.442.

²⁰⁴ George A.Manning, “**Financial Investigation and Forensic Accounting**”, CRC Pres 2000, s.14.

²⁰⁵ **A.g.e.**

etmek, kabul etmek ya da elde etmek olarak ifade edilmektedir.²⁰⁶ Uygun olmayan avantaj, birebir bir eylem ile ilişkili olmak zorunda değildir, sağlanan avantajın bir kişinin konum, iş ve ya sözleşmesiyle bağlantılı olması yeterlidir.

Bir kişi ya da grup tarafından, zaten görevi olan bir şeyi yerine getirmek ya da görevi olmayan bir şeyi yapmak, uygun olmayan bir kişi için akla ve yasalara uygun olmayan bir uygulama gerçekleştirmek amacıyla yetkisini kullanmak için para ve ya paraya eşdeğer bir şeyin kabul edilmesi yolsuzluk olarak tanımlanmaktadır. Kişi ya da grup adaletsizce ve dürüst olmayan bir şekilde davranmaya teşvik edilmiştir. Böylece, kişinin görevini yerine getirme dürüstlüğü ve bağlılığı da zedelenmiş, yok edilmiştir.²⁰⁷

Rüşvet, yolsuzluk ve suiistimallerin ortaya çıkarılması için yürütülen soruşturmalarda, yaşanan en büyük sorun, yapılan eylemlerin izine kayıtlarda ve defterlerde rastlamanın, takip etmenin zorluğudur. Örneğin, ödemenin yapıldığı açık olmasına karşılık, ödemeyi kimin aldığını tespit etmek güçtür. Bu suç, verilen değer karşılıklı etkileme niyetiyle verilmiş olması durumunda rüşvet sayılır. Rüşvet teklif edilen tarafından reddedilse bile teklif eden suçlu konumundadır.²⁰⁸

3.2.2. Kaymağını Alma ve Zimmete Geçirme

Kaymağını alma, işletme kazancını kendi kişisel kullanımına yönlendirme davranışıdır. Sadece işletmede yetkili kişilerce veya işletme sahiplerince yapılabilir.²⁰⁹ Kaymağını alma da eylem, paranın işletme defterlerinde kayıtlara alınmasından önce gerçekleşmiştir. Bir plastik cerrahın yaptığı cerrahi operasyonlar için hastadan işvereninin bilgisi dışında belirlenen fiyattan daha yüksek bir hizmet bedeli talep etmesi örnek olarak verilebilir. Yani, kaymağını alma çalışanın müşteriye hizmet ya da mal satımı esnasında müşteriden ödemeyi tahsil etmesi ve kayıtlara almaması ile ortaya çıkmaktadır. Burada hile kurbanı konumundaki işletmenin defterlerinde kayıt gözükmediğinden bu tip hileyi defter kayıtlarını kontrol ederek ortaya çıkarmak pek

---

²⁰⁶ Gottschalk, **a.g.m.**, s.443.

²⁰⁷ **A.g.m.**

²⁰⁸ Manning, **a.g.e.**, s.14.

²⁰⁹ **A.g.e.**, s.19.

mümkün değildir. Bu nedenle işletme hileli bir eylemin gerçekleştiğinden habersizdir.²¹⁰

Zimmete geçirme ise, işletme kaynak ve kazançlarının işletme çalışanlarınca kendi kullanımına yönlendirilmesidir.²¹¹ Zimmete geçirme çalışanlarca gerçekleştirilen nakit hırsızlığını da kapsamaktadır. Nakit hırsızlığı, hırsızlık eyleminin kurbanı olan işletmenin defter kayıtlarında çalınan tutarın yer almasından sonra gerçekleşen nakit paranın çalınmasıdır. Bir kasiyer ya da veznedarın çalıştığı işletmenin kasasından belirli bir tutarı çalması örnek verilebilir. İşletme defter kayıtlarını kontrolü ile hırsızlığın gerçekleştiğini kolayca tespit edebilir.²¹²

Zimmete geçirmede, eylemi yapan kişiye aslında hukuki yollardan zimmete geçirilen mal ya da parayı yönetme ya da takip etme sorumluluğu işletme sahibi, patron ya da başkan tarafından verilmiştir ve bir anlamda kişi ona sahiptir, sonradan onu kendi zimmetine geçirir. Bu anlamda zimmete geçirme hırsızlıktan farklıdır. Hırsızlık, çalınan mal ya da paranın sahiplerinin rızası olmadan alma, sahiplenme eylemidir.²¹³

3.2.3. Hisse Senedi ve Manipülasyon Suçları

Karmaşık ve uzmanlık gerektiren bir alandır. Haksız kazanç elde etmek isteyen kimi gruplar, öncelikle kâğıt üzerinde var olan fakat gerçekte hiçbir varlığı olmayan yasal işletmeler kurar. Bu işletmeye ait sahte alım-satımlar yapılarak hisse senedinin değerinin yükselmesi sağlanır. Piyasada hisse senetleri talep görmeye ve yüksek fiyattan satılmaya başlamışken, işletme bir anda terk edilir ve hisse senetleri elden çıkarılmaya başlanır, senet olması gereken piyasa değerine düşer.²¹⁴ Diğer bir ifade ile manipülasyon yapanlar, üzerinde oynadıkları varlığın fiyatını istedikleri yönde değiştirerek haksız kazanç sağlarlar veya bir varlıktan aşırı miktarlarda alım-satım yaparak fiyatını etkilerler. Bir menkul kıymetin gerçek değeri ve pazar değeri ile ilgili

---

²¹⁰ Thomas Buckhoff ve James Clifton, “Exotic Embezzling: Investigation Off-Book Fraud Schemes”, **Journal of Financial Crime**, 2004, Vol.11, No.3, s.249.

²¹¹ Manning, **a.g.e.**, s.19.

²¹² Buckhoff ve Clifton, **a.g.m.**, s.249.

²¹³ Bologna, **a.g.e.**, s.54.

²¹⁴ Manning, **a.g.e.**, s.20.

olarak kamuya farklı bilgiler verilebilmekte ve böylece yatırım yapmayı düşünenlerin kararları etkilenebilmektedir.²¹⁵

Örneğin, piyasada bir şirket için, kamu bankasına olan kredi borcunu ödeyemediği, işçi çıkardığı ve konkordatoya gideceği yönünde haberler çıkarılır ve bu olumsuz söylentiler nedeni ile şirket hisselerinin fiyatı taban yapınca bu hisseleri alırlar. Daha sonra piyasalardan topladıkları bu hisseler gerçek değerini bulunca satarlar ve çok büyük kârlar elde ederler.

Bu türden suçların araştırılması ve ortaya çıkarılması zaman alacak detaylı araştırmaları gerektirmektedir. Muhasebe işlemlerinde yapılan manipülasyonları etik sınırlar içinde kalıyor ve muhasebe bilgisi kullanıcılarının zararına sonuçlanmıyorsa “muhasebe usulsüzlüğü ya da “gerçeğe aykırı raporlama” olarak nitelendirilir. Ancak etik sınırlar içinde kalmıyor ve muhasebe bilgilerini kullananların zararına sonuçları doğmasına yol açıyorsa “muhasebe hilesi” ya da “aldatıcı finansal raporlama” olarak tanımlanmaktadır.²¹⁶

3.2.4. Kredi Kartı Yolsuzlukları

Kredi kartı yolsuzlukları, yıllardır dünya genelinde sorun olagelmıştır. Topluma ve işletmelere zarar veren, genellikle organize suç örgütlerince gerçekleştirilen multimilyonluk işler olabilmektedir. Kredi kartı yolsuzluğu, genel olarak değerli malların elde edilmesi için bir kredi kartının yetkisiz bir biçimde kullanılması, şeklinde ifade edilmektedir.²¹⁷ Uygulanan plan klasik bir modeldir. Kredi kartı çalınmış, saklanmış ve kredi kartının basan kurumdan kart sahibine ulaşamamıştır. Genellikle, kredi kartı sahibinin kartın yokluğunu fark ederek bildirmesinden veya kartı basan şirketin abonesine hırsızlığı haber vermesinden çok önce kredi kartı sahibinin bilgisi ve

---

²¹⁵ Gökhan Kuloğlu, “Adli Muhasebecilik kapsamında Kredi Kartı Dolandırıcılıkları ve Türkiye Örneği”, (Celal Bayar Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı Doktora Tezi), Manisa, 2007, s.50.

²¹⁶ Akyel, **a.g.e.**, s.11.

²¹⁷ Kuloğlu, **a.g.e.**, s.46.

izni dışında alım işlemleri yapılmıştır.²¹⁸ Bazı olaylarda kredi kartı sahipleri ancak aylık kart hesap özetlerini kontrol ederken bunu tespit edebilmektedir.²¹⁹

Bu türde suçların yarattığı etki kurbanlarının yanında kredi kartı şirketlerini de etkilemektedir. Kredi kartı şirketleri ve kart ile satış yapan işletmeler, bu hileleri engelleyebilmek için kredi kartlarının fiziksel özelliklerini geliştirmiş ve sahte kartları tespit edecek çeşitli programlar kullanmaya başlamışlardır. Kredi kartı hilelerinin birçok türü olmasına karşılık Mastercard International'ın araştırmalarının da ortaya koyduğu gibi kredi kartı yolsuzlukları içinde çalıntı kredi kartı hileleri(%22,4) ve kayıp kart hileleri(%16,4) yüksek oranlarla öne çıkmaktadır.²²⁰

Kredi kartları hesap bilgilerini içeren bir şeride sahiptir. Manyetik şeritler kart sahiplerini dolandırmak isteyen suçlulara yardımcı olmaktadır. Şeritteki bilgiler şifrelenmemiştir ve kolayca kopyalanabilmektedir.²²¹ Bu nedenle kredi kartı yolsuzlukları içinde son yıllarda yaygınlaşan diğer bir tür ise sahte kredi kartları ile yapılan işlemlerdir. Bu tür hileler literatürde “beyaz plastik kart(white plastic card)” olarak da adlandırılmaktadır. Gerçek kredi kartlarının boyutlarında plastik kartlar üzerine hesap numaraları ve isimlerin kabartılı olarak işlendiği sahte kartlar ile gerçekleştirilen hile eylemlerini ifade eder. Sahte hologramlar, numaralar, logolar ve manyetik alanları kopyalanarak yerleştirilmekte ve gerçek bir kart görünümüne sokulmaktadır. Günümüzde bu tür sahtecilik yapan kişiler, uluslararası suç örgütlerinin bir parçası haline gelmeye başlamışlardır.²²²

3.2.5. Kâr Amacı Olmayan Sivil Toplum Organizasyonlarında Hile

Bu tür sivil toplum organizasyonları çeşitli hilelerin ortaya çıkabildiği yapılardır. Sivil toplum organizasyonları yasal çerçevesinde vergilerden muaf tutulan, topluma destek vermek üzere faaliyetlerini yürüten kar etme amacı olmayan yapılardır. Burada

---

²¹⁸ Manning, **a.g.e.**, s.15.

²¹⁹ Williams, **a.g.m.**, s.341.

²²⁰ Katherine J.Barker, Jackie D'Amato ve Paul Sheridan,” Credit card Fraud: Awareness and Prevention”, **Journal of Financial Crime**, 2008, Vol.15, No.4, s.398-399.

²²¹ Kuloğlu, **a.g.e.**, s.46.

²²² Barker, D'Amato ve Sheridan, **a.g.m.**,s.400.

hile unsuru, sosyal amaçlarla düzenlenen faaliyetlerin toplum yararına değil de faaliyetleri yürüten kişilerin şahsi kazanımları, yararları için kullanımınıdır. Bu tür bir hilede kurban hem maddi hem de duygusal yönden zarara maruz kalmaktadır.²²³

3.2.6. Belgede Sahtecilik ve Tahrifat

Başka bir kişinin haklarına zarar verecek şekilde yolsuzluk ve hile amacıyla belge ve diğer materyalleri bozma, başkalaştırma ya da gerçek dışı düzenlemeler yapmaktır. Burada eylemin suç olabilmesi için yolsuzluk amacıyla yapılmış olması en önemli noktadır.²²⁴ Orijinal belgenin taklit edilmesi yolu ile aslına benzeyen fakat aslındaki güvenlik özelliklerini içermeyen belgeler üretmek ve ya orijinal belgenin üzerinde değişik şekillerde sahtecilik yapmak yolu ile yapılabilmektedir. Sahteciliğin çok çeşitli uygulamaları mevcuttur.

Belgenin üzerinde tahrifat yapmak için kimyasal maddelerin kullanımı, ince uçlu iğne veya benzeri malzemeler ile fiziksel silmeler, pasaport, nüfus cüzdanı gibi resimli belgelerde fotoğraf değişiklikleri, özellikle çek ve senetlerde tutarın rakamla ifade edildiği hanelerin başına ve sonuna eklemeler yapma veya sursarj(tamamlama) yolu ile rakamların değerinin yükseltme ya da karalama yolu ile belgedeki bilgilerin gizlenmeye çalışılması gibi uygulamalara rastlanmaktadır.²²⁵

Bu tür suçlarla ilgili düzenlemelere ülkemizde TCK 204. ve 205.'inci maddelerinde; belgede sahtecilik ve belgeyi bozma, yok etme veya gizlemek başlıklarıyla yer verilmiş ve suçların niteliğine göre cezalandırılmalar düzenlenmiştir.²²⁶ Ayrıca Vergi Usul Kanunu 359.madde b bendinde de belgede sahtecilik ile ilgili

---

²²³ Manning, **a.g.e.**, s.22.

²²⁴ **A.g.e.**, s.24.

²²⁵ Oğuz Karakuş, **Kriminalistik**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2009, s.368-372.

²²⁶ 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu 204. ve 205. madde (Çevrimiçi) <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html> (Erişim Tarihi: 12/04/2011)

düzenlemeler yer alır. Vergi Usul Kanunu'nda sahte belge düzenleme ve buna ilişkin ceza şu şekilde yer almaktadır.²²⁷

“Vergi kanunları uyarınca tutulan veya düzenlenen ve saklama ve ibraz mecburiyeti bulunan defter, kayıt ve belgeleri yok edenler veya defter sahifelerini yok ederek yerine başka yapraklar koyanlar veya hiç yaprak koymayanlar veya belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenleyenler veya bu belgeleri kullananlar, üç yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Gerçek bir muamele veya durum olmadığı halde bunlar varmış gibi düzenlenen belge, sahte belgedir.”

3.2.7. Vergi Kaçırma

Vergi kaçırma, kötü niyeti gösteren, kanunlara aykırı olduğu bilinen ve dünyada yaygın olarak görülen bir finansal suçtur.²²⁸ Ekonomik faaliyetlerde bulunan mükelleflerin vergi dairelerine kayıtlı olmamaları veya kayıtlı olup da yasalara göre bireylerin veya tüzelkişilerin ödemekle yükümlü oldukları vergi gelirlerini, sahte faturalarla veya çeşitli muhasebe oyunları ile vergiye esas belgelerin kasıtlı şekilde ortadan kaldırılması sonucu kayıtlarına yansıtılmamaları veya eksik oluşturmaları anlamına gelmektedir.²²⁹

Diğer bir ifade ile bir kişi ya da kurumun vergi yükümlülüklerini azaltmak amacıyla bilerek vergi kanunlarını uygulamaktan kaçma ya da vergi uygulanmasını engelleme girişimlerinin tümü vergi kaçırma olarak ifade edilmektedir.²³⁰

Genel olarak vergi kaçırma yöntemleri; vergi borcunu kasıtlı olarak az gösterme, kayıt dışı çalışma, vergilendirilecek işlemleri koymama, hayali olaylar ve eylemler,

---

²²⁷ 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu 359.madde b bendi (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1045.html> (Erişim Tarihi: 18/05/2011)

²²⁸ Kranacher, Riley ve Wells, **a.g.e.**, s.103

²²⁹ Burak Ali Han Tecim, “Kayıt Dışı Ekonomide Vergi ve Vergi Denetiminin Önemi, (Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2008, s.39.

²³⁰ Gottschalk, **a.g.m.**, s.453.

saklanmış olaylar ve eylemler, vergi memurluğuna yalan beyanda bulunma, hileli vergi dosyalaması için sahte belge vermedir.²³¹

Vergi kaçırma suçlarında etik değerlerinde etkili olduğu ortaya konmuştur. Etik değerlerin yüksek olduğu toplumlarda vergiye uyma yüzdesi yüksek iken etik değerlerin daha az olduğu toplumlarda vergi kanunlarına bağlılık azalmaktadır. Etik değerleri yüksek olan toplumlar vergi kaçırmanın etik kurallarına uygun olmadığını düşünerek hareket etmektedirler. Böylece toplumdaki değerler, normlar vergiye uyulması yönünde güçlü bir etki yaratmıştır.²³²

Ülkemizde vergi kaçırma suçu için Vergi Usul Kanunu(VUK)'nda düzenlemeler yer almaktadır. VUK 341. maddesi ve VUK 344. maddesi vergi ziyai* ve cezalarını, VUK 359.madde a bendi vergi kaçırma suçu ve cezalarını düzenlemektedir. VUK 344. maddesine göre, vergi ziyai suçu işleyenlere, ziyaa uğrattıkları verginin bir katı tutarında vergi ziyai cezası kesilir. Aynı kanunun 359.maddesinde yer verildiği gibi vergi kaçırmak üzere muhasebe hileleri yapanlar, muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge düzenleyenler, belgeleri tahrif edenler, belgeleri gizleyenler ve bahsedilen diğer hallerde, bu eylemleri yapanlar hakkında on sekiz aydan üç yıla kadar hapis cezasına çarptırılmaktadır.²³³

Bu bahsedilenlerin yanında, vergi kaçırma suçları ile vergiden kaçınma eylemleri birbirinden farklı olduğu dikkate alınmalıdır. Vergiden kaçınma, kişinin kanunlara uygun olarak vergi yükümlülüğünü azaltacak fırsatları kullanmasına yönelik eylemlerdir. Ülkemizde de uygulanan vergi matrahını küçültmeye yönelik uygulamalar vergiden kaçınma olarak adlandırılmaktadır. Yeniden değerlendirme, finansman fonu, duran varlık yenileme fonu vb. uygulamalar yasaldır ve vergi matrahını düşürmeye yöneliktir.²³⁴

---

²³¹ Kranacher, Riley ve Wells, **a.g.e.**, s.103

²³² Gottschalk, **a.g.m.**, s.453.

²³³ 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu 34.madde, 344.madde ve 359.madde a bendi

²³⁴ Ömer Tekşen ve Serdar Atay, "Vergi Hukuku Açısından Enflasyon Muhasebesinin Finansal Tablolara Etkileri", Sayıştay Dergisi No: 55, s.42-43, (Çevrimiçi) <http://www.sayistay.gov.tr/dergi/icerik/der55m2.pdf> (Erişim Tarihi: 12/04/2011)

* VUK 341.maddede; "Vergi ziyai, mükellefin veya sorumlunun vergilendirme ile ilgili ödevlerini zamanında yerine getirmemesi veya eksik yerine getirmesi yüzünden, verginin zamanında tahakkuk ettirilmemesi veya eksik tahakkuk ettirilmesi" şeklinde tanımlanmıştır.

3.2.8. Bankacılık İşlemlerinde Yapılan Hileler

Hem müşterileri hem de bankada çalışan kişileri kapsamaktadır. Yaygın olarak; bu tür hile ve yolsuzluklar, çekin tahsilinde, müşterinin karşılıksız çek vermesi gibi işlemlerde görülmektedir.²³⁵ Çek hileleri, bir işletmeye ait çekin çalınması, takasa girmesi ya da sahtesinin yapılması gibi durumları kapsamaktadır. Böylece para bir başka hesaba yönlendirilmiştir ve hileyi düzenleyen ya da düzenleyenler hesabı kapattıktan sonra adeta kaybolacaklardır.²³⁶

Çek hilelerini gerçekleştirenler, çekin üzerinde fiziksel ya da kimyasal yollarla silerek tahrifat yapılabildiği gibi mevcut bir çek örnek alınarak taklit edilerek sahte çek oluşturulabilmektedir. Bu tür hilelerin tespiti için çek kâğıdı ve baskısı, üzerindeki kaşe, mühür, seri numarası, motifleri, çek üzerindeki yazı karakterleri ve imza detaylı şekilde incelenmelidir.²³⁷

Bunun yanında banka yöneticileri ve çalışanların çeşitli yöntemleri ile bankadan kendi zimmetlerine para geçirmeleri ve banka müşterilerinin sahte belgeler ile bankaya başvurarak kaynak sağlaması da bankacılıkta ortaya çıkmış hile türleridir.²³⁸

3.2.9. İnternet(Sanal) Suçları

Bilgisayar ağı, internet, ileri iletişim araçları gibi bilgi teknolojileri günümüzde tüm insanların hayatlarının önemli bir parçası haline gelmiştir. Küreselleşmenin de katkısı ile işletmeler ve iş dünyası da bu teknolojileri kullanmaktadır. Bu sayede

---

²³⁵ Manning, **a.g.e.**, s.27.

²³⁶ Gottschalk, **a.g.m.**, s.447.

²³⁷ Karakuş, **a.g.e.**, s.382,383.

²³⁸ Manning, **a.g.e.**, s.27.

işletmeler dünyanın uzak noktalarında daha ucuza üretim yaparken aynı zamanda işletmenin diğer üretim merkezleri ile iletişim kurarak entegre olabilmektedirler.²³⁹

Bilgi teknolojilerinin kullanımının artması, işletmelerin ve bireylerin de bilgi teknolojilerini kullanabilmek için harcadıkları tutarlar ve katlandıkları masraflar gün geçtikçe artmasına neden olmaktadır. Bugün tüm dünyadaki insanlar yaygın olarak internet kullanmaktadır.

Bu geniş ağ, yasal olmayan eylemleri ve bu tür girişimleri de arttırmaktadır. İnternet ya da sanal suçlar olarak adlandırılan bu tür suçlar, telifli eseri kopyalamak gibi teknolojiyi hile ya da hırsızlık için kullanmayı içeren suçların tümüdür.²⁴⁰ İnternet suçlarının çok çeşitli örneklerine rastlanmaktadır. İnternet üzerinden perakende satış işlemleri de bilgi teknolojileri ile gelişen suçlardan birisidir. Her yıl, internet üzerinde çok sayıda mal alım ve satım işlemleri yapılmaktadır. Örneğin, bir alıcının internet üzerinden üst kalite bir elektronik ekipman aldığını düşünelim. Aynı özellikte ve benzer görünümde fakat daha ucuz olan bir ürün daha aldığını varsayalım. Ucuz ürün alım yapılan perakendeciye barkot ve etiket bilgileri pahalı olan ürününki ile değiştirilerek gönderilir. Perakendeci işletme tarafından geri alınan ürün genellikle detaylı olarak incelenmediğinden alıcıya pahalı olan ürün için para iadesi yapılmış olur.²⁴¹

İnternet suçlarında yaygın hilelerden birisi de e-mail hileleridir. Hilebaz, bir kişiyi taklit ederek ya da bir kurumu referans göstererek kurbanda e-mail aracılığıyla psikolojik bir etki yaratmaya çalışır. Bu sayede mailin okunması yolu ile kişinin kimlik ve diğer bilgilerine ulaşmak amaçlanmaktadır.²⁴²

Pazarlamacılar tarafından gerçekleştirilen hilelerin yeni bir türü ise internet üzerinden gerçekleştirilmektedir. İnternet üzerinden yapılmakta olan bir satınalma işleminde müşteri kredi kartının numarasını ve son kullanım tarihini girerek satınalma işlemini onaylar ve işlemini tamamlamış olur. Bu hile türünde müşteriye işlemlerini tamamlamasının hemen ardından bir e-mail ulaşmaktadır. Ulaşan e-mail kredi kartından az önce yapılan işlemin onaylanmasını istemektedir. İçerikte yapılan harcamayı

---

²³⁹ Siegel, **a.g.e.**, s.295.

²⁴⁰ Siegel, **a.g.e.**, s.295

²⁴¹ **A.g.e.**, s.300.

²⁴² Joshua J.S.Chang ve Mark David Chong, "Psychological Influences in E-mail Fraud", **Journal of Financial Crime**, 2010, Vol.17, No.3, s. 337.

reddetmek veya onaylamak için kredi kartı numarası ile son kullanma tarihinin girilmesi talep edilir. Müşteri istenileni yaptığında karta ilişkin bilgiler hilebaza ulaşmış olacaktır.²⁴³

3.2.10. Kurum(İşletme) Hileleri

İşletme içinden kişiler ya da işletme dışından grupların yarar sağlamak amacıyla işletme aleyhine veya lehine düzenledikleri eylemlerdir. Bu tür hileler, kazanç sağlamak amacıyla çalışanlarca işletmenin şirket sıri niteliğindeki bilgilerinin paylaşılması, bir şirket tarafından diğeri şirket sırlarının çalınması – şirket casusluğu, telif hakkı ve patent ihlali, uyuşturucu madde veya zararlı yiyeceklerin üretimi, dağıtımı ve halka satışıdır.²⁴⁴

Genellikle işletme içinde sevilen, sayılan ve bulunduğu mevki sebebiyle karar verme yetkisine sahip kişilerce gerçekleştirilmektedir. Son yıllardaki ortaya çıkan kurumsal hile örneklerinde de görüldüğü üzere bu hilelerin boyutları oldukça gelişmiştir. Kurum hileleri öncelikli olarak işletmelerdeki usul boşlukları nedeniyle ortaya çıkmaktadır.²⁴⁵

Bahsedilen vergi kaçırma, kredi kartı dolandırıcılıkları gibi hile türleri toplumlarda yaygın görülen ve halk arasında duyulan, skandal yaratan olaylardır. Fakat kurum hileleri, daha büyük boyutlarda zarar veren, kurbanlarını şaşkırtan hile olaylarıdır.²⁴⁶

Bahsedilen finansal suçlar genellikle işletmelerde ve iş dünyasında karşılaşılan suç türleridir. Bunun yanında hırsızlık, soygun, suikast, iflas, kundakçılık, fuhuş, kumar gibi eylemlerde para ilişkisi nedeniyle finansal suç niteliğindedir. Bahsedilen suçların her biri adli muhasebecilik mesleğinin faaliyet alanlarının içinde yer alabilmektedir. Bu nedenle adli muhasebecilik mesleğinin geniş bir çalışma alanı ve kapsamı olduğu söylenebilir.

---

²⁴³ Williams, **a.g.m.**, s.344-345.

²⁴⁴ Manning, **a.g.e.**, s.30.

²⁴⁵ Niall F.Coburn, "Corporate Investigations", **Journal of Financial Crime**, 2006, Vol. 13 No.3, s.350.

²⁴⁶ Comer, **a.g.e.**, p.4

3.3. Adli Muhasebe

Muhasebe mesleği, 19.yüzyıldan itibaren sanayileşme ile gelişen, büyüyen işletme yapılarının önemli unsurlarından biri olmuştur. Muhasebe bilimi de bu anlamda, değişen ve gelişen işletmelere uyum sağlayarak ortaya çıkan sorunlara çözümler üretmiştir. Her yeni olay karşısında koşullara uyum sağlayarak bugüne kadar gelişimini devam ettirmiştir. Bu yüzden muhasebe meslek mensuplarının da bu katkıyı sağlayabilmek adına sürekli olarak kendilerini geliştirmeleri ve yenilemeleri gerekmektedir.

Muhasebe mesleğindeki en yeni gelişmelerden biri de 1980'li yıllardan itibaren ABD başta olmak üzere batı ülkelerinde gelişen orijinal adıyla “forensic accounting” olarak adlandırılan bu yeni uzmanlık alanıdır. Forensic kelimesi, sözlük anlamı olarak “mahkemeye ait” , “adli davalara bir standart olarak kabul edilme” şeklinde ifade edilmektedir.²⁴⁷ Dilimizde “Adli Muhasebecilik” olarak karşılık bulmuştur.

Adli muhasebecilik, aştırmacı ya da soruşturmacı muhasebecilik olarak da adlandırılabilir. Adli muhasebe, “soruşturmacı tekniklerinin kullanımı, muhasebe ve ticaret becerileri ile entegre olma, mahkemede tanıklık ve uzman tanıklar tarafından kullanılması için fikir ve düşünceler geliştirme, karmaşık finansal bilmeceleri çözüme, yolsuzluk soruşturması, zarar hakkında karar verme, firma değerinin belirlenmesi ve diğer finansal tartışmaların çözümünde kullanılan sezgisel bir yaklaşımdır.”²⁴⁸

Jack Bologna ve Robert Lindquist 1987 yılında yayımladıkları kitaplarında ise adli muhasebeciliği, çözülememiş olayları finansal beceri ve araştırmacı bir bakış açısıyla kanıt kurallarına bağlı kalarak çözüme kavuşturma uygulaması olarak tanımlamışlardır.²⁴⁹

---

²⁴⁷ Bozkurt, “Muhasebe...”, **a.g.m.**, s. 56.

²⁴⁸ Akyel, a.g.e., s.68.

²⁴⁹ D.Larry Crumbley ve Nicholas Apostolou, “ Forensic Accounting: A New Growth Area in Accounting”, **The Ohio CPA Journal**, July- September 2002, s.17.

İşletmelerde çeşitli kişi ve kurumlarca yapılan muhasebe hilelerinin ve bunların neden olduğu ekonomik kayıpların büyük boyutlara ulaşması, ticari ve ekonomik anlaşmazlıklar, yaratıcı muhasebe(creative accounting) gibi mali tablo kullanıcılarını yanıltmaya yönelik uygulamaların artması, muhasebenin kapsamını genişleterek “Adli Muhasebe” olarak anılan mesleğin doğmasına neden olmuştur. Bu alanın ortaya çıkmasının nedenlerinden birisi de, işletmelerde gerçekleşen hile sayısının, türlerinin artması ve bunların işletmeleri büyük tutarlarda zarara uğratmasıdır. İşletmeler; bu hilelerin ortaya çıkarılmasında ve önlenmesinde, muhasebecilerden ve denetçi sıfatıyla işletmeyi denetleyen, işletme kayıtlarının ve mali tablolarının genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ve işletme politikalarına uygun olup olmadığını kontrol etmek ile görevli olan kişilerden beklenmektedirler.

Denetçi, bir işletmenin faaliyetlerine ilişkin açıklanan bilgilerin, önceden belirlenmiş kriterlere uygunluk derecesini belirlemek ve raporlamak için bu faaliyetlere ilişkin kanıtları toplayan, değerlendiren ve finansal tablo kullanıcılarına raporlayan kişidir. Bağımsız denetim faaliyetini yürüten denetçiden finansal tablolarda hata ve hilenin bulunmadığına dair makul güvence vermesi beklenmektedir. Buradaki hata ve hilelerin olmadığına yönelik güvence, tabloların yüzde yüz doğru olduğunu da ifade etmemektedir. Çünkü bağımsız denetim faaliyeti bilgilerin yüzde yüz kontrolünden çok bilgilerin örnekleme yolu ile seçilip kontrol edilmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir. Denetçi, işletmenin faaliyetlerine ilişkin yeterli kanıt elde ederek denetim sonuçları hakkında ilgilileri ikna etmeye yönelik bir çalışma içindedir.²⁵⁰ Bu nedenle birebir hile denetimi yapması beklenemez.

Aynı zamanda çalışmanın önceki bölümlerinde yer verilen hile eylemlerini denetlemek amacıyla denetim faaliyetinde bulunan bir hile denetçisi de işletme çalışanlarının ve üst kademe yöneticilerinin her türlü işlemlerine ilişkin oluşmuş, oluşmakta olan ve oluşabilecek hile eylemlerini tespit etmek amacıyla denetim faaliyetlerini yürütür. Hile denetçisi bağımsız denetçiden farklı olarak denetlenecek işlemleri önemlilik derecesine göre seçmek yerine iç kontrolün zayıf olduğu noktalardaki olağan dışı işlemleri detaylı olarak incelemeyi tercih etmektedir. Bu denetimlerde amaç, hilenin varlığını, eylemi yapanın kim ya da kimler olduğunu tespit

---

²⁵⁰ Özşahin, a.g.e., s.10.

etmek ve gelecekte gerçekleşecek hile eylemlerini önlemeye yönelik çalışmalar geliştirmektedir. Hile denetçisi, konunun adli boyutunu ve yasalar çerçevesinde getireceklerini göz önünde bulundurmamaktadır.

Bahsedildiği gibi bağımsız denetçi ve hile denetçisi görev alanları hileyi de kapsamına karşılık işletmelerin ve finansal tablo okuyucularının talep ve beklentilerini tam olarak karşılamamaktadır. Aslında adli muhasebecilik buradaki boşluğu tamamlayan bir meslek olarak ön plana çıkmaktadır.

Adli muhasebe, ticaret, muhasebe ve hukukun konusuna giren işlemlerin tümünü kapsamaktadır ve bu kapsamda faaliyet göstermektedir.²⁵¹ Bir araştırma kapsamında muhasebe, denetim ve hukuki kavram, ilke ve tekniklerin yasal, finansal ve sosyal problemlerin çözümünde kullanılmasıyla ilgilenen bir hizmet türü olarak görülebilir.²⁵²

Joseph T. Wells'e göre, özetle iyi bir adli muhasebeci, biraz polis, biraz muhasebeci, biraz psikolog ve biraz da avukat olmalıdır.²⁵³

3.4. Bağımsız Denetçi İle Adli Muhasebeci Arasındaki Ayrım

Uygulamaya bakıldığında ne muhasebeciler ne de işletmelerin mali tablolarını denetleyerek uygunluk veren denetçiler; yolsuzluk, rüşvet, hile gibi durumların ortaya çıkarılarak sonuçlandırılmasına yönelik çalışmalar yürütmedikleri, öncelikli amaçlarının arasında yer almadığı görülmektedir.²⁵⁴ Muhasebecilerden işletmenin muhasebe kayıtlarının tutulması, kayıtların mevzuata uygunluğunun sağlanması, karar oluşturacak bilginin ilgili kişi ve kurumlara sağlanması, mükellefiyete ilişkin bildirim ve beyanın yerine getirilmesi, karşılaşılan şüpheli işlemlerin bildirilmesi gibi görevlerin yerine getirilmesi istenilmektedir. Meslek mensuplarının sorumlulukları, finansal tablolara doğrudan veya dolaylı olarak etkide bulunan yasa dışı işlemleri raporlamak ile sınırlıdır.

---

²⁵¹ Kuloğlu, a.g.e., s. 4.

²⁵² Uğur Kaya, "Muhasebe Mesleğinde Adli Muhasebe Uzmanlığı ve Türkiye Açısından Gerekliliği", **Muhasebe Öğretim Üyeleri Bilim ve Dayanışma Vakfı Dergisi**, Mart 2005, Cilt.7, S.1, s.51.

²⁵³ Joseph T. Wells, "Sherlock Holmes ,CPA, Part 1", **Journal of Accountancy**, August 2003, s.86

²⁵⁴ Cengiz Toraman, Hasan Abdioğlu ve Burcu İşgüden, "Aklama Suçunun Önlenmesine Yönelik Çabalar: Adli Muhasebecilik Mesleği ve Uygulamaları" , **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 11, S. 1, 2009, s.31.

Denetçi, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine bağlı kalarak bir değerlendirme ortaya koyar ve amaç finansal tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkeleriyle uyumlu olarak hazırlanıp hazırlanmadığı konusunda bir fikir sunmaktır.²⁵⁵ Yasa dışı bir işlem belirlediğinde bu tespitini işletme yönetimine ve ülkede geçerli SPK, BDDK, SEC gibi kurumlara bildirmek ve konu hakkındaki görüşünü denetim raporunda açıklamak ile sorumluluğunu yerine getirmiş olmaktadır.²⁵⁶ Burada hilelerin ortaya çıkarılması ve önlenmesi, dava konusu olan olayların analizine ilişkin işletme yöneticileri ve tüm diğer kişi ya da kurumların ihtiyaç duyduğu hizmetler adli muhasebecilerce karşılanmaktadır. Adli muhasebeciler, işletmenin defterlerini incelerken denetçilere göre daha proaktif ve kuşkucu bir yaklaşım içindedirler.²⁵⁷ 2002 yılında yürürlüğe giren Sarbanes-Oxley Yasası’da bağımsız denetim yapan denetçiler ile adli muhasebecileri farklı alanlarda hizmetler veren meslekler olarak algılanmasını sağlamıştır.

Bağımsız denetim faaliyetinde bulunan bir bağımsız denetçiden beklenenler SAS.99’da Finansal Tablo Denetiminde Hilelerin Göz Önünde Bulundurulması (Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit) başlığı ile belirlenmiştir. Bir bağımsız denetçi buna göre, finansal tablolardaki verilerin yanlış ya da yalan ifadelerden oluşup oluşmadığı konusunda finansal tabloların riskini ölçümleyerek finansal tablolardaki verilerin doğruluğu konusunda güvence vermek ile yükümlüdür. Fakat hile denetçisi ya da adli muhasebecinin çalışma alanı bağımsız denetçinin faaliyetlerinden farklıdır. Hilenin en belirgin özelliği niyettir. Çünkü kaza sonucu ortaya hile çıkamaz ve hile kişilerden kaynaklanmaktadır. Hile iddialarını soruşturulduğu bir sürece “ hile denetimi ya da hile araştırması” denilebilir.²⁵⁸ Bu disiplin, bağımsız denetçinin denetim faaliyeti ile temel olarak benzer özellikleri taşısa da önemli bazı yönlerden farklılıklar göstermektedir. Adli muhasebede bir iddianın soruşturulması ve adli muhasebeciden bu amaçla araştırmasını yürüterek adli doğrultudaki kanıtları sunması beklenmektedir.²⁵⁹

Yapılan açıklamalar ışığında adli muhasebeciler ile denetçiler arasındaki belli başlı farklılıkları aşağıdaki gibi sayabiliriz²⁶⁰

---

²⁵⁵ Crumbley ve Apostolou, **a.g.m.**, s.16.

²⁵⁶ Toraman, Abdioğlu ve İşgüden, **a.g.m.**, s.34.

²⁵⁷ Crumbley ve Apostolou, **a.g.m.**, s.16.

²⁵⁸ Wells, “ Sherlock ...”, **a.g.m.**, s.86.

²⁵⁹ Kuloğlu, a.g.e., s. 6.

²⁶⁰ Toraman, Abdioğlu ve İşgüden, **a.g.m.**, s.34.

- Denetim sürecinde denetçi, hataları ve uygunsuzlukları bulmaya çalışırken, adli muhasebeci ise çalışmalarında bilinen tüm hile yöntemlerini uygulayarak şüphelenilen uygunsuz durumları her yönüyle araştırır.
- Denetçi; SPK, SEC, BDDK gibi kurumların öngördüğü düzenlemelerin uygunluğu araştırmaktadır. Oysa adli muhasebeci, adli soruşturma, hile denetimi ve suç unsuru bulunan olayların çözümü ile ilgilenmektedir.
- Denetçi, finansal tabloların sunumunda yönetimin dürüstlüğü konusunda görüşünü beyan etme ile görevini yerine getirirken, adli muhasebeci genel olarak hileli işlemler veya finansal suçların oluşumu, sorumlu tarafları belirleme ve zararı tespit etme ile ilgilenir.
- Denetçilerin sorumluluğu, finansal tablolardaki eksiklikleri ve hataları bulmak için denetim prosedürlerini uygulamak ve finansal tablolar hakkında bir görüş oluşturmaktır. Adli muhasebeciler ise gerçeklere dayanan bilgileri veya iddiaları detaylandırır, şüpheliler veya bilinenler hakkında kim, ne, nerede, niçin, nasıl gibi sorular sorarak kanıtlar toplar ve belgelendirme yaparlar.
- Raporlamada kullanılan dil bakımından adli muhasebeciler denetçilere nazaran daha nitelikli, açık ve kararlı bir dil kullanırlar.
- Adli muhasebeciler denetçilerden farklı olarak suç atmosferi içerisinde çalışırlar ve yargılama öncesi veya yargı aşamasında da hizmet verirler.
- Adli muhasebeciler denetçilerden farklı olarak daha derinlemesine araştırma yaparlar, tüm ilgili belge, doküman ve olayları detaylı olarak araştırır ve incelerler.
- Adli muhasebeciler denetçilerden farklı olarak kontrol sistemlerinin ve süreçlerin nasıl suiistimal edilebileceği veya hatalı kullanılabilceği konusunda daha yetkindir. Bu yetkinlikler hile türlerine, iç kontrol faaliyetlerini önleyici yöntemlere ve sistemi bozma planlarına yöneliktir.
- Adli muhasebecilerin incelemeleri akılsal çıkarımlar ve sürekli bir değerlendirme süreci içerisinde gerçekleşmektedir.

3.5. Adli Muhasebecilik Mesleğinin Kapsamı

Dünyadaki gelişmeler eşliğinde muhasebe ve işletme sistemleri de karmaşıklaşmış ve hatta bu gelişmeler ile dava konusu haline gelen olaylar da karmaşık hale gelmiştir. Bu ve adli muhasebecilik mesleğinin gelişmesine etki eden birçok faktörün bir arada değerlendirilmesi avukatlar ve diğer hizmet talep eden gruplar için uzman desteğine olan ihtiyacı ve bu ihtiyacı karşılamak üzere gelişen Adli Muhasebecilik mesleğini gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bu bölümde açıklanacak olan adli muhasebecilik mesleğinin kapsamı gereği, bir adli muhasebeciye ihtiyaç duyabilecek kişi ya da gruplar; avukatlar başta olmak üzere, polis kuvvetleri, sigorta şirketleri, bankalar, mahkemeler, iş dünyası, hükümet temsilcileri ve hükümete bağlı tüzel kişiliklerdir.²⁶¹ Bu kişi ya da grupların hangi işlemler için bir adli muhasebeciye ihtiyaç duyacakları adli muhasebecinin faaliyet konularına ilişkin bölümde ele alınacaktır.

Genel bir ifade ile adli muhasebecinin görev alanı, dolandırıcılık ve hilelerin tespiti ve dava desteği sağlanması faaliyetlerini birleşmesinden oluştuğu söylenebilir.²⁶² Adli muhasebeciler iş dünyasındaki sorunların temeline eğilerek sayıların ötesine geçecek şekilde eğitilmektedir. Bu nedenle muhasebe bilgisi ve becerisi yargıya taşınmış meselelerin çözümünde kullanılmaya başlanmıştır. Derinlemesine ve yararlı analizler yapabilen adli muhasebeciler, sorunların kaynağına ışık tutarak bir olayı ortaya çıkarmaya ve adaletin yerini bulmasına yardımcı olabilmektedir.²⁶³

Adli muhasebeciliğin günümüzdeki faaliyet alanlarını üç başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar; dava destek danışmanlığı, uzman şahitlik ve araştırmacı muhasebeciliktir.

---

²⁶¹ Selim Yüksel Pazarçeviren, "Adli Muhasebecilik Mesleği" , **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 1, S.2, 2005, s.4.

²⁶² D.Larry Crumbley. "New Technologies'Effect on Forensic Auditing", **Fifteenth Annual International Financial Management Conference**, April 2 to April 6, 2001, Miami, Florida, s.204.

²⁶³ Kuloğlu, a.g.e., s. 14.

3.5.1. Dava Destek Danışmanlığı

Dava destek danışmanlığı adli muhasebecilik hizmetlerinin en geniş kapsamlılarındandır. Amerika’da 1980’li yıllara kadar adli muhasebecilerin başlıca faaliyet alanları kriminal suçlarken daha sonraları küreselleşme ile davalara verdikleri destek hizmetleri faaliyet konularına dâhil olmuştur.

1980’lerin başlarına kadar Lindquist Holmes’un tüm dosya yükünün %90’lık bir kısmını polisten kaynaklanan kriminal olaylar oluşturmaktaydı. 1980’lerin ortalarında adli muhasebenin kapsamına malın izini sürme, tekrar yerine koyma, suç soruşturmalarında işbirliği yapmak ve çok farklı medeni hukuk davalarında dava desteği gibi çok farklı alanlarda sunulan ek muhasebe ve soruşturma hizmetleri de dahil oldu. 1980’lerin sonlarına gelindiğinde ise firmanın kriminal çalışmalardaki payı bütün dosya sayısının yaklaşık %10’u kadarını oluşturmaktaydı.²⁶⁴ Geriye kalan pay ise danışmanlık hizmetleriydi.

Dava destek danışmanlığı, en genel anlamıyla adli muhasebecinin dava öncesinde ve dava sürerken ilgili avukatlara çeşitli açılardan destek olması, hizmet sunmasıdır.²⁶⁵ Örneğin bir sözleşme ihlalinin sonucunda ortaya çıkan mali kaybı hesaplamak tipik bir dava desteğidir.²⁶⁶ AICPA dava destek danışmanlığını, bir dava sürecinde avukatın avukata sağlayamadığı destek olarak tanımlamaktadır.²⁶⁷ Herhangi bir dava konusu ile ilgili olarak bir adli muhasebecinin avukatlara vereceği profesyonel hizmetler iki başlıkta ele alınabilir:²⁶⁸

- *Dava ile ilgili gerekli verilerin ortaya konulması:* Bu süreç, avukatların ihtiyaç duyacakları davayla ilgili verilerin yeterli ve doğru olarak saptanması ve sunulmasına yönelik faaliyetleri içerir.

---

²⁶⁴ Kuloğlu, a.g.e., s. 13.

²⁶⁵ Kaya, **a.g.m.**, s.56.

²⁶⁶ Özkul ve Pektetin, **a.g.m.**, s.63-64.

²⁶⁷ D.Larry Crumbley, “The Growing Field of Forensic Accounting”, **New Accountant**, April 2000, s.18.

²⁶⁸ Bozkurt, “Muhasebe...”, **a.g.m.**, s. 57.

- *Verilerin analizi süreci:* Bu süreç, mahkemeye sunulacak finansal nitelikteki verilerin değerlendirilmesi ve avukatların bulguları yorumlamasına yardımcı olacak faaliyetleri içerir.

Dava destek danışmanlığında adli muhasebeci, adli bir takımın bütünleyici parçası olarak hareket etmektedir. Davadaki iddiaların tartışılması ve gerekçelerinin oluşturulması, etkilerinin analiz edilmesi ve iddiaların belgelendirilmesine yardımcı olmaktadır.²⁶⁹

Bir adli muhasebeci, kriminal veya sivil bir adli olayla ilgili olarak, iddia makamı ve savunma adına, hatta olayın muhasebe yönünü değerlendirmekte eksik kalan ya da hiç bilgisi olmayan bir yargıç veya bir avukatın talebi ile mahkeme adına da çalışabilmektedir. İddia makamı adına çalışan bir adli muhasebeci, konumu gereği, olayla ilgili muhasebe işlemleri veya kayıtlarını inceleyerek hile iddialarını kanıtlayacak nitelikteki delillere ulaşmaya çalışacaktır. Adli muhasebeci aynı zamanda savunma adına da hizmet verebilmektedir. Böylesi bir durumda iddia sahibi makamın ortaya koyduğu ya da koyacağı senaryoyu etkisiz kılmak yani aksini ispatlamak üzere faaliyetlerini yürütecektir.²⁷⁰

Adli muhasebecilerden, yolsuzluk davalarında, işletme değerlemelerinde, hasar ve zarar tahminlerinde, sigorta anlaşmazlıklarında, anlaşmalardan doğan sorunlarda, patent, hak ve markalarla ilgili doğan sorunlarda, işletmelerle ilgili ayrılma veya birleşme davalarında, iflas davalarında, boşanma ile ilgili mali anlaşmazlıklarda ve işletmeler arası sorunlarda dava desteği talep edilebilmektedir.²⁷¹

Adli muhasebecilerden cinayet davalarında bile destek istenebilmektedir. Yoğun bir çabayla adli muhasebeci; hile, yolsuzluk faaliyetlerini saklama veya değiştirmeye yönelik bir girişim olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla muhasebe kayıtlarını

---

²⁶⁹ Frank J.Grippo ve J.W. “Ted” Ibex, “Introduction to Forensic Accounting”, **National Public Accountant**, June 2003, s.4.

²⁷⁰ William T. Thornhill, **Forensic Accounting: How to Investigate Financial Fraud**, Richard D.Irwin Inc., 1995, s.12.

²⁷¹ Bozkurt, “Muhasebe...”, **a.g.m.**, s. 58.

incelerken, büyük ihtimalle cinayetin işlenmesine etki eden sebeplerden birini de ortaya çıkarabilmektedir.²⁷²

Arzu edilen bilgiye ulaşmak amacı, adli muhasebecinin dava destek danışmanlığı hizmet uygulama alanını da çok genişletmektedir.²⁷³

- İş yapıları, verilen yetki ve sorumluluklar da dâhil olmak üzere iş tanımları
- Kayıtları saklama, müşteri hizmetleri, tahsilât ve satıcılar olmak üzere işletme yönetimi
- Operasyonlar
- Politika, uygulama, prosedürler ve standartlar
- Bilgi sistemleri
- Uygunluğu belirleyici hukuk ve düzenlemeler
- İnceleme kapsamındaki çevrenin iç kontrol yeterliliğinin incelenmesi

Maddeler halinde toparlamak gerekirse bir adli muhasebecinin dava destek danışmanlığı olarak sunabileceği hizmetler şöyledir:²⁷⁴

- Bir iddiayı desteklemek veya çürütmek için gerekli dokümanları temin etmek
- Eksik noktaları belirlemek ve durumun öncül bir değerlendirmesini yapmak için dokümanları incelemek
- Karşı taraftaki bilirkişinin zarar talebi raporunu incelemek ve mevcut durumun eksik veya iyi yönleri hakkında raporları gözden geçirmek
- Davanın sonuca bağlanmasına yönelik görüşme ve tartışmalara yardımcı olmak

---

²⁷² Thornhill, **a.g.e.**, s.12.

²⁷³ **A.g.e.**

²⁷⁴ Hüseyin Aktaş ve Gökhan Kuloğlu, “Adli Muhasebe ve Adli Muhasebecilik Mesleği”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, Mayıs 2008, s.111.

- Karşı tarafın tanığını dinlemek için duruşmaya katılmak
- Mali kanıtla ilişkin soruların oluşturulması dahil olmak üzere şahit sorgulamasında yardımcı olunması²⁷⁵
- İfadeleri gözden geçirerek finansal konuların anlaşılması için yardımcı olmak ve şahit sorgusunda sorulacak sorunların oluşturulmasına katkıda bulunmak²⁷⁶
- Uzlaşma görüşmelerine yardımcı olunması²⁷⁷

3.5.2 Uzman Tanıklık

Genellikle davalarda tanıklık yapan kişilerin tanıklığı düşünce, sonuca varma ve tasvir ile kısıtlı tanıklıktır. Görme, duyma, hissetme, koklama, tatma ve dokunma yani altı duyu ile tanıklık etmekte ve bildikleri bunlar ile sınırlı kalmaktadır. Fakat donanımlı uzmanlar, olayla ilgili daha kapsamlı ve profesyonel bilgi birikimlerini uzmanı oldukları alan veya disiplin ile ilgili olarak paylaşabilecek ve sonuca ulaşılmasını sağlayacaklardır.²⁷⁸ Özellikle ekonomik ve finansal içerikli davalarda işlemlerin karmaşık olması ve uzmanlık gerektirmesi nedeniyle adli muhasebecilerden yardım alınabilmekte, tanıklıkları istenebilmektedir. Hâkimler daha sağlıklı sonuçlar elde edebilmek için adli muhasebecilerin bilgi ve deneyimlerine ihtiyaç duymaktadırlar.²⁷⁹

AICPA'ne göre uzman şahit, bir konu hakkında bilimsel, teknik veya özel bir fikir verme veya bir konunun aydınlatılmasına katkıda bulunabilecek gerekli bilgi, yetenek, deneyim ve eğitime sahip kişidir.²⁸⁰ Bir avukat ya da hâkim, bir adli muhasebeciyi uzman görüşü almak adına duruşmaya dâhil edebilir.²⁸¹ Bir başka ifade ile uzman tanık, dava konusu olan ticari, finansal işlemler alanında uzman kişi olarak değerlendirilir. Adli muhasebeci uzman tanıklık hizmeti ile avukatlara, hâkimlere ve

---

²⁷⁵ Ahmet Erdal Özkol, "Bilirkişilik ve Adli Muhasebe" , **Muhasebe Öğretim Üyeleri Bilim ve Dayanışma Vakfı Dergisi**, Eylül 2005, Cilt 7, S.3, s.74.

²⁷⁶ **A.g.m.**

²⁷⁷ **A.g.m.**

²⁷⁸ Thornhill, **a.g.e.**, s.13.

²⁷⁹ Bozkurt, "Muhasebe...", **a.g.m.**, s. 58.

²⁸⁰ Toraman, Abdioğlu ve İşgüden, **a.g.m.**, s.43.

²⁸¹ Aktaş ve Kuloğlu, **a.g.m.**, s.112.

jüri üyelerine dava konusu olayın yorumlanması için teknik yönüyle ilgili bilgi vermektedir. Toplumda yaşanan ve mahkemeye konu olan olayların daha sağlıklı bir biçimde çözüme kavuşturulması bakımından adli muhasebeciliğin bu uygulama alanı oldukça önemlidir.²⁸²

Uzman tanıklık ihtiyacı genellikle muhasebe uzmanlığı alanına giren anlaşmazlıklarda ortaya çıkmaktadır. Ekonomik gerçekleri bulmak, vergi analizleri hazırlamak, karşı tarafın uzman tanığının ifadesini çürütmek, sorgulanacak konuları belirlemek, belgelerin yorumlanmasına yardımcı olmak ve diğer şahitlerden bilgi alımını desteklemek gibi konularda başvurulabilmektedir.²⁸³ Adli muhasebeciler, ceza veya medeni hukuk davalarına tanıklık için çağırılmaları rutin, genellikle olağan bir durumdur. Muhasebe, işletme yönetimi veya mesleki hileler, varlıkların çalınması, zimmete geçirme, kundakçılık veya sigorta sahtekârlıkları, yalan beyan, bahşış kabulü, iflas hilesi, vergi kaçırma ve hileli diğer tüm olaylar bir adli muhasebecinin uzman tanık olarak görev alabileceği konulardır.²⁸⁴

Adli muhasebecinin uzman tanık olarak alacağı görevlerde üzerine düşen görevler aşağıdaki gibi sıralanabilir:²⁸⁵

- Defterleri, kayıtları ve işlemleri gözden geçirmek,
- Muhasebe ve vergi konularını incelemek,
- Görüşme yapmak,
- Dışarıdaki muhasebeci ya da denetçilerin çalışmalarını denetlemek,
- Avukatı konu ile ilgili olarak bilgilendirmek,
- Devlet incelemesinde devletin davaya yaklaşımını inceleyerek devlet görevlileriyle bir araya gelmek,
- Avukatın tanıklarından yeminli ifade almasına ya da çapraz sorgu yapılmasına yardım etmek.

---

²⁸² Toraman, Abdioğlu ve İşgüden, **a.g.m.**, s.43.

²⁸³ Özkol, **a.g.m.**, s.75.

²⁸⁴ Thornhill, **a.g.e.**, s.13.

²⁸⁵ Akyel, **a.g.e.**, s.157.

Adli muhasebeciler, bu sorumluluklarını yerine getirirken, tarafsız, bağımsız ve objektif olmalı, teknik konuları açık bir dille ve öğretici bir biçimde açıklamalıdır.²⁸⁶ Tüm bu görevleri yürütürken adli muhasebecinin izleyeceği yol ya da yöntemler, dava konusu ile ilgili araştırma yaparak verileri toplamak, bu verileri inceleyerek bir kaniya varmak ve oluşturduğu görüşü mahkemede hâkimlere ve avukatlara en uygun dille öğretici bir şekilde açıklamaktır.²⁸⁷

Uzman tanıklık yapacak adli muhasebecinin ehliyetli, konusunda uzman olan, uzman olduğu alanlarda belgeleri de bulunan kişiler olması beklenmektedir. Bunun yanında adli muhasebecinin daha önceki deneyimleri ve güven duyulan, saygınlığı olan ve dürüstlüğüne inanılan kişiler olmaları dava hakkında görüş bildirerek seyrini etkileyebileceklerinden önemlidir.²⁸⁸ Adli muhasebecinin uzman tanıklık esnasında en çok özen göstermesi gereken konu ise mali bilgileri incelerken ya da gerekli analizleri yaparak olayları yorumlarken duygusallıktan uzak ve objektif olarak olaylara yaklaşmasıdır. Adli muhasebeci bu süreçteki her aşamada objektif davranmalı, bağımsız olma özelliğini korumalıdır. Verilerin analizi sonucunda edinilen fikri taraflara uygun şekilde aktaracak ve taraflar ile iyi iletişim kurabilecek bir yapıda olmalıdır.²⁸⁹ Daubert ve arkadaşları uzman tanığın sahip olması gereken özellikleri aşağıdaki gibi sıralandırmışlardır:²⁹⁰

- Uzman olarak nitelendirilmesini sağlayacak özelliklere sahip olmak,
- İfadesini sağlam bir temele dayandırmak,
- Güvenilir ve tutumlu bir ifade vermek,
- Genel kabul görmüş teori ve teknikler kullanmak.

Muhasebenin temel kavramları, genel kabul görmüş denetim standartları, vergi hukuku, Sarbanes-Oxley Yasası, şirket yönetimi, şirketlerde uyum ya da anlaşmazlıklar gibi uzmanlık bilgisi gerektiren muhasebe, finans ve vergi kanunlarıyla ilgili davalarda

---

²⁸⁶ Aktaş ve Kuloğlu, **a.g.m.**, s.113.

²⁸⁷ Bozkurt, "Muhasebe...", **a.g.m.**, s. 58.

²⁸⁸ Thornhill, **a.g.e.**, s.13.

²⁸⁹ Bozkurt, "Muhasebe...", **a.g.m.**, s. 58.

²⁹⁰ Akyel, **a.g.e.**, s.160.

uzman muhasebeci, yabancı kavram ve kelimeleri anlaşılır bir dille ifade etmelidir. Teknik bir dil kullanımından olabildiğince sakınmalıdır; hem kolay anlaşılır olması hem de daha ikna edici, inandırıcı olması ve akılda kalıcı olması açısından grafikler kullanılması uygun olabilir. Adli muhasebecilerden dava süreçlerinde uzman tanık olarak yararlanma her geçen gün artmaktadır. Bunun başlıca nedenlerine aşağıda yer verilmiştir:²⁹¹

- Uzman tanık olarak adli muhasebeci açıklanamayan durumlara yönelik kabul edilebilir mantıklı bir açıklama getirebilmektedir.
- Uzman tanık olarak adli muhasebecinin her dava sürecinde aynı hassasiyeti gösterdiği bilinmektedir,
- Uzman tanık olarak adli muhasebeci sahip olduğu uzmanlık alanından dolayı güvenilir kişi olarak kabul edilmektedir.

Amerika ve Kanada başta olmak üzere yargı sistemlerindeki genel eğilim dava konusu ile ilgili olarak uzmanlardan yararlanmak yönündedir. ABD’de SEC veya İngiltere’de Ağır Hile Bürosu’na (Serious Fraud Office - SFO) adli muhasebeciler tanık olarak dinlenmektedirler. Bu açıdan Amerika ve batı ülkeleri bu mesleğe önem vermekte ve uzman tanıklık görevine ilişkin standartlar getirebilmektedir. İç Prosedürlere İlişkin Federal Kuralları (Federal Rules of Civil Procedure - IFRCP)’da uzman ifadesinin aşağıdaki özellikleri taşıması gerektiği vurgulanmıştır:²⁹²

- Tanık tarafından hazırlanan ve imzalanan yazılı bir rapor olmalıdır,
- Yazılı rapor ifade edilen tüm görüşleri, sebepleri ve sonuçları içermelidir; böylece görüşü şekillendiren uzmanın tüm bilgi ve belgeleri ifade edilmiş olur,
- Sunumlar,
- Tanığın son on yıl içerisinde yaptığı yayınları içeren bilgiler,
- Tazminat talebi,

---

²⁹¹ Toraman, Abdioğlu ve İşgüden, **a.g.m.**, s.44.

²⁹² Akyel, a.g.e., s.160-161.

- Son dört yıl içinde ifade verdiği ya da uzman olarak görev aldığı davaların listesi.

3.5.2.1. Bilirkişilik Kavramı

Adli muhasebeciler dünyada yasal düzenlemeler çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmek zorundadırlar. Ancak Türkiye’de adli muhasebecilik alanında henüz herhangi bir yasal düzenleme yoktur. Adli muhasebecilik mesleği kapsamında ele aldığımız dava destek danışmanlığı ve uzman tanıklık alanları, Türkiye’de yasal zeminin eksikliği ve adli muhasebecilik mesleğinin henüz gelişmekte olduğu bugünlerde yasal zeminde “bilirkişilik” aracılığıyla doldurmaya çalışılmaktadır.

Bilirkişilik kurumu, hâkimin dava konusu ile ilgili yeterli bilgi sahibi olmadığı durumlarda taraflar arasındaki anlaşmazlıklara ilişkin gerekli bilgiyi ortaya koymak adına oluşturulmuştur.²⁹³ Bu kavram, farklı alanlarda çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Ceza Usulü Muhakemeleri Yasasının 63. maddesine ve Hukuk Usulü Muhakemeleri Yasasının ise 275. maddesine göre bilirkişi, çözümü özel ya da teknik bir bilgiyi gerektiren hallerde başvuru alan kişidir ve yargıçlık mesleğinin gerektirdiği genel ve hukuki bilgi ile çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişiye başvurulmaz.²⁹⁴ Bu hükümler ışığında, bilirkişi yargıcın teknik ve özel bilgisi ile çözemediği konularda ve yargıcın kendisine verdiği görev çerçevesinde inceleme yaparak ulaştığı sonucu düzenleyeceği “Bilirkişi Raporu” ile sunar. Bu anlamda bilirkişi, yasa maddelerinde de belirtildiği gibi hâkimin “Uzman Danışmanı” niteliğindedir.²⁹⁵

Ülkemizde davalarda etkin bir muhasebe desteği verilememekte, bilirkişilik hizmeti de zayıf kalmaktadır.²⁹⁶ Çoğu kez bilirkişi olarak seçilen kişilerin inceleme yapacakları alanlarla ilgili uzmanlıklarının olmadığı, düzenledikleri raporlarla bir

---

²⁹³ Özkol, **a.g.m.**, s.70.

²⁹⁴ 5271 Sayılı Ceza Usulü Muhakemeleri Yasasının 63. Madde ve 1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Yasasının ise 275. Madde (Çevrimiçi)<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5271.html>, <http://www.hukuki.net/hukuk/index.php?article=132> (Erişim Tarihi: 20/03/2011)

²⁹⁵ Rüknettin Kumkale, “Bilirkişilik ve Mali Müşavirlik Mesleği”, 15 Haziran 2005, Ankara, (Çevrimiçi) http://www.alomaliye.com/ruknettin_kumkale_bilirkisilik.htm (Erişim Tarihi: 23/03/2011)

²⁹⁶ Toraman, Abdioğlu ve İşgüden, **a.g.m.**, s.46.

anlamda yargıyı da yanılığa düşürdükleri gözlenmektedir.²⁹⁷ Hâkimler bilirkişilik talebinde bulunurken muhasebede özel uzmanlık alanı(genel muhasebe, maliyet muhasebesi, denetim vs. gibi) belirtmeden daha genel ifadeler kullanmaktadırlar. Bu da bazı durumlarda, seçilen bilirkişinin dava konusundan farklı bir alanda uzmanlaşması nedeniyle bilirkişi raporlarının tatminkâr sonucun alınmasını engellemektedir.²⁹⁸

Bunun yanında ülkemizde bilirkişilerin uzmanlık alanlarına göre doğru seçimi, seçimlerin bir kurum ya da kurul yerine bizzat hâkimler tarafından yapılması, bilirkişi ücretlendirme sistemi gibi pek çok sorun bu kurum işlerliğine gölge düşürmekte ve davalarda sağlıklı bir soruşturma, araştırma sürecinin gerçekleştirilememesine, davaların sürelerinin uzamasını kapsayacak pek çok sorunun oluşmasına neden olmaktadır. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de faaliyet alanı bulacak olan Adli Muhasebecilik mesleği bu alandaki sorunları azaltabilecek niteliktedir. Adli muhasebecilerin bilirkişilerden daha etkin bir şekilde dava desteği ve uzman tanıklık görevlerini gerçekleştirebileceği açıktır. Çünkü bilirkişi olarak nitelendirilen uzman, kendi görev alanında ancak kendi görevi dışında bir görev yüklenmektedir. Bu durum, uzmanın zamanını kendi görevinin dışında bir başka görev için ayırması anlamına gelmektedir.²⁹⁹

Pek çok mesleki faaliyette olduğu gibi, bilirkişilikte de bu faaliyeti icra edecek olan kişilerin sahip olması gereken nitelikler bulunmaktadır. Bunlar, uzman ya da ehliyetli olma, tarafsızlık ve dürüstlük olarak sıralanabilir.

Yargıç önündeki davada kendi genel ve hukuki bilgisi ile çözümleyemeyeceği konularda, o konuda uzmanlığı tescil edilmiş olan bir kişiyi bilirkişi olarak atayacak ve onun vermiş olduğu rapor yardımı ile davayı çözümlene yoluna gidecektir.³⁰⁰ Bilirkişi de yargıcın kararına kendi uzmanlık alanı çerçevesinde yardımcı olduğuna göre, görevlendirilecek bilirkişinin alanında gerçekten ehliyetli/ uzman kişi olmasında adeta bir zorunluluk bulunmaktadır.³⁰¹ Dava ile ilgili olarak bilirkişinin bilgisine başvurulacak konunun hangi uzmanlık alanına girdiğinin doğru tespiti sağlıklı bilgilere ulaşılmasını sağlayacaktır. Örneğin muhasebe alanı ile ilgili olarak, hangi uzmanlık derecesindeki

---

²⁹⁷ Veysi Seviğ, "Bilirkişilik", **Dünya Gazetesi**, 20 Haziran 2002, s.1.

²⁹⁸ Kaya, **a.g.m.**,s.60.

²⁹⁹ Özkol, **a.g.m.**, s.70.

³⁰⁰ Kumkale, **a.g.m.**, s.1.

³⁰¹ Akyel, a.g.e., , s.198.

kişiyeye ya da muhasebenin hangi dalında uzman kişiyeye ihtiyaç duyulacağıının belirlenmesi, bilirkişide o ehliyetlerin aranması ve bir anlamda belgelenmesi önemlidir.³⁰²

Bilirkişilerin özel ve teknik bilgiden başka sahip olmaları gereken diğere bir özellik de tarafsız davranabilmeleridir. Bilirkişi, hâkim gibi hiçbir etki altında kalmadan, objektif olarak konu ile ilgili bilgi ve fikirlerini mahkemeye sunmalıdır.³⁰³ Tarafsızlık ilkesinin en önemli unsurlarından biri, bilirkişinin davanın taraflarından biri ile akrabalık ya da menfaat ilişkisinin olup olmadığı konusudur. Mali müşavirlik ya da yeminli mali müşavirlik yapan kişiler, uzun zamanda birçok kişi ile mükellef - meslek mensubu ilişkisi kurmaktadır. Bu sebeple mahkeme tarafından atandıktan sonra taraflar arasında geçmişte ya da halen devam eden bir menfaat ilişkisi bulunan kişilerin yer alıp almadığının kontrol edilmesi, eğer böyle bir durum söz konusu ise; sebebi mahkemeye açıklanmak suretiyle dosyadan çekilmek en uygun davranış biçimi olacaktır.³⁰⁴

Bir davada yer alacak tüm taraflar gibi gerçeklerin ortaya çıkarılabilmesi adına bilirkişi de dürüstlüğünü korumalı, bilgisini hiçbir etki altında kalmadan paylaşabilmelidir. Dürüstlük, adalete yardımcı olan kimse için vazgeçilmez bir erdem olmalıdır ve bilirkişi tarafından hazırlanacak olan rapor da hiçbir etki altında kalınmadan düzenlenmelidir.³⁰⁵ Tüm bunlarla ilgili olarak 5237 Sayılı TCK'nın "Gerçeğe Aykırı Bilirkişilik ve Tercümanlık" başlıklı 276. Maddesi bilirkişilerin cezalandırılması ile ilgili hükümleri içermektedir.³⁰⁶

3.5.3. Araştırmacı Muhasebecilik

1980'li yıllardan sonra yaşanan büyük şirket skandalları, işletmelerin hile ve suiistimal tehdidini karşı özellikle finansal zararlar da yaratıyor olması sebebiyle de yeni düzenlemelere gitme ve kendilerinin güvenlik altına alma ihtiyacının doğmasına

---

³⁰² Özkol, **a.g.m.**, s.72.

³⁰³ **A.g.m.**

³⁰⁴ Rüknettin Kumkale, **a.g.m.**, s.2.

³⁰⁵ Akyel, a.g.e., , s.201.

³⁰⁶ Rüknettin Kumkale, **a.g.m.**, s.2.

neden olmuştur. Teksas'ta adli muhasebecilik hizmetleri veren Smith Sibley&Co. firması reklamında kullandığı “Beyaz yaka suçları, sigorta hileleri, kredi felaketleri ve bilgisayar suçlarından kaynaklanan zararlar yıllık 3 milyar USD’dir, Smith,Sibley&Co. gibi yeni bir tür adli muhasebeciliğe ihtiyaç vardır.” söylemi de hilenin boyutlarına ve hilenin tespiti için adli muhasebeciye duyulan ihtiyaca vurgu yapmaktadır.³⁰⁷

AICPA araştırmacı muhasebeciyi, suç sayılan bir davranışın kanıtlarını araştıran veya zararların reddedildiği ve delillerin karartıldığı iddialarının tespiti için yapılan çalışmalara, araştırmalara katkıda bulunan kişi olarak tanımlamaktadır. Araştırmacı muhasebecileri görünüşte zararsız belgeleri inceleyerek tutarsızlıkları araştıran kişilerdir.³⁰⁸

Araştırmacı muhasebecilik adli muhasebecilerin daha yoğun bir şekilde hizmet verdikleri adli muhasebe uygulama alanıdır. Genel olarak araştırmacı muhasebeciler; varlıkların, yolsuzluk, rüşvet, zimmete geçirme ve hileli işlemler ile kötüye kullanımını önlemek, bilgisayar hileleri, çalışan hileleri ve stok hilelerine yönelik özel ve kamu sektöründe faaliyet gösteren kurum ve işletmelere hizmet vermektedirler.³⁰⁹

Burada dikkate değer bir nokta ise çalışmanın ikinci bölümünde de yer verilmiş olan hile denetçilerinin adli muhasebecilerle benzer alanlarda faaliyet göstermelerine rağmen faaliyetlerini farklı şekillerde yürüttüğüdür. Adli muhasebeciler, hangi tarafın ne kadar zarar gördüğünü ya da borçlu olduğunu saptayabilmek, mahkemede düğümlenmiş finansal işlemleri açıklayabilmek ya da davalara destek olabilmek için karmaşık finansal işlemler içinden dava konusu haline gelen olayları ayıklayarak çözümlemelidir. Her zaman bir hile ilişkisi olması mecburi değildir. Fakat, hile denetçileri, hırsızlık veya işletme varlıklarının kötüye kullanımı gibi iş dünyasına hâkim olan hileli eylemleri ararlar.³¹⁰ Dolayısıyla hile denetimi ile hile araştırması da ya da araştırmacı muhasebecilik de farklı uygulamalara sahiptir.

Hile denetimi ile araştırması birbirinden farklıdır. İkisi de farklı bilgi birikimleri ve standartlar gerektirmektedir. Denetim, denetim standartları, muhasebe ilkeleri ve

---

³⁰⁷ Crumbley, “The Growing...”, **a.g.m.**, s.19.

³⁰⁸ **A.g.m.**

³⁰⁹ Toraman, Abdioğlu ve İşgüden, **a.g.m.**, s.40.

³¹⁰ Leslie Zganjar, “Forensic Accountant is a Financial Detective”, **Birmingham Business Journal**, Hoover August 2002, Vol.19, Iss.34, s.5

prosedürlerine dayanmaktadır. Araştırması ise kanıt kuralları, medeni ve ceza(suç) hukukuna dayanmaktadır. Ceza ve suç kurallarına göre, bir kuralın ihlali ceza hukukunun konusu haline gelir ve ispat yükümlülüğü doğar. Hukuki eylemlerde ise, sözleşmeden doğan hak ve yükümlülükler ile oluşabilecek haksız fiil davaları söz konusudur ve medeni hukukun konusu haline gelir. Hile denetimi, hile suçlarını ve hileli işlemlerin kırmızı bayraklar yöntemlerinin kullanılarak çözümlenmesi ortaya çıkarılması ile ilgilidir. İşletme yönetimi davanın hâkimi haline gelmektedir. Hile araştırması ise hile iddiasının ispatlanması ve/veya aksinin ispatlanması için gerekli kanıtları hukuk kuralları çerçevesinde sağlamak, bir araya getirmek ile ilgilidir. Savcılar ve hâkimler davanın hâkimidir. Hile araştırmasını yürütecek denetçi, araştırmanın amacını belirlemelidir. Genel olarak amaç, hile iddiasını çözümlenektir.³¹¹

Bu açıdan, çalışmanın bu bölümünde bir araştırmacı muhasebecinin hilenin var olduğu ya da olmadığı, dava konusu haline gelen bir olayı incelerken izlediği aşamalara yer verilecektir.

Adli muhasebecinin herhangi bir kaynaktan elde edilen iddiayı araştırmak için öncelikle bazı soruların cevaplarına ulaşması gerekmektedir. Hile iddiasına ilişkin bilgi çeşitli kaynaklardan edinilmiş olabilir. Örneğin, dış denetçi, iç denetçi, muhasebeci, şef, müdür ya da işletmede uygulanmakta olan mevzuata uygunluk araştırmaları sırasında hileli bir durumun varlığına dair tespitlerde bulunulmuş olabilir. Adli muhasebecinin öncelikle hilenin nerede ve kim ya da kimler tarafından gerçekleştirilmiş olabileceğini tespit etmesi gerekmektedir. Bunun için işletmenin geçmişinde hile eylemlerinin ortaya çıktığı olaylar, kişiler hakkında bilgi edinmek iyi bir rehber olacaktır. Böylece işletmenin zayıf olduğu noktalar tespit edilebilmektedir. Adli muhasebecinin aşağıda sıralanan konularda mümkün olduğu kadar çok bilgi toplaması iddianın araştırılmasında yardımcı olacaktır.³¹²

- Hile yapabilecek olanların organizasyon şemasındaki yerleri belirlenmelidir.
- Bu kişilerin işletmede üstlendikleri sorumluluklar yani iş tanımları doğru bir şekilde tespit edilmelidir. İşletme içinde kimlere raporlamaktadır, kimler ona

---

³¹¹ Vona, a.g.e., s.191.

³¹² Thornhill, a.g.e., s.43.

raporlamaktadır, kimlerle ilişkileri vardır ve işi ile ilgili özellikleri nelerdir, özel olarak yürüttüğü ya da yürütmekte olduğu görevler var mıdır tespit edilmelidir.

- Bu kişilerin eğitim, tecrübe ve algılama yetenekleri araştırılmalıdır.
- Hile şüphesi ile yapılan araştırmalarda, kişilerin yaşam biçimleri ve geçmişlerinin de araştırılmasının gerekli olduğuna inanılmaktadır.

Bunlara ek olarak, adli muhasebeci elde ettiği tüm belgeleri incelemelidir. Tüm bu araştırmalarda problem ya da iddiaya ilişkin bilgiler işlenmiş ve özetlenmiştir. Burada bir değerlendirme yapılarak ya iddia bir sonraki aşamaya taşınacak ya da burada sonlanacaktır. Örneğin, hile iddiası bulunan işlemlere ilişkin araştırmalar sonunda işlemlerde kasıtsızca yapılmış hataların olduğu tespit edilirse araştırma sonlanacaktır. Bu “tahmin” olarak da adlandırılmaktadır.³¹³

Tahmin; iyi eğitilmiş, özenli ve dikkatli bir bireyin hilenin oluştuğuna, oluşmakta olduğuna veya oluşacağına çeşitli sebeplerin meydana getirdiği koşullar nedeniyle inanması olarak da ifade edilebilir. Tüm hile soruşturmaları, birçok farklı koşulun oluşturduğu tahminlere dayanır. Bu tahminler olmadan hile soruşturmasına başlanamaz. Bahsedildiği gibi konu ile ilgili herhangi bir ipucu, kanıt ya da şikâyet hileyi ortaya çıkarmaya yönelik çalışmalara başlamak için yeterlidir, genellikle kullanılan yöntem de budur. Fakat yalnızca şüphe ile şüpheyi destekleyen ikinci dereceden de olsa bir kanıt olmadan hile araştırması düzenlemek doğru olmayacaktır.³¹⁴

Adli muhasebeci ya da araştırmacı muhasebeci, hile iddiasının doğru olabileceğine kanaat getirmiş ise yaptığı araştırmalarda edindiği bilgiler yardımı ile yürüteceği araştırmanın iskeletini oluşturacaktır. İlk olarak yapacağı araştırmanın amacını, ön araştırmada edinilen bilgilere göre işletmenin zayıf noktalarını kapsayacak bir plan oluşturulmalıdır. Araştırmada işletmenin zayıf ve güçlü yönleri, organizasyonel

---

³¹³ **A.g.e.**

³¹⁴ Kranacher, Riley ve Wells, **a.g.e.**, s.32-33.

bütünlük ve etkinlilik, işletme amaç, hedef ve stratejilerinin uygulanabilirliği, muhasebe sistemindeki zayıf ve güçlü noktalar, iç kontrol sistemi incelenecektir.³¹⁵

Oluşturulan plan kapsamında kanıt toplanma süreci başlayacaktır. Soruşturmanın bu aşamasında toplanacak kanıtların niteliği, hilenin ya da problemin tanımlanma aşamasında elde edilen bilgi ve kanıtların inandırıcılığına göre belirlenecektir. Elde edilmiş kanıtların yanlıcılığı ya da inandırıcılığına göre soruşturma planı ortaya konduğu şekliyle uygulanmaya devam edilecek ya da güncellenecektir.³¹⁶

Kanıt toplama tekniklerinden birisi belge incelemesi yapmaktır. Bu teknik doğru şekilde uygulanırsa suçu gizlemek üzere harcanan çabaları ortaya çıkaracak niteliktedir. Belge incelemesi yapılırken belgelerin üzerinde değişiklik yapılmış, yaratılmış, kopyalanmış, sahte olabileceği unutulmamalıdır. Kimi belgeler ise kayıp edilmiş, imha edilmiş ya da yanlış yerleştirilmiş olabilmektedir. Bununla birlikte birçok hile eyleminin belgelerin manipüle edilmesi yoluyla gerçekleştirildiğine dair örneklerde yaşanmıştır. Aynı zamanda adli muhasebeci için belgeler önemli bir kanıttır. Çünkü mahkemeler elde edilen belgeleri birinci dereceden kanıt olarak görmektedir.³¹⁷

Kanıt toplama süreci kişilerin geçmişini araştırmayı da kapsamalıdır. Bu araştırma, kişinin profesyonel niteliklerini ve eğitimini doğrulama, teminatlı borçlarını, kredi derecelendirmesini ve yaşam koşullarını anlatan ya da etkileyen diğer faktörleri tespit etmeyi kapsamalıdır. Bu açıdan adli muhasebeciye şüpheliler, kurbanlar ya da şüphelinin yakınları ile ilgili gizlice yürütülen gözetlemeler önemli bilgilere ulaşmayı sağlayabilmektedir.³¹⁸

Gözetim yolu ile banka ya da finansal varlıklar, araba, yat gibi diğer varlıklar, ev, arsa ya da binalar gibi önemli bilgiler açığa çıkarılabilir. Bunun yanında kişinin ilişkileri ve birebir görüşmeye ihtiyaç duyulacak yakınları da tespit edilmiş olur. Elde

---

³¹⁵ Thornhill, **a.g.e.**, s.44.

³¹⁶ **A.g.e.**, s.46.

³¹⁷ **A.g.e.**, s.47.

³¹⁸ **A.g.e.**

edilen tüm bu bilgiler, çıplak gözle kolayca görülebilir bilgilerken kanıt niteliğindeki resmi belgelerde yer almayan, gözle görülmeyen bilgilerdir.³¹⁹

Aynı zamanda kanıt toplamak için veri tabanlarından da yararlanılmaktadır. Uygulamada tüm halkın erişimine açık veri tabanları olduğu gibi erişimi kısıtlanmış veri tabanları da mevcuttur. Örneğin halka açık veri tabanı aracılığıyla şüpheli konumundaki bir kişinin mal ve vergi matrahı bilgilerine kolaylıkla ulaşılabilir. Kısıtlı veri tabanları ise çoğunlukla polis teşkilatlarının kullandığı veri tabanlarıdır. Günümüzde en geniş ve kısıtsız veri tabanı internettir.³²⁰

Adli muhasebecinin uygulayabileceği diğer bir kanıt toplama tekniği ise, görüşmeler düzenlemektir. Görüşmeler, agresif olmayan hile şüphesi bulunmayan kişilere soruların yöneltildiği bilgi edinmek amacı ile gerçekleştirilen bir kanıt toplama tekniğidir. Genellikle araştırmacı muhasebecinin ofisi dışında gerçekleştirilir.³²¹

Görüşmenin şüpheli ya da tanıkla yapıp yapılmayacağına bakılmaksızın, etkin iletişim kurmak konusunda birçok psikolojik engelin var olduğu söylenebilir. Psikolojik engellerle birlikte, görüşmeyi yapan kişi, sosyal ve çevresel engellerin de üstesinden gelmelidir. Tanıklar ve kurbanlar ile sağlıklı, dürüst bir mülakat gerçekleştirmek genellikle mümkün olmamaktadır. Çünkü örneğin kimi tanıklar sevdikleri komşusu ya da arkadaşı gibi bir kişiye karşı muhalif bir tavır sergilemek ya da muhalif sürecin içinde yer almak istememektedir. Diğer bir örnek ise kişi kendisinin saklamakta olduğu bilgilerin ortaya çıkmaması, ilgili otorite ve birimlerin konudan habersiz olmalarını sağlamak için görüşmeye isteksizdir.³²²

Adli muhasebeci etkin bir görüşme gerçekleştirebilmek için mülakat sürecini yöneten kişi olmalı, sorular yönelterek verilen cevapları dikkatle dinlemeli ve gözlerini açık tutmalıdır. Görüşülen kişi tanık ya da şüpheli olsun herhangi bir sebeple bir durumu, olayı saklama eğilimi içinde olabilir.³²³ Durumu saklamak amacıyla söylenen yalanlar ve yalan söyleme stresi, kişilerin sözel ya da söze dayalı olmayan yani bedensel

---

³¹⁹ Howard Silverstone, Michael Sheetz, **Forensic Accounting and Fraud Investigation for Non-Experts**, NJ USA: John Wiley&Sons Inc., 2007, s.128.

³²⁰ **A.g.e.**, s.128-129.

³²¹ William S. Hopwood, Jay J.Leiner ve George R.Young, **Forensic Accounting**, NY: Mc.Graw-Hill/Irwin, 2008, s.238.

³²² Silverstone ve Sheetz, **a.g.e.**, s.135.

³²³ Hopwood, Leiner ve Young, **a.g.e.**, s.239-240.

davranışlarında değişime neden olmaktadır. Örneğin dürüst bir tanık ya da şüpheli güçlü ve kendinden emin bir görüntü sergilerken, dürüst olmayan kişi de sabırsızlık ve sinirlilik belirtileri görülmektedir.³²⁴

Yöneltelen sorulara cevap verilmesi sırasındaki göz hareketleri, beden dili ve seçilen sözcükler de adli muhasebeci için bir ipucu niteliğindedir. Örneğin, şüpheli ya da tanık tarafından “ben, benim” gibi sözcükler yerine “onlar, siz, sen” gibi sözcükleri tercih etmesi üzerindeki sorumluluğu başkası ya da başkalarına yüklemeyi tercih ettiğini ortaya koymaktadır. Şüpheliye; “Parayı sen mi aldın?” sorusu yöneltildiğinde, şüpheli kızgın bir ifade ile “Neden böylesine saçma bir şey yapayım ki?” şeklindeki cevap, sahte bir davranış şekli de olması ihtimali ile birlikte genellikle parayı o kişinin almadığına işaret etmektedir.³²⁵

Kanıt toplama tekniklerinde bir araştırmacı muhasebecinin başarılı olabilmesi için iyi derece psikoloji ve kriminoloji bilgisine ihtiyaç olacağı açıktır.

Araştırmacı muhasebeci, bir olayı ya da hile iddiasını tespit için gerçekleştirdiği araştırma ve sorgulama sürecini tamamlayarak hileli bir eylemin gerçekleştiğine dair herhangi bir göstergenin, kanıtın ortaya konulmasından sonra hilenin boyutlarını, verdiği zararları tespit etmeye yönelik çalışmalara yönelecektir.

Mesleğin faaliyet kapsamına giren dava destek danışmanlığı, uzman şahitlik ve araştırmacı muhasebecilik faaliyetlerinin tümü; hile eylemlerini tespiti yönelik olarak ele alındığı gibi aynı zamanda içinde hile barındırmayan anlaşmazlıkları, olayları da araştırmaya, destek vermeye ve tanıklık etmeye yöneliktir. Aşağıda yer alan bölümde adli muhasebecilik mesleğinin faaliyet konusu olabilecek olay ve anlaşmazlıklara yer verilmiştir.

---

³²⁴ Bozkurt, İşletmelerin..., a.g.e., s.384.

³²⁵ Hopwood, Leiner ve Young, a.g.e., s.240-241.242.

3.6. Adli Muhasebecilik Faaliyet Konuları

Adli muhasebe, sadece mahkemelerdeki olaylarla ilgilenen bir muhasebe uzmanlığı olmadığını işletmelerdeki hile ve yolsuzlukların tespiti ve çözümüyle yakından ilgili olduğu söylenebilir. Adli muhasebe davalara destek vermek başta olmak üzere farklı birçok konuda hizmet verebilmektedir. Adli muhasebecilerin hizmet alanına girebilecek faaliyet konularından bazıları şu şekilde sıralanabilir:³²⁶

- İşletme değerlemeleri
- Boşanma ve evlilik ile ilgili yaşanan finansal anlaşmazlıklar
- Fiziksel yaralanma ve ölümcül kazalar
- İş ihmalleri
- Sigorta işlemleri
- Uzlaşma / Tahkim
- Ortaklık ve/veya hissedar anlaşmazlıkları ve davaları
- Hile ve finansal yolsuzluk, düzensizlikleri içeren medeni hukuk ve ceza hukuku olayları
- Yolsuzlukların tespiti ve önlenmesi
- Hile ve beyaz yaka çalışan gruplarında yaşanan suçların tespiti ve önlenmesi

a) Şirket Değerlemeleri

Şirket değerlemelerinde anlaşmazlık, genellikle hissedarın kaybı ya da yok olma durumlarında hisse, iş, ortaklık veya maddi olmayan varlıkların değerlerinin belirlenmesi sırasında yaşanmaktadır. Adli muhasebeci, genellikle kabul edilen veya

---

³²⁶ Grippo ve Ibex, **a.g.m.**, s.4.

tartışmalı yöntem ya da yöntemleri uygulayarak değerlemeyi ve gerekli düzenlemeleri yaparken hem finansal analist hem de araştırmacı muhasebeci bilgilerini beraber kullanmalıdır.³²⁷

Şirket değerlemeleri, her gün evrilmekte ve gelişmekte olan bir alandır. Bu nedenle bu konuda uzmanlaşan kişilerin hukuk dünyası ile sürekli iletişim halinde olarak yeni gelişmeleri yakından takip etmesi gerekmektedir.³²⁸ Amerika’da adli muhasebecinin bu alandaki uzmanlığını belgeleyen Onaylanmış Şirket Değerleme Programı (Accredited in Business Valuation – ABV) sonucunda alınan ABV sertifikası mevcuttur.

b) Boşanma Davaları

Çiftlerin herhangi bir işletmenin sahipleri olması, ortaklıkları olması ya da boşanacak taraflardan birinin önemli miktarda varlığının olması durumlarında malların nasıl paylaşılacağı ya da varlıkların değerlerinin belirlenmesi konusunda yaşanan anlaşmazlıkları çözümlmek için adli muhasebeciye ihtiyaç duyulacaktır.³²⁹ Söz konusu hakların belirlenmesi, varlıkların değerlerinin belirlenmesi ve bunların incelenerek ayrıştırılması konusunda adli muhasebeci çiftlere yardımcı olabilecektir.³³⁰ Adli muhasebeci, ilgili vergiler düşüldükten sonra boşanacak çiftin kalan net varlıklarını hesaplama ve adil bir şekilde paylaşırma konusunda önemli bir rol oynayabilir.³³¹ Burada adli muhasebecinin iletişim becerilerine sahip olması da önemlidir.³³²

c) Fiziksel Yaralanma ve Ölümcül Kazalar

İşletmelerde yaşanan fiziksel yaralanma ve ölümcül kaza durumlarında da adli muhasebecilere başvurulabilir. Çalışan yaralanmaları, haksız ölümler gibi dava konusu

---

³²⁷ “What is CPA?” (Çevrimiçi) <http://www.forensicglobal.org/about.html> (04/03/2011)

³²⁸ Grippo ve Ibex, **a.g.m.**, s.5.

³²⁹ Kaya, **a.g.m.**, s.54.

³³⁰ Akyel, **a.g.e.**, s.82.

³³¹ Brian Hyland ve Naomi McGloin, “ Divorce and the Role of the Accountant”, **Accountancy Ireland**, Vol. 40, No.4, August 2008, s.23.

³³² “What is CPA?”, **a.g.e.**, s.2

haline de gelen olayları kapsamaktadır.³³³ Şahsi yaralanma, haksız işten çıkarma, tıbbi yolsuzluk veya örneğin bir taşıt kazası için zararın tespit edilmesi, mali kaybın belirlenmesi konusunda adli muhasebecilerden destek alınabilmektedir.³³⁴

d) İş İhmalleri

İş ihmalleri, adli muhasebeci tarafından iki yönlü olarak değerlendirilebilir. Eğer davalı bir muhasebeci ise ve dava konusu muhasebe uygulamaları veya benzeri şekilde finansal tablolara etki eden bir olay ise adli muhasebeci konuyu muhasebe ahlak prensipleri, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri, muhasebe standartları ve uygulanan diğer ilke, yasa veya standartlar çerçevesinde analiz edecektir. Bunun dışındaki dava konusu olan ya da olmayan olaylarda ise kayıpların tespit edilerek hesaplanması açısından değerlendirecektir.³³⁵

e) Sigorta İşlemleri

Bu işlemlere ilişkin taleplerin sigortalı ve sigortacılar adına hem hazırlanması hem de değerlendirilmesi, talebin doğruluğu ve boyutu açısından bir adli muhasebecinin yardımını gerektirebilmektedir.³³⁶ Sigorta poliçeleri içerik ve şartlarına göre önemli ölçüde değişiklik gösterebilir. Bu açıdan poliçenin detaylı bir analizi kayıpların tespiti için uygun hesaplama metodları seçilerek yapılır. Adli muhasebeci, sigortalı kişinin ya da olayın içeriğine göre sigorta şirketinin bakış açısıyla da konuyu değerlendirebilecek yetenekte olmalıdır.³³⁷

f) Uzlaşma ve Tahkim

Uzlaşma ve tahkim, ticaret dünyasında anlaşmazlıkların doğması durumunda tarafların mahkemeye başvurmak yerine hakem ya da arabulucularla çözüme ulaşmaya

---

³³³ Kaya, **a.g.m.**, s.54.

³³⁴ Akyel, a.g.e., s.80.

³³⁵ Pazarçeviren, **a.g.m.**, s.12.

³³⁶ Akyel, a.g.e., s.81.

³³⁷ Pazarçeviren, **a.g.m.**, s.12.

çalışmasıdır. Bir adli muhasebeci bu türden adli konulara hâkim olması sebebiyle bu konudaki uygun eğitimi almışlar ise uzlaşmacılık ve hakemlik yapabilirler.³³⁸

g) Ortaklık ve Hissedar Anlaşmazlıkları

Ortaklık ve hissedar anlaşmazlıklarında genellikle şirket çalışanları ve ya şirket yöneticileri aleyhine durumlar ve davalar görülmektedir. Adli muhasebeci, iddiaları değerlendirmek üzere nakit akış, karlılık, gelir ve giderlerin etkisini inceleyerek bir ihmalin varlığını ve var ise kaynağını bulmak, şirketin performansının düşüşünü ve nedenlerini tespit etmek, yönetim kurulu kararlarını değerlendirmek için incelemelerde bulunur.

Bu türden anlaşmazlıkların olduğu davalarda, olayın tespiti ve tam değerlendirme için genelde birden çok yılın mali tablolarının ve muhasebe kayıtlarının incelenmesi gerekmektedir³³⁹

h) Beyaz Yaka Hileleri ve Finansal Yolsuzluklar

Hile ve finansal yolsuzluklar ile bunların tespiti ve önlenmesi konusunda adli muhasebeci daha çok hilenin varlığının tespiti, doğası ve etkileri, verdiği zararın tespitine ve suçlunun tanımlanmasına ilişkin faaliyetlerde bulunabilir.³⁴⁰ Adli muhasebeci, bahsedildiği gibi potansiyel suçlu kişilerle mülakat da dâhil olmak üzere birçok farklı yöntem uygulayarak olayı çözüme kavuşturmaya çalışmaktadır. Bunların yanında özellikle işletmelerdeki hile ve yolsuzlukların önlenmesi talep doğrultusunda şirket yönetimine ve ilgili birimlerine önerilerde bulunarak danışmanlık yapabilmektedir.

Günümüzün gelişmiş teknolojileri işletme sistemlerini tehdit edebilmektedir. Joseph T.Wells'in de belirttiği gibi işletme içindeki onay sistemleri ya da kontrol noktalarının teknolojiyle birlikte otomize edilmesi sistemi bilen kişilerce hileli işlemler

---

³³⁸ Pazarçeviren, **a.g.m.**, s.12.

³³⁹ Akyel, a.g.e., s.77

³⁴⁰ Akyel, a.g.e., s.81.

yapılmasına neden olmaktadır.³⁴¹ Bu nedenle işletmeler sanal suçlarla da mücadele etmek veya maruz kaldıkları sanal suç olaylarının sonucunda işletmede oluşan kayıpların tespiti, maliyetlerin belirlenmesi konusunda adli muhasebecilerden destek alınabilmektedir.

Ayrıca sanal suçlarla karşılaşıldığında şirketler adli muhasebecilerden siber korsanlar ile ilgili iddiaların desteklenmesi için avukatlar, bu iddiaların oluşturulması oldukça güç ve karmaşık olduğundan ayrıntılı analizlere ihtiyaç duyarlar. Bu aşamada da avukatlar adli muhasebecilerden iddialarını şekillendirmede yardım alabilirler.³⁴²

3.7. Adli Muhasebe Mesleğinin Oluşumu Ve Gelişimi

Bugün adli muhasebe kavramı ile ilgili geriye dönük bir araştırma yapıldığında aslında bu disiplinin köklerinin 5000 yıldan fazla bir geçmişe dayandığı ortaya çıkmaktadır. Arkeolojik araştırmalar, MÖ 3300- 3500 yılları arasında dünyanın ilk muhasebecileri sayılabilecek Mısırlı ve Mezopotamyalı kâtiplerin ıslak kil tabletler üzerine ticari işlemleri kayıt edip daha sonra ince kil bir zarfın içine katlayarak arşivlediklerini tespit etmiştir. Dış tablette meydana gelen herhangi bir hasar ya da oynama soruşturmaya konu olmaktadır. Tabletler kraliyet denetçilerince kontrol ediliyor, herhangi bir aykırılık ya da uygunsuzluk tespit edildiğinde Mısırlı muhasebeciler para cezası, sakat bırakılma, hatta ölümle bile cezalandırılıyorlardı.³⁴³

Benzer şekilde Hindistan'da MÖ 321- 184 yılları arasındaki Mauray döneminde tutulan kayıtların doğruluğu ve suçluların tespitine yönelik hesap sorulabilirlik eğiliminin varlığını göstermektedir. Muhasebe alanındaki bilinen en eski bilimsel çalışma Kautilya'nın Arthasastra'sıdır. Bu çalışma, zimmete geçirmenin 40 farklı yöntemini listelemektedir ve muhasebecilerin başarısız oldukları görevleri, kasıtlı hile,

---

³⁴¹ Howard W. Wolosky, "Forensic Accounting to the Forefront", **Practical Accountant**, February 2004, s.26.

³⁴² Akyel, a.g.e., s.84.

³⁴³ Nurse D.B., "Silent Sleuths", **CA Magazine**, June-July 2002, 135:5, s.22

ihmal ya da savsaklama gibi durumlar için cezalandırılmaları gerektiğini ileri sürmektedir.³⁴⁴

Profesyonel anlamda muhasebe mesleği, 19. yüzyılda İskoçya’da saptanmaktadır. Bu yıllarda muhasebeciler ile avukatlar arasında yakın bir ilişki oluşmuştur. İki meslek grubu da sık sık aynı kuruma bağlı çalışmaktaydılar. Çoğu avukat müşterilerine muhasebe hizmetleri de sunmakta ya da ihtiyaç duyulması halinde muhasebe uzmanlarından yardım almaktaydılar. Bu sayede muhasebeciler, uzman şahitlik görevini genellikle hizmet verebildikleri bir alan haline dönüştürdüler.³⁴⁵ Uzman şahitlik görevinin dava yönü 1817’deki bir davaya kadar gitmektedir.³⁴⁶ 1824’de İskoçya’nın Glasgow kentinden genç bir muhasebeci, bir genelge ile üstlendiği farklı türde uzman şahitlik görevlerine ilişkin anlaşmaları ilan etmiştir.³⁴⁷

Bu yıllarda hukuk çalışmaları, muhasebecilerin verdiği hizmetlerin büyük bir kısmını oluşturmaktaydı. 1854 yılında Edinburgh Muhasebeciler Topluluğu Queen Victoria’dan muhasebecinin görevinin yalnızca hesap uzmanlığı ile sınırlandırılmayacağını, muhasebecinin genel hukuk prensiplerine de göz ardı edilemeyecek kadar hâkim olması gerekliliğini ve bu yüzden muhasebe mesleğinin daha geniş bir alana yayıldığını dikkat çeken bir kraliyet fermanı yayınlanmasını talep etmişlerdi.³⁴⁸ 20. yüzyılın başlarında uzman muhasebeciler, muhasebe alanındaki hizmetlerini arttırırken mahkemelerde yer alma işlerinin küçük bir kısmını azaltmışlardı. Bu nedenle adli muhasebecilik muhasebe alanında yeni bir uzmanlık dalı olmaktansa muhasebenin köklerine geri dönüşü temsil etmektedir.³⁴⁹ 1900’lü yıllarda Amerika ve İngiltere’de uzman tanıklık ile ilgili bazı bilgi verici makaleler yayınlanmaya başlandı. Aynı zamanda suçla ilgili getirilen düzenleme ve kanunlar adli muhasebecilik disiplinine olan ihtiyacı arttırdı.³⁵⁰

---

³⁴⁴ Kuloğlu, a.g.e., s. 11.

³⁴⁵ Corne Oberholzer, “Quality Management in Forensic Accounting”, **Gordon Institute of Business Science**, November 2002, s.2.

³⁴⁶ Kuloğlu, a.g.e., s. 11.

³⁴⁷ Crumbley, “New...”, **a.g.m.**, s.203.

³⁴⁸ Oberholzer, **a.g.e.**, s.2.

³⁴⁹ **A.g.e.**

³⁵⁰ Crumbley, “New...”, **a.g.m.**, s.203.

Bu yıllarda işletmelerin, işlemlerin küreselleşmesi ve özellikle 1929'da Amerikan borsasındaki ani düşüş, denetçilerin ilgisini hile ve dolandırıcılıkların tespitinden kamu finansal raporlamalarına çevrilmesine neden olmuştur.

Adli muhasebecilik disiplini, en çok ünlü gangster Al Capone duruşmaları esnasında ün kazanmıştır. 1930'lu yıllarda Amerikan İçki Yasağı Büro'sunda bir ajan olarak çalışan Eliot Ness, Al Capone'un yakalanmasında oynadığı rol nedeniyle Amerikan suçla mücadele tarihinde önemli bir yer kazanmıştır. Fakat Ness, Capone'un yakalanması için çabalayan ekibin sadece bir üyesiydi. Gerçekte, vergi kaçırarak Capone'un takibinde kilit rol oynayan isim İç Gelirler Servisi'nde (IRS) bir muhasebeci olan Emler Irey'di. IRS'nin bu olaylardan sonra Alphonse Capone'nun resminin bulunduğu bir reklam posterini hazırlattı ve poster, "Sadece bir muhasebeci Al Capone'u yakalayabilirdi." şeklindeydi.³⁵¹ Irey, Amerika'nın ilk yüksek profilli adli muhasebecisiydi. "Sessiz soruşturmacılar" olarak tanımlanan soruşturma ekibi, Al Capone'un çözülemez finansal kanunsuz eylemlerini üstün araştırmacı kimlikleri ve analitik becerileri ile ortaya çıkarmışlardır.³⁵²

Uzman tanıklık konusuna ilişkin ilk makale SEC çalışanı olan Joe Backer tarafından 1942'de yayınlamıştır. Backer makalesinde, ticaret ve sanayi yaşamını denetleyen ve düzenleyen devlet kurumlarının etkinliğindeki artış nedeniyle kamu muhasebecilerinin bir kısım görevlerini de yapabilecek nitelikte uzman muhasebecilere olan ihtiyacın kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte, özel sektör ve bireylerin özellikle resmi dairelere ifade verilmesi, tanıklık edilmesi gibi durumlarda resmi dairelerin çeşitli düzenlemelerini, kanunları ve kuralları takip etmek ve doğru yorumlamak için muhasebecilik becerilerini sahip uzman yardımcılara daha çok ihtiyaç duyulacağı belirtilmiştir.³⁵³

"Forensic Accounting – Adli Muhasebecilik" deyimini yazılı literatürde ilk kullanan Maurice E. Peloubet adlı bir muhasebeci olmuştur. O sıralarda Peloubet, New York'da faaliyet gösteren Pogson, Peloubet & Co muhasebecilik şirketinin ortağıdır.³⁵⁴ Peloubet, 1946 yılında yayınladığı "Adli Muhasebe: Bugünün Ekonomisindeki Yeri"

---

³⁵¹ D.Larry Crumbley, "Forensic Accountants Appearing in the Literature", **New Accountant**, April 1995, Vol.10, Iss.7, s.23

³⁵² Oberholzer, **a.g.e.**, s.3.

³⁵³ Crumbley, "New...", **a.g.m.**, s.203.

³⁵⁴ Kuloğlu, **a.g.e.**, s. 12.

adlı makalesinde, savaş sırasında kamu muhasebecileri ve endüstriyel muhasebecilerin görevlerinin adli muhasebe uygulaması altında bir araya geldiğini belirtmektedir.³⁵⁵ İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Amerikan Federal Araştırma Bürosu; FBI bünyesinde en az 500 muhasebeci yer almaktadır. Savaştan sonra bu sayıda bir düşüş olmuşsa da daha sonra 600 kişiye kadar ulaştığı düşünülmektedir.³⁵⁶

Peluobet'in ardından "Forensic Accounting – Adli Muhasebecilik" deyiminin kullanıldığı iki makale daha 1953 ve 1986 da yayınlandı.³⁵⁷ 1995 yılında kurulan ICEP (Independent Committee of Eminent Persons - Seçkin Kişiler Bağımsız Komitesi) kapsamında bir araya gelen adli muhasebecilerin çabaları sonucu 1933- 1945 arası dönemde, II. Dünya Savaşı esnasında, Nazi zulmünün mağdurlarına ait olduğu düşünülen 254 İsviçre bankasında yaklaşık 6.8 milyon hesabın açıldığını ortaya çıkararak, 4.1 milyon hesaba ilişkin kayıtlara ulaşılar ve yaklaşık 1 milyar dolar civarında bir para yasal mirasçılara teslim edildi.³⁵⁸

Muhasebecilerin polisiye olaylara katılımı 1970'lerin başlarına kadar dayanmaktadır. O yıllarda, büyük muhasebe firmaları dışında bu alanda çalışan bir ya da iki özgün kişi ile sınırlı kalınmıştır. Ancak bu durum Don Holmes ve Bob Lindquist isimli iki muhasebecinin muhasebe bakış açısı ve Lindquist-Holmes isimli şirketlerini kurmaları ile birlikte değişmeye başladı. Profesyonel anlamda ilk adli muhasebe firması olan Lindquist-Holmes, Kuzey Amerika'da ortaya çıktı.³⁵⁹ Bu ortaklık, adli ve araştırmacı muhasebecilik alanındaki gelişmelere öncülük eden ve kurulduğu yer olan Kanada'dan başlayarak tüm dünyaya yayılan bir disiplin olmuştur. Lindquist-Holmes, rüşvet ve suistimal araştırmaları, sözleşme ve hissedar anlaşmazlıkları, çalışan soruşturmaları ve işletme yönetimi hile iddiaları, haksız işten çıkarma, patent ihlali davaları gibi çok çeşitli konularda hizmet vermiştir.³⁶⁰

Adli muhasebecilerin sayısında yükselme eğilimi 1980'li yıllara değin yakalanamamıştı. Ancak işletmelerin kayıplarındaki artış, bu alanda çalışan denetim

---

³⁵⁵ Oberholzer, **a.g.e.**, s.3.

³⁵⁶ Crumbley, "New...", **a.g.m.**, s.203.

³⁵⁷ **A.g.m.**, , s.204.

³⁵⁸ Kuloğlu, a.g.e., s. 12.

³⁵⁹ Kuloğlu, a.g.e., s. 14.

³⁶⁰ "Don Holmes: News to Note", 8 February 2002 (Çevrimiçi) <http://www.acfi.ca/NewsArchDonHolmes.htm> (Erişim Tarihi: 19/01/2011)

firmalarını adli muhasebecilik ile ilgili bir bölüm oluşturmaya teşvik etmiştir.³⁶¹ 1980'lerin ikinci yarısına gelindiğinde, ACFE'nin Texas Austin'de 1988 yılında kurulması ile birlikte adli muhasebe alanı ve bu alanda çalışan muhasebeciler kabul görmüş ve kurumsallaşmıştır. Aslında bir yüzyılı aşkın süredir sürdürülen bu alandaki faaliyetler bu derneğin kuruluşuna değin vergi planlaması, yönetim muhasebesi gibi muhasebenin özel bir bölümü ya da dalı olarak bir sınıflandırmaya tabi tutulmamıştır.³⁶²

1992 yılında ise Amerikan Hile Denetçileri Koleji (the American College of Forensic Examiners) kurulmuştur. Bugün dünyada önde gelen denetim firmalarında adli muhasebecilik bölümleri oluşturulmuştur. Örneğin Price Waterhouse Coopers'ın istihdam ettiği adli muhasebecilerin sayısı 500'dür. FBI'da da 450'den fazla adli muhasebeci çalışmaktadır.³⁶³

Bologna ve Lindquist'e göre, adli muhasebe mesleğinin yakın geçmişinde yer alan önemli olaylar, bu mesleğin gelişmesine getirdiği önemli katkılardan bazıları şu şekilde belirtilmiştir:³⁶⁴

- “Dava açma” desteği, teriminin adli muhasebe mesleğine dâhil edilmesi,
- ACFE, NACFE (Ulusal Adli Muhasebeciler Derneği) ve Ulusal Dava Açma Destek Hizmetleri Birliği'nin kurulması,
- Treadway ve McDonald Komisyon Raporları,
- AICPA tarafından SAS 53 No.lu “ Denetçinin Hataları ve Düzensizlikleri İzleme Sorumluluğu” Raporunun yayınlanması,
- IIA tarafından 3 No.lu “Hilenin Caydırılması, İzlenmesi, Araştırılması ve Raporlanması” başlıklı İç Denetim Standartları Raporunun yayınlanması,
- Brigham Young Üniversitesi ve Nebraska Üniversitesi bünyesinde hile denetimi hakkında üniversite düzeyinde derslerin konulması,

---

³⁶¹ Nurse, **a.g.m.**,s.22

³⁶² Manning, **a.g.e.**,s.454.

³⁶³ Toraman, Abdioğlu ve İşgüden, **a.g.m.**, s.36.

³⁶⁴ Akyel, a.g.e. s.94-95.

- Hile denetiminin tam bir bölüm halinde ele alındığı ilk denetim metninin yayınlanması,
- Hile izleme politikalarının “Mali Direktörler ve Yönetim Muhasebecileri Enstitüsü” tarafından kabul edilmesi,
- Kamu kuruluşlarının, dış denetçilerin hile izleme ve suç teşkil eden fiilleri denetim kurulları ve SEC’e rapor etme konularında yükümlü tutulmalarının önerildiği ABD Davası,
- Federal hüküm verme kılavuzları,
- İç kontrollerin yeniden tanımlanması.

3.8. Adli Muhasebecilik Mesleğine İhtiyaç Duyanlar Ve Nedenleri

Özellikle 1980’li yıllardan sonra Amerika’da borsaya kayıtlı Enron şirketinde olduğu gibi birçok şirkette ortaya çıkan muhasebe skandalları kamuoyunun mali tablolara olan güvenini zedelemiştir. Dünyada pek çok kişinin dikkatini çeken Enron, Xerox, Dynegy, WorldCom, Global Crossing, Tyco International, Qwest Communicaitons ve Adelphia Communications gibi şirketlerin skandalları muhasebe ve denetimin mali tabloların güvenilirliği açısından öneminin bir kez daha hatırlanmasını sağlamıştır. Denetçinin sorumluluklarının da artmasına neden olmuştur. Bu skandallarda ortaya çıkan muhasebe hileleri yalnızca şirket sahiplerine ve yatırımcılara değil, aynı zamanda devlet, kredi kurumları ve denetim firmaları da dâhil olmak üzere pek çok kesime zarar vermektedir.

ACFE, yayınladığı son araştırmasında, 100 ülkede gerçekleşen 1843 hile olayını incelemiştir. Araştırmaya göre, şirketlerin yıllık gelirlerinin %5’inin kaybedilmesine hile olayları neden olmaktadır. Bu rakam dolar cinsinden 2,9 trilyon dolara karşılık gelmektedir. Hile doğası gereği gizli, saklı yapıldığından kesin ve doğru bir şekilde

bilimsel gözlemlene ve ölçümlene yapmaya elverişli değildir, bu yüzden araştırmada geçen rakamlar gerçekte daha da yüksek olabileceği tahmin edilmektedir.³⁶⁵

Ortaya çıkan şirket skandalları ve hileli eylemlerin verdiği bu büyük zararlar, konu ile ilgili çeşitli önlemler, düzenlemeler için çalışmalara başlanmasına ön ayak olmuştur. Amerika’da 30 Temmuz 2002 tarihinde yürürlüğe giren Senatör Paul D. Sarbanes ve Michael G.Oxley sunduğu taslak ile oluşturulan Sarbanes-Oxley Yasası* ile kurumsal yönetim, bağımsız denetim, muhasebe standartları konularında yeni düzenlemeler getirilmiştir. Amerikan Başkanı George W.Bush tarafından imzalanarak yürürlüğe giren yasa halka açık şirketleri, denetçileri, denetlenen şirketlerde çalışan muhasebecileri ve iç denetçileri de ilgilendirmektedir.³⁶⁶ Bu düzenlemeler SEC’in kuruluşundan beri halka açık şirketler için getirilen en önemli düzenlemeleri içermektedir.

Yasanın getirdiği önemli değişikliklerden bazıları, bağımsız denetim alanındadır. Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu (Public Company Accounting Oversight Board - PCAOB) adlı gözetim ve denetim kurulu oluşturularak Amerika bağımsız denetim faaliyeti gösteren tüm kurumların bu kurula kayıtlı olması zorunluluk olarak getirilmiştir. Bu kurulun görevi, denetim firmalarını kayıt altına almak, yasalara ve standartlara uygun denetim raporu hazırlanmasını sağlamak, kayıtlı denetim firmalarını denetlemek, bu denetim firmaları veya bu firmaların bağlantılı olduğu kişi ya da kurumların ilişkili inceleme, soruşturma ve disiplin işlemleri yapmak, gerekiyorsa uygun cezalar vermek, kamu yararını gözetmek ve yatırımcıları korumak amacıyla denetim firmalarınınca verilen hizmetlerin kalitesini arttırmak üzere çalışmalar yapmak veya düzenlemeler getirmek olarak açıklanabilir.³⁶⁷ Bu kurul SEC bünyesinde görev yapan, üyelerinin en az üçü bu mesleğin dışından olan inceleme yapma ve denetim elemanlarını cezalandırma yetkisine sahip olacak beş kişiden oluşmaktadır.³⁶⁸

---

³⁶⁵ ACFE, **The Report to the Nation 2010**, s.4 - 8.

³⁶⁶ Ayça Zeynep Süer, “Profesyonel Muhasebe Mesleğinde Enron Skandalı ve Sonrası Gelişmeler” , **6.Muhasebe Denetim Sempozyumu**, 16-19 Nisan 2003, s.6.

³⁶⁷ Hilmi Kırılıoğlu ve Nermin Akyel, “Enron Sonrası Bağımsız Denetimde Yaşananlar”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Temmuz 2004, S:23, s.31.

³⁶⁸ Ayça Zeynep Süer, “Profesyonel Muhasebe Mesleğinde Enron Skandalı ve Sonrası Gelişmeler” , **6.Muhasebe Denetim Sempozyumu**, 16-19 Nisan 2003, s.6.

* Halka Açık Şirketler Muhasebe Reformu ve Yatırımcıyı Koruma Yasası olarak da isimlendirilmektedir. (Çevrimiçi) <http://www.pwc.com/tr/tr/audit/sarbanes-oxley.jhtml> (Erişim Tarihi:17/03/2011)

Yasanın getirdiği düzenlemeler içerisinde denetim komiteleri de yer almaktadır. Yasaya göre, şirket bünyesinde var olan komitelerin yanında bir denetim komitesinin de faaliyete geçirilmesi zorunlu hale getirilmektedir. Şirkette ayrı bir denetim komitesinin bulunmaması halinde, yönetim kuruluna bir denetim kurulu oluşturulması yükümlülüğü getirilmektedir. Bağımsızlığın sağlanabilmesi için denetim komiteleri üyelerinin, yönetim kurulu üyelerinin dışındaki kişilerden oluşturulması gerektiği vurgulanmaktadır.³⁶⁹ Denetim komitesinin fonksiyonu; şirket muhasebe sistemlerinin kontrolü, iç kontrol sisteminin etkin uygulanması, şirket sahiplerinin veya ortaklarının, çalışanların, yöneticilerinin sorun ve önerilerini ele alarak şirket prosedürlerinin oluşturulmasına katkı sağlamaktır.³⁷⁰

Amerika'da ortaya çıkan skandallardan sonra yasanın ortaya çıkmasına karşılık sadece yasanın uygulanmaya başlandığı ülke olan Amerika'da değil, tüm dünyada etkili olmuş ve diğer ülkeleri de benzer düzenlemeler yapmaya teşvik etmiştir. Ülkemizde de SPK halka açık şirketlerin muhasebe hizmetleri, finansal raporlamaları ve bağımsız denetim faaliyetlerinin kalitesini arttırmak amacıyla dünyada yaşanan gelişmeler doğrultusunda yeni düzenlemeler getirmiştir. 2 Kasım 2002 tarihinde yürürlüğe giren "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ" ile Amerika'da Sarbanes-Oxley Yasası ile getirilen düzenlemelere çok benzer düzenleme ve değişiklikler yapılarak mali tabloların şeffaflığını sağlayacak, denetim komitelerinin oluşturulmasını sağlayacak, denetim firmalarının bağımsızlıklarını pekiştirecek, denetim firmalarını çıkar çatışmalarından uzaklaştıracak düzenlemeler yapılmıştır.

Sarbanes-Oxley Yasası aynı zamanda şirket yöneticilerine iç kontrol sistemlerini inceleme ve denetleme, mali tabloları onaylama yükümlülüğü getirmiştir. Bu noktada şirket yöneticileri adli muhasebecilerden yardım alacaklardır.³⁷¹ Adli muhasebeciler, muhasebe, denetim ve hukuk bilgilerine dayanarak şirket yöneticilerine ve/veya denetim komitelerine danışmanlık hizmeti verebileceklerdir. Bu açıdan Amerika'da yürürlüğe giren ve tüm dünyayı da etkileyen yasa, adli muhasebecilere duyulacak gereksinimi arttırmıştır.

---

³⁶⁹ Hilmi Kırhoğlu ve Nermin Akyel, "Enron Sonrası Bağımsız Denetimde Yaşananlar", **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Temmuz 2004, S:23, s.31.

³⁷⁰ **A.g.m.**, s.33.

³⁷¹ Pazarçeviren, **a.g.m.**, s.3.

Adli muhasebeciye ihtiyacın artmasının nedenlerinden birisi de, toplumda bireylerin ve kurumların çözümsüzlüklerini mahkemelerde çözüme ulaştırmayı tercih etmeleridir.³⁷² Mahkemeler günümüzde eskiye oranla çok sayıda ticari nedenlerden kaynaklanan davalara bakmaktadır. Küreselleşmenin getirdiği koşullar ticari işlemlerin daha da karmaşık hale gelmesine ve çözümsüzlük hallerinde artışa neden olmaktadır.

Küreselleşme, sınırların ortadan kalkmasına, bir takım değerlerin uluslar arası düzeyde ortak kullanımına neden olmuştur. İş dünyasında bilginin önemi, ekonomik değeri ve karar alma süreçlerindeki etkisi küresel ekonomi içinde var olmak isteyen şirketler için bilgiyi önemli bir kaynak haline getirmiştir. Şirketin karar alma süreçlerini de etkilen şirket içinden ve dışından kaynaklardan toparlanan bilgi, kısa ve uzun vadeli strateji ve planların temelini oluşturacaktır. Bu açıdan etkin bir bilgi sisteminin ve bilgi yönetiminin varlığı işletmenin küreselleşmenin getirdiği uluslararası rekabet ortamında yeri büyüktür. Etkin bir bilgi sistemini etkileyen önemli faktörlerden birisi de işletmenin muhasebe sistemidir.³⁷³ Muhasebe, işletmedeki değer değişimlerini dönemsel olarak izleyen ve bunun sonucunda yöneticilere ve diğer ilgili kişi veya kuruluşlara bilgi sunan bir hesap, kayıt ve raporlama sistemidir.³⁷⁴ Muhasebe sisteminin yarattığı bilgiyi kullanacak olan kullanıcılar, sistemin işleyişinin ve ürettiği verilerin gerçeği yansıttığına ve doğru olduğunu bilmeye ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacı karşılamak üzere ortaya çıkan muhasebe denetimi alanında küreselleşme ile büyüyen işletme faaliyetlerini ve karmaşıklaşan mali tabloların uygunluğunu denetleyen bağımsız denetçilerin yanında dava konusu halini alan karmaşık işlemlerin analizini yapmak, tüm taraflara; bireylere, kurumlara, devlete ve avukatlara çözüme ulaşılması yolunda destek olmak üzere adli muhasebecilere ihtiyaç da doğmuştur.

İşletmelerde çalışanların yaptıkları yolsuzluklardaki artış ve bu eylemlerin ortaya çıkartılması ve önlenmesi zorlaşmaktadır.³⁷⁵ Çalışan yolsuzluklarının verdiği zararlar ve önlenmesi konusundaki zorluklar bu alanda bir uzmanlık alanının doğmasına neden olmuştur. Adli muhasebeciler, çalışan hileleri ya da yolsuzluklarının tespiti,

---

³⁷² Bozkurt, "Muhasebe...", **a.g.m.**, s. 56.

³⁷³ Fuat Öksüz, "Küreselleşme Çabaları Doğrultusunda Batı Ülkelerinin Muhasebe Sistemindeki Gelişmeler", **4.Muhasebe Denetimi Sempozyumu 5- 9 Mayıs 1999**, İSMMMO Yayınları 1999, s.146-147.

³⁷⁴ Kırhoğlu ve Akyel, **a.g.m.**, s.28.

³⁷⁵ Bozkurt, "Muhasebe...", **a.g.m.**, s. 57.

ortaya çıkarılması ve işletmelere bu hileler karşısında önlem almasını sağlayacak danışmanlık hizmetleri verebilmektedir. ACFE' nin 2010 raporunda, daha önce yayınlanan 2008 raporuna paralel olarak, hile yapanlar arasında ilk sırayı % 42,1 ile çalışanlar almaktadır. İkinci sırada ise % 41 ile işletme yöneticileri yer almaktadır. Hileyi yapan ile verdiği zarar arasında ilişki olduğu açıktır. Hileyi yapanın yetkileri artıkça verdiği zarar da artmaktadır.³⁷⁶

Adli muhasebecilik uzmanlık alanının oluşmasına ilişkin açıklanan sebeplere ek olarak; toplumda birey ve kurumlarla devlet arasındaki ilişkilerin giderek artan oranlarda sorun doğurmaya başlaması, artan sayıda ve büyük tutarlarda işletme başarısızlıklarının yaşanması, avukatlar ve mahkemelerin karşılaştıkları olaylar için daha fazla uzman desteğine ihtiyaç duyması sayılabilir.³⁷⁷

3.9. Bir Adli Muhasebecinin Bilgi Sahibi Olması Gereken Konular Ve Kişilik Özellikleri

Adli muhasebecinin karşılaştığı birçok olaya klasik bir muhasebeci bakış açısı ile yaklaşılması yeterli olmayacaktır.³⁷⁸ Bir adli muhasebecinin bahsedilen faaliyet alanlarına bakıldığında da anlaşılacağı gibi bu meslekte başarılı olmak için muhasebe ve denetim bilgilerinin yanında hukuk, suç bilimi bilgisi ve güçlü iletişim becerileri gibi konularda da muhasebe ve denetim alanındaki kadar uzman olmayı gerektirmektedir. Jack Bologna ve Robert Lindquist'in 1987 yılında yayımladıkları kitapta, bir disiplin olarak adli muhasebeciliğin finansal uzmanlık, hile konusunda bilgi birikimi, iş dünyası ve hukuk sistemi hakkında güçlü ve detaylı bir anlayış ve bilgiyi kapsadığı belirtilmektedir.³⁷⁹

Larry Crumbley ise bir makalesinde adli muhasebecinin sahip olması gereken bilgi ve becerileri şöyle açıklamıştır:³⁸⁰

---

³⁷⁶ ACFE, **The Report to the Nation 2010**, s.48.

³⁷⁷ Bozkurt, "Muhasebe...", **a.g.m.**, s. 57.

³⁷⁸ James P.Martin, "Forensic Accounting", **Smart Business Chicago**, August 2010, s.34.

³⁷⁹ Crumbley ve Apostolou, **a.g.m.**, s.17.

³⁸⁰ D.Larry Crumbley, "New Technologies'Effect on Forensic Auditing", **Fifteenth Annual International Financial Management Conference**, April 2 to April 6, 2001, Miami, Florida, s.204.

“Adli muhasebecilik aslında üç katlı bir düğün pastasına benzetilebilir. Alttaki en geniş kat muhasebecilik altyapısını temsil eder. Daha küçük olan orta kat, denetim bilgisi, risk değerlemesi, kontrol ve hile denetçisi olma özellikleridir. En üstteki kat ise özellikle mahkeme salonlarında ihtiyaç duyulacak hukuk bilgisi ve algısıdır. Bunun yanında, yazılı ve sözlü iletişim becerileri güçlü bir tamamlayıcı özelliktir.”

Adli muhasebeci, muhasebe alanında lisans programını tamamlamış olan bir kişiden daha fazla niteliklere sahip olmalıdır. İyi bir adli muhasebecinin muhasebe dışında aşağıda belirtilen alanlarda da muhasebe alanındaki kadar bilgi sahibi olması beklenmektedir:³⁸¹

- Muhasebe bilgisi
- Hukuk bilgisi
- Denetim bilgisi
- İşletme yönetimi
- Psikoloji
- Suç bilim
- Bilgisayar uygulamaları

Adli muhasebeci, hilenin ortaya çıkarılmasına ilişkin olaylar ya da mahkemelerde uzman tanıklık yaptığı davalar için kanıtları araştırılması, analiz edilmesi, kontrol edilmesi ve incelenmesi süreçlerinde biraz muhasebeci biraz da dedektif olmalıdır.³⁸² Bu noktada Sir Arthur Conan Doyle'nin yarattığı dedektif Sherlock Holmes karakteri akla gelmektedir. Sherlock Holmes karakteri en ünlü dedektif, adli uygulayıcı ve adli kimyager olarak nitelendirilmiştir.³⁸³

---

³⁸¹ Nejat Bozkurt, “Muhasebe Denetim Mesleğinde Yeni Bir Alan” Adli Muhasebecilik”, **Yaklaşım Dergisi**, Y.8, S. 94, Ekim 2000, s. 59.

³⁸² Vinita Ramaswamy, “New Frontiers: Training Forensic Accountants Within The Accounting Program”, **Journal of College Teaching & Learning**, September 2007 Volume 4, N.9, s.37.

³⁸³ Crumbley, “Forensic...”, **a.g.m.**, s.23.

Adli muhasebecilik mesleği için muhasebe standartları, uygulamaları ve ilkeleri hakkında derin bilgi birikimi gerekmektedir. Bu bağlamda, ilk olarak bu alandaki eğitimi onaylayan üniversite diploması gibi bir eğitim belgesine ihtiyaç vardır. Yönetim veya genel muhasebeci, iç denetçi, maliyet veya vergi muhasebecisi gibi tüm muhasebe alanlarında edinilmiş tecrübeler de önemlidir. Adli muhasebecinin edinilmiş tecrübe ile birlikte mesleki standartlara, uygulamalara ve ilkelere getirilen yenilikleri, yeni düzenlemeleri takip ederek mesleki öğretimini devam ettirmesi gerekmektedir. Muhasebe işlemlerinde, kayıtlarında ve raporlarında hile karıştırarak hileli finansal raporlamalar yapmak veya karşılaşılan sorunlarda kötü yönetim sergilemek gibi durumlar hakkında da adli muhasebeci bilgi sahibi olmalıdır. Muhasebe ve denetim bilgi ve becerilerinin birlikte kullanımı, adli muhasebeciye arzulanan inceleme alanı ve yaklaşımını belirlemeyi, arzulanan hedefe ulaşmayı sağlar. Bu bağlamda adli muhasebeci her şeyin doğru olup olmadığını kapsamlı şekilde kontrol etme, varsa problemleri tüm yönleri ile tespit etme ve bu muhasebe ve denetim becerilerinin birlikte, verimli kullanımı ile yapılan incelemeleri yerine getirebilecektir.³⁸⁴

Muhasebe ve denetim bilgilerinin yanında bir adli muhasebecinin hile ve denetimi konularında da bilgi ve tecrübe sahibi olması gerekmektedir. Bu alandaki birikimler, kırmızı bayrakların tespiti, oluşabilecek riskler, tehditler ve hassasiyetlerin tarihsel problemler, modeller ve teoriler ile beraber yorumlanarak belirlenmesi ve bu sayede en doğru, uygun bakış açısının çizilmesini ve etkin bir soruşturma planının hazırlanmasını sağlayacaktır.³⁸⁵

Adli muhasebeci görev alanı ve konusu gereği, yeterli düzeyde özel ve ceza hukuku bilgisine ihtiyaç duyacaktır. Hukuk bilgisi sayesinde, adli muhasebeci hangi hallerin kanuna aykırı olabileceğini bildiğinden soruşturma konusu olabilecek durumları rahatlıkla tespit edebilecektir.³⁸⁶

Adli muhasebeci, e-posta ve elektronik dolandırıcılık, kara para aklama, yalan beyan, iflas, vergi kaçakçılığı, komplo veya suikast ve adaletin engellenmesi gibi konularda görev aldığından hukuk bilgisine sahip olmalıdır. Kişisel haklar, gözetim, araştırma ve el koyma, mülakat ve gözaltı süreçlerini de içeren kanıtın kabul

---

³⁸⁴ Thornhill, **a.g.e.**, s.20-21.

³⁸⁵ **A.g.e.**, s.21.

³⁸⁶ **A.g.e.**, s.22.

edilebilirliği ve soruşturma tekniklerinin yol göstericiliğinde yasalarla korunmaktadır.³⁸⁷ Bu süreçler hakkında adli muhasebeci bilgili olmalıdır. Bunun yanında adli muhasebeci hile ile ilgili her türlü olayda muhasebe bilgisi ile davalara destek vereceğinden, bir Şeyin hileli olduğu ya da potansiyel hileyi içerdiği konusunda ve kanıt kuralları hakkında geniş bilgisi ile yargıçlara yol göstermek üzere dava prosedürlerini de kavramış olmalıdırlar.³⁸⁸ Adli muhasebeci dava esnasından yargıca sunacağı kanıtların geçerli olup olmayacağından emin olmalıdır, bu nedenle kanıt kuralları hakkında bilgi sahibi olması doğru kanıtları dava sırasında sunabilmesi açısından önemlidir. Bu noktada adli muhasebeci aşağıda sıralanan sorulardaki kanıt kurallarını değerlendirme kriterlerini kanıtlarını toplarken, araştırmalarını yaparken dikkate almalıdır.³⁸⁹

- Kanıt nedir?
- Kanıt nasıl elde edilmiştir?
- Kanıt olacak belge ve dokümanların orijinal olması.
- Kanıt nasıl korunmuştur?
- Davada kanıt nasıl sunulacaktır?
- Adli muhasebecinin çalışmaları davada sunulacak kanıtların bütünü içinde nasıl yer alacaktır?

Adli muhasebecinin faaliyet konuları nedeniyle bilgi sahibi olması gereken alanlardan birisi de psikoloji ve suç biliminde psikolojinin yeridir. Adli muhasebeci psikoloji biliminin ilkeleri ile ceza yargılama sistemini birlikte değerlendirmelidir.³⁹⁰ Erken kişilik gelişimi ve benlik, suçluluğu etkileyen başlıca etken olduğu birçok psikologca söylenen bir önermedir. Psikoloji biliminde suç, dengesiz bilinçaltına sahip kişilerce yapılan eylemler olarak görülmektedir. Bilinçaltı, doğumla birlikte gelen, farkındalığın bulunmadığı, ruhsal enerjinin kaynağı içgüdüsel ihtiyaç ve dürtüler olan

---

³⁸⁷ Kranacher, Riley ve Wells, **a.g.e.**, s.39.

³⁸⁸ Thornhill, **a.g.e.**, s.22.

³⁸⁹ **A.g.e.**, s.23.

³⁹⁰ Kranacher, Riley ve Wells, **a.g.e.**, s.39.

ve psiko-analitik teoride insan ruhunun üç parçasından biridir.³⁹¹ Diğer iki parça ise ego ve süper ego'dur.

Psikoloji, beyaz yaka çalışanların hilelerinde suçlunun ruh halini anlamak ve suçun tespiti, dava sırasında tanıkların ve sanıkların ruh halinin tespiti, avukat ile dava hakkında görüşürken, bir suçlunun aklını ve niyetini analiz ederken, hile soruşturmalarında potansiyel suçlularla yapılan mülakatlarda adli muhasebecinin ihtiyaç duyacağı ve başvuracağı bilim dallarındandır.

Kriminoloji, suç, suçlu, suç teorileri, suçun kaynağı ve suçun davranışsal etkilerini araştıran bir bilim dalıdır. Kriminoloji, insan davranışını analiz ederek anlamaya çalışmanın yanında mesleki suçlar, organize suçlar, beyaz yaka suçları gibi çeşitli suç türlerini de araştırmakta, hileyi engelleme ve caydırma ile ilgilidir. Bu bilimim hile ve tespiti konusunda en önemli katkılarından biri kriminolog Donald Cressey's hile üçgenidir.³⁹²

Günümüzün dünyasından adli muhasebeci, bilgisayarlar ve bilgi sistemleri ile ilgili her türlü teknolojiye tam anlamıyla hâkim olmalıdır. Teknoloji ve ekipmanları hakkında uzman olmaları gerekmez ancak basit ve temel noktalar hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Aşağıda bir adli muhasebecinin hile araştırmaları, kötü yönetim ve ihmal soruşturmalarında muhasebe belge ve kayıtlarının nerede işlendiği, kayıt altına alındığı ya da raporların kimin tarafından bilgisayar ve ya diğer teknolojiler yardımıyla nasıl hazırlandığının tespiti için sahip olması gereken teknoloji bilgisi ve becerileri belirtilmektedir:³⁹³

- Bilgi teknolojileri vasıtasıyla işletilen muhasebe sistemleri hakkında eksiksiz bilgi birikimi
- Bilgisayar sistemleriyle korunan belgeler konusunda kapsamlı bilgi
- Sistemlerin nasıl arayüzlendiğini anlayabilme
- Para transferi işlemlerinin örneğin SWIFT gibi sistemleri ve kullanımı hakkındaki bilgiler

---

³⁹¹ Thornhill, **a.g.e.**, s.26.

³⁹² Kranacher, Riley ve Wells, **a.g.e.**, s.40.

³⁹³ Thornhill, **a.g.e.**, s.28-29.

- İnternet uygulamalarını da kapsayacak şekilde şirket veya devletlerin arayüzleri ve bu tür bağlantıların amaçlarını hakkında bilgi
- Bilgisayar grafikleri
- Şirketlerde bilgisayarlar ile ilgili teknolojilerde yaşanan problemler saptayabilme.
- Grafik hazırlayacak ve analizler yapabilecek kadar bilgisayar kullanımı.
- Veri kriptolama yapılıp yapılmadığını tespit edebilme ve var ise hangi amaçla yapıldığını kontrol ederek gerekli bilgilere ulaşabilme.

Adli muhasebecinin bilgi birikiminin yanında kişilik özellikleri ve kamuoyundaki itibarı ve insanlarda bıraktığı izlenim de önemlidir. Adli muhasebecinin yanında yetkinliklerini ispatlamak adına sınavlardan geçerek edindiği ehliyetleri bu alandaki kapsamlı eğitimine ve bilgisine işaret ederken aynı zamanda doğruluğu, dürüstlüğü ve objektif bir bakış açısına sahip olması gerekmektedir. Bu bağlamda becerikli bir adli muhasebeci; meraklı, ısrarcı, yaratıcı, ihtiyatlı, düzenli, kendine güvenli olmalıdır.³⁹⁴

Bir adli muhasebeci için en önemli şey, mesleki prestijdir. Bağımsızlık ve tarafsızlık onun en önemli özelliği olmalıdır. Mükemmel seviyede bir güvenilirlik, mesleki standartlar ve ahlaki değerler esastır. Doğru düşünebilme doğru konuşma, bir adli muhasebeci için son derecede önemli ve aranan karakteristik özelliklerdir. İkinci kademedede ise, daha önce görev aldığı olaylarda gösterdiği performans ve ün yer almaktadır.³⁹⁵

Adli muhasebecinin nasıl biri olması gerektiğine dair avukatlar ve denetçilerden görüşleri derleyen bir anket çalışmasına göre, eğer bir avukat bir adli muhasebeciden yardım almak durumunda olsa % 78 oranla analitik yetenekleri kuvvetli olan bir muhasebeci ile çalışmayı tercih edecektir. AICPA tarafından yapılan 2009 yılı anket

---

³⁹⁴ Alan Zysman, "Forensic Accounting Demystified" (Çevrimiçi) <http://www.forensicaccounting.com/> (Erişim Tarihi: 13/03/2011)

³⁹⁵ Grippo ve Ibex, **a.g.m.**, s.2.

sonuçlarına göre, analitik yetenek ilk sırada geliyor ve sırasıyla bu özelliği, ayrıntı odaklılık, etik, sorumluluk sahibi olmak ve algısı güçlü, bilgili olmak takip etmektedir. Bu sayılan özellikler ya da yetenekler aslında adli muhasebecide aranan beş esas özellik olarak tanımlanmıştır.³⁹⁶

Denetçilere göre bir adli muhasebecide bulunması beklenen özellikler temelde avukatların beklentileri ile benzer olmakla birlikte bazı noktalarda farklılık göstermektedir. Denetçiler de bir adli muhasebecide analitik yeteneğin varlığını birincil olarak aramaktadır. Bunun yanında denetçilere göre bir adli muhasebeci meraklı veya araştırmacı bir ruha sahip, etik, ayrıntı odaklı ve kuşkucu olmalıdır. Ankete göre, adli muhasebecilere en çok finansal tablolar ile ilişkili davalarda ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun yanında daha az oranlar ile hile ve ekonomik zararlarla sonuçlanan dava konusu olan olaylarda bir adli muhasebeciye ihtiyaç doğmaktadır. Denetçiler, adli muhasebecilik mesleğinin büyük bir kısmını hile denetiminin oluşturduğunu belirtmektedir.³⁹⁷

Crumbley'e göre ise, adli muhasebeciler, finansal bir hile ya da yolsuzluğu araştırırken kriminoloji, etik, bilgisayar teknolojileri, hukuk ve muhasebe bilgilerini beraber harmanlayarak kullanmaktadır.³⁹⁸

Adli muhasebecinin başarısı kısaca aşağıdaki becerilerin ve kişisel özelliklerin varlığında saklıdır:

- Yeterli düzeyde eğitim
- Mesleki gelişmelere ilgili ve takip etmeye meraklı
- Kapsamlı muhasebe ve denetim bilgisi ve tecrübesi
- Sözlü ve yazılı iletişim becerisi
- Araştırmacı
- Ayrıntıları dikkate alan

---

³⁹⁶ Charles Davis, Suzanne Ogilby and Ramona Farrell, "Forensic Accounting", **Journal of Accountancy**, August 2010, s. 55.

³⁹⁷ **A.g.m.**

³⁹⁸ Crumbley ve Apostolou, **a.g.m.**, s.16.

- Yaratıcı
- Analiz etme yeteneği
- Bir takımın parçası olarak çalışabilme
- Hukuk ve yasal prosedürleri kavrayabilme
- Esneklik
- İşletme yapıları, iç kontrol sistemleri ve işletme yönetimi konusunda tecrübe
- Yazılım, donanım, muhasebe bilgi sistemleri ve teknoloji hakkında bilgili

3.10. Dünyada Adli Muhasebecilik Mesleği

Çalışmanın bu bölümünde adli muhasebecilik mesleğine öncülük eden, mesleğinin fiilen uygulanmakta olduğu, bu meslekle ilgili uygulamaların ve meslek kuruluşlarınca getirilen düzenlemelerin diğer ülkelerdeki çalışmalara göre daha ileri seviyelerde olması sebebiyle mesleği Amerika ve Kanada'daki gelişimi ele alınarak incelenmiştir.

3.10.1. Amerika

İlk olarak İskoçya'da ortaya çıktığı ifade edilen adli muhasebecilik faaliyetleri hızla Amerika'ya da yayılmıştı. Adli muhasebecilik mesleğine olan ilgi 20. yüzyılın ilk yıllarından itibaren artmıştı. Amerika'da bu faaliyetlerin profesyonel olarak yürütülmesi 20.yüzyılın ikinci yarısına rastlamaktaydı. Amerika'da adli muhasebecilik mesleğinin gelişimine katkı sağlayan, kilometre taşı sayılabilecek olaylar; 1988 yılında ACFE'nin kurulması, 1992 yılında Amerikan Hile Denetçileri Koleji'nin kurulması, 1997 yılında Amerikan Adli Muhasebeciler Kurulu'nun kurulması ve 2000 yılında "Journal of Forensic Accounting, Auditing, Fraud and Taxation" dergisinin yayımlanmaya

başlanması şeklinde özetlenebilir. Amerika'daki bu kurum ve kuruluşlar, bu alanda çalışan kimselerin uzmanlıklarını ve meslek kalitenin belirlenmek, mesleğin saygınlığını sürdürmek amacıyla faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu amaçla çok sayıda uzmanlık ve kişilerin o alandaki uzmanlığını gösterir ehliyetlere sahip olabilmeleri için sertifika programları geliştirmiş ve bu programlar ve sertifikaları günümüzde dünya çapında geçerlilik kazanır hale gelmiştir.

Bu bağlamda, dünyanın hileyle mücadele ve eğitim konusunda öncü kuruluşu olan ACFE, bugün yaklaşık 50.000 üyesi ile dünya çapında iş dünyasındaki hile azaltmak ve profesyonel anlamda dürüstlük ve kamuoyunun güvenini sağlamaya yönelik faaliyetlerini sürdürmektedir. ACFE'nin amacı, tüm dünyada yaşanan hileli eylemlerin ve beyaz yakalı suçlarının etkilerini en aza indirmek ve hilelerin tespiti, önlenmesi konusunda üyelerini desteklemektir.³⁹⁹

ACFE üyesi olan kişilerden Sertifikalı Hile Araştırmacıları (CFE - Certified Fraud Examiner) ehliyetine sahip olmalarını beklemektedir. Şuan dünya genelinde ACFE'nin CFE ehliyetli 20.000 üyesi bulunmaktadır. Bu ehliyet, hile ve yolsuzlukları önleme, ortaya çıkarma ve caydırma konusunda uzmanlığı işaret etmektedir. Bu alanda uzman olanlar hile ve hile riskinin varlığını gösteren uyarıcı işaretleri ve kırmızı bayrakları tespit etmek üzere eğitilmektedirler. CFE ehliyetini alabilmek için adaylar, ACFE tarafından düzenlenen zorlu sınavları başarmak, profesyonel gereklilikleri ve özel eğitimlerini tamamlamak, değer ve etik standartlarını öğrenerek, CFE mesleki etik kodlarına sadık kalacaklarını benimsemeleri gerekmektedir.⁴⁰⁰ CFE ehliyetine sahip olmak isteyen adaylarda aranan özellikler:⁴⁰¹

- Tanınmış kuruluşlardan alınmış bir diploma derecesi,
- Hile ile ilgili konularda iki yıllık profesyonel uzmanlık,
- CFE sınavını başarı ile tamamlanmasıdır.

---

³⁹⁹ Kranacher, Riley ve Wells, **a.g.e.**, s.47.

⁴⁰⁰ **A.g.e.**

⁴⁰¹ Manning, **a.g.e.**, s.454.

Bahsedilen sınavda adayların hilenin ortaya çıkarılması ve önlenmesi ile ilgili bilgisi dört bölümde sorgulanmaktadır:⁴⁰²

- *Araştırmacılık ya da soruşturmacılık*: Bu bölümde adayların mülakat ilkeleri ve sorgulama teknikleri, bilginin kaynağına ulaşma ve raporlama becerisi, dava dosyaları ve kanıtlar, gizli soruşturmalar alanındaki becerileri analiz edilmektedir.
- *Hukuk (yasal düzenlemeler)* : Bu bölümde ceza hukuku, kanıt kuralları, sanık hakları, özek hukuk ve uzman şahit olarak davalarda tanıklık etme ya da ifade verme becerileri ölçümlenmektedir.
- *Finansal işlemler*: Bu bölüm ise muhasebe ve denetim teorisi, iç kontrol sistemlerini değerlendirilmesi, finansal tabloların analizi, istatistiksel örnekleme, denetim kanıtları ve bilgisayar ya da teknoloji hileleri konularındaki bilgisini ölçmektedir.
- *Kriminoloji (suç bilimi)*: Bu bölümde suç teorisi, sosyoloji ve suç işleyen psikolojisi, ceza yargılama sistemi, suç istatistikleri, hükümlü yönetmelikleri, savcı-sanık uzlaşma koşulları ve tazmin konularındaki bilgi ve becerileri analiz edilmektedir.

Dört uzmanlık alanından oluşan sınavı başarıyla geçerek CFE olan kişilerin bu alanlardaki bilgileri dışında mesleki etik ve değerlere de sahip olması mesleğin geleceği, itibarı için önemlidir. Bu nedenle ACFE, üyesi olan tüm CFE'lerin uymasını beklediği Meslek Etik Kodlarını ilan etmiştir. Bu ilkler sadece CFE'ler için değil, bu alanda uğraşan herkes için geçerlidir:⁴⁰³

- Her zaman, alınan göreviyle ilgili en üst düzeyde profesyonellik, dikkat ve gayret gösterilmelidir.
- Yasal ve etik olmayan davranışlarda veya çıkar sağlayıcı faaliyetlerde bulunulmamalıdır.

---

⁴⁰² Manning, a.g.e., s.454.

⁴⁰³ A.g.e., s.455.

- Her zaman, profesyonel yeterlilik ile tamamlanabilecek, anlamlandırılabilir beklentinin bulunduğu görevler kabul edilmeli ve alınan tüm bu görevlerde en üst performans gösterilmelidir.
- Mahkemelerin ve yasaların getirdiği yasal düzene uymalı, her zaman gerçekleri kanıtlamalı, tarafsız ve önyargısızca tanıklık etmelidir.
- Anlaşma gereği müşteri konumundaki kişi ya da kurumlara ilişkin elde edilmiş gizli bilgiler ilgili kişilerin yetkisi ve izni olmadan paylaşılmamalıdır.
- Araştırma esnasında bulunan tüm değer ifade eden kanıtlar değerlendirilmelidir. Değer ifade eden tek bir kanıtın dikkate alınmaması olayın anlamlandırılmasındaki bütünlüğü zedeleyebilmekte ve konuyu çarpıtabilmektedir.
- Verilen tüm profesyonel hizmetlerde, sürekli olarak kabiliyet ve etkililiği arttırmaya yönelik çaba sarf edilmelidir.
- Bir araştırma ya da soruşturma esnasında elde edilen kanıtlar veya diğer dokümantasyonlar, ifade edilen her düşüncenin mantıksal bir zemine oturmasını sağlayacak nitelikte olmalıdır. Hiçbir düşünce tek başına bir kişi veya tarafı suçlamaya ya da suçsuz ilan etmeye yeterli değildir.

ACFE gibi benzer amaçlarla kurulmuş ve dünya genelinde çok sayıda muhasebe alanında uzman kişilerin üyeliği ile desteklenmekte olan birçok kuruluş ve dernek bulunmaktadır. Bunlardan biri de AICPA'dır.

AICPA tüm sertifikalı kamu muhasebecilerinin katılabildiği uluslar arası bir organizasyondur. Aslında ilk olarak 1887 yılında American Association of Public Accountants ismiyle özellikle İngiliz ve İskoç diplomalı muhasebecilerin üyesi olduğu bir topluluktur. Diplomalı muhasebecilerin amacı, muhasebeciliğin saygın bir meslek olduğu ve mesleğin ehliyetli, etik profesyonellerce icra edildiğinden emin olmak ve bunu sürdürmektir. Daha sonraları, bu topluluk diğer profesyonel muhasebe organizasyonları ile birleşerek tekrar yapılanmış ve bugüne gelmiştir. Bugün 128 ülkede yaklaşık 370.000 üyesi ile dünyada bu alandaki en geniş topluluk halini almıştır. Serbest

muhasebeciler, iş dünyası, hükümet, eğitim ve danışmanlık gibi çok çeşitli alanlardan üyeleri bulunmaktadır. Muhasebe bölümü öğrencileri ve Sertifikalı Kamu Muhasebecileri (CPA - Certified Public Accountant) adayları olanlarda üye olabilmektedir.⁴⁰⁴

AICPA'nın misyonu, üyelerinin profesyonel bir tutum içinde kamunun özellikle işveren ve müşterilerin yarar sağlaması amacıyla verecekleri nitelikli hizmetler için liderlik, kaynak ve bilgi sağlamaktır. Organizasyon bu misyonunu gerçekleştirebilmek amacıyla CPA ile birlikte çalışmakta ve öncelikli olarak bu alana eğilmektedir. Çünkü CPA Amerika'da bugün bile en çok tanınan ve değer ifade eden, muhasebecilerin mesleki faaliyetlerini yürütmesinde önünü açan, profesyonelliklerinin göstergesi niteliğindeki sertifikadır. AICPA ya bağlı bir kurum olan FVS(The Forensic and Valuation Services), CPA'lara bu alanda çok geniş kaynak, bilgi ve düzen sunmak üzere kurulmuştur. Bu merkez, analitik rehberlik, aile hukuku, hile ve yolsuzlukla mücadele ve adli muhasebecilik, hukuk, kurallar, standartlar ve diğer rehberlikler, dava hizmetleri, iş değerlendirme, uygulama ve özel raporlama hizmetleri, ekonomik zararlar, belge saklama ve teknoloji, finansal raporlamalarda gerçeğe uygun değer gibi konularda destek verebilmektedir.⁴⁰⁵

Amerika'da bahsettiğimiz iki kurumun verdiği sertifikalar tek başına Türkiye'de anladığımız anlamda muhasebecilik faaliyetini yürütmek için yeterli değildir. ACFE tarafından verilen CFE belgesi "Adli Muhasebecilik" alanında uzmanlığı gösterir bir belge niteliğindedir.⁴⁰⁶ CFE belgesine sahip bir kişi CPA belgesine de sahip olmalıdır.

Onaylanmış Şirket Değerleme Programı (Accredited in Business Valuation – ABV) 'nın amacı, programı tamamlayan kişilerin işverenler ve diğer müşterilere verecekleri hizmetlerde özgünlük yaratacak yeteneği ve bilgiyi geliştirmek üzere bilgiye erişim, eğitim, düzen ve destek sağlayarak şirket değerlendirme uzmanları yetiştirmektir. Program, ehliyet sahiplerinin asıl uzmanlık alanı şirket değerlendirme hizmetleri sağlamak

---

⁴⁰⁴ <http://www.aicpa.org/About/Pages/About.aspx> (Erişim Tarihi: 13/03/2011)

⁴⁰⁵ Kranacher, Riley ve Wells, **a.g.e.**, s.47.

⁴⁰⁶ Kaya, **a.g.m.**, s.61.

olan CPA'lar olarak konumlandırmalarına ya da markalaştırmalarına fırsat vermektedir.⁴⁰⁷

Sertifikalı Bilgi Teknolojileri Uzmanları (Certified Information Technology Professional – CITP), teknoloji uzmanı olarak tanınan, iş ve teknoloji arasında köprüleri kurarak boşlukları tamamlama yeteneğine sahip sertifikalı kamu muhasebecileridir. CITP ehliyeti teknoloji uzmanlığının ötesinde iş ve teknoloji uygulamaları kapsayan daha geniş bir alanı ifade etmektedir. Gün geçtikçe artan rekabet ortamında global piyasalarda yarışan organizasyonlar avantaj elde edebilmek amacıyla daha fazla kapasite, daha çok verimlilik için yeni teknolojilere ihtiyaç duymaktadır. Bir IT uzmanı teknik olarak uzmanlığı olsa da iş dünyasının getirdiği karmaşık işlemlerin gereklerini teknoloji ile bütünleştirerek algılama ve çözüme ulaştırma konusunda CITP ehliyeti olanlardan hizmet alınmalıdır.⁴⁰⁸

Adli Finans Setifikası (Certified in Financial Forensic – CFF), adli muhasebecilik mesleğinde AICPA yöneyim kurulunun Mayıs 2008'deki yetkilendirmesi ile oluşturulmuş bir sertifikasyondur. Bu programı CPA'ları adli muhasebecilik alanındaki uzmanlıkları ile esas bilgi ve yeteneklerini bütünleştirebildikleri bir program olması sebebiyle ehliyete sahip CPA'lar en çok güvenilen şirket danışmanları olarak görülmektedirler. CFF sertifikası, bir CPA'nın değerlendirme, iflas ve tasfiye, bilişim suçları, aile hukuku, ekonomik zararlar, hile araştırması, dava desteği, şirket ortakları ve/veya hissedarları anlaşmazlıkları gibi hizmet verdiği temel ve özellikli tüm adli muhasebecilik faaliyetleri konusu kapsamaktadır. Bu programı katılabilmek için muhasebe uygulamaları alanında en az beş yıl tecrübe ve AICPA'nin itibar sahibi bir üyesi olmak, yeterli düzeyde eğitim ile birlikte bu alanda gereken niteliklere sahip olmak gerekmektedir.⁴⁰⁹

Adli Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Topluluğu (Forensic CPA Society – FCPAS) 15 Temmuz 2005 de kurulan, amacı adli muhasebecilik alanındaki seçkinliği ya da kamuoyu gözünde adli muhasebeci olarak çalışan meslek mensuplarının seçkinliğini kurmak ve ilerletmek olan bir topluluktur. Topluluk bu amacını gerçekleştirmek için adaylara bir dizi testlerin uygulandığı bir sertifikasyon

---

⁴⁰⁷ Kranacher, Riley ve Wells, **a.g.e.**, s.48.

⁴⁰⁸ **A.g.e.**

⁴⁰⁹ **A.g.e.**

geliştirmişlerdir. Bu sertifikayı alabilmek için uygulana beş aşamalı testlere katılabilmek için CPA, CA (The Chartered Accountant - Yeminli Mali Müşavir) veya diğer ülkelerde CPA ile eşdeğerde olan bir belgeye sahip olmaları gerekmektedir. Eğer bir kişi hem CPA hem CFE, Cr.FA veya CFF ehliyetine sahip ise sertifikasyon sınavlarını geçmiş sayılarak FCPA belgesine sahip olabilmektedir.⁴¹⁰

Bilgi Sistemleri Kontrol ve Denetim Kuruluşu (Information Systems Audit and Control Association – ISACA), kuruluşundan itibaren bilgi yönetimi, kontrolü, güvenliği ve denetim uzmanlığı konularında örnek alınan global bir organizasyon olmuştur. Kuruluşun bilgi sistemleri güvenliği ve denetimi konusunda getirdiği standartlar dünya genelinde uygulayıcılar tarafından takip edilerek uygulanmıştır. Kuruluşun düzenlediği iki tür sertifika programı vardır. Sertifikalı Bilgi Sistemleri Denetçisi (Certified Information System Auditor – CISA) sertifika programı bilgi sistemleri denetimi, kontrolü ve güvenlik konularında becerileri sahip olmak isteyen ve dünya genelinde profesyonel kişi ya da kurumlardan talep gören bir program haline gelmiştir. Programın başlangıcından bugüne bu CISA sertifikasına sahip profesyonel sayısı 60.000 e ulaşmıştır. Kuruluşun verdiği diğer sertifika ise Sertifikalı Bilgi Güvenliği Yöneticisi (Certified Information Security Manager – CISM) dir. Bu sertifika programı bilgi güvenliği yönetimi sorumlulukları olan tecrübeli bilgi güvenliği yöneticileri için geliştirilmiş bir programdır. CISM ehliyeti uygulayıcı yetenekler yerine kişinin bilgi güvenliği durumlarındaki yönetim tecrübesini belgeleyen bir sertifikadır. Bugüne kadar CISM sertifikasına sahip 9.000 profesyonel bulunmaktadır.⁴¹¹

IIA, 150.000'den fazla üyesi olan global merkezi Altamonte Springs Florida'da olan profesyonel ve uluslararası bir kuruluştur. IIA tüm dünyada sertifikasyonda, eğitimde, araştırmada ve rehberlikte iç denetçi profesyonellerin öncüsü olarak tanınmaktadır. Kuruluş, iç denetçilik mesleği ve bu alanda çalışan profesyonelleri için global bir ses, tanınmış bir otorite, kabul edilen bir öncü ve başlıca eğitimci niteliği taşımaktadır. İç denetim alanında çalışan üyeleri, risk yönetimi, yönetişim, iç denetim, bilgi teknolojileri denetimi ve güvenliği konularında çalışmaktadırlar. Kuruluşun amacı, tüm dünyadaki profesyonel iç denetçiler için dinamik bir örgüt sağlamaktır. Kurumca verilen sertifikasyon ise Sertifikalı İç Denetçi Sertifika programıdır. İç Denetçi

---

⁴¹⁰ Kranacher, Riley ve Wells, **a.g.e.**, s.49.

⁴¹¹ **A.g.e.**

Sertifikası (Certified Internal Auditor – CIA) iç denetçiler için dünyaca kabul gören tek belgedir ve kişilerin iç denetim alanındaki yetkinlik ve profesyonelliklerini göstermektedir. Adaylar programı, iş dünyasında veya herhangi bir organizasyonda hemen uygulayabilecekleri düzeyde deneyim, bilgi ile tamamlarlar.⁴¹²

Ulusal Sertifikalı Değerleme Analistleri Kuruluşu (National Association of Certified Valuation Analysts – NACVA)'nın Adli Finans Enstitüsü (Financial Forensics Institute – FFI) bazı milletlerin adli muhasebecilik, hukuk, ekonomi, değerlendirme teorisi, uzman tanıklık ve desteği alanındaki yüksek otoritelerinin ortaklığıyla katılanlara adli finans danışmanlığı konusunda bütün yönleri ortaya koyacak bir program sunmak amacıyla kurulmuştur. Adli Finans Enstitüsü Sertifikalı Adli Finans Analistleri (The Certified Forensic Financial Analyst – CFFA) yetiştirmek üzere bir sertifika programı sunmaktadır. Bunun yanında NACVA'nın CFFA dışında üç sertifika programı daha bulunmaktadır. Bunlar; Onaylanmış Değerleme Analisti (Accredited Valuation Analysts – AVA), Sertifikalı Hile Soruşturmacısı (Certified in Fraud Detection – CFD), Sertifikalı Değerleme Analisti (Certified Valuation Analyst – CVA)'dır.⁴¹³

Finansal Denetçiler Topluluğu (Society of Financial Examiners – SOFE) 1973 yılında kurulan, formal ya da formal olmayan her türlü bilginin karşılıklı paylaşımı ve kişilerin eğitimi amacıyla sigorta şirketlerinin finansal denetçilerinin, bankaların, kredi ortaklıklarının bir araya geldiği profesyonel bir oluşumdur.⁴¹⁴

3.10.2. Kanada

Adli muhasebecilik mesleğine olan ihtiyaç, yasal olmayan eylemlerin ya da kuralların hüküm sürdüğü ortamlarda ve ya bu türden yasal olmayan olayların açığa çıkmasından hemen sonra fark edilmekte ve beraberinde örgütlenmeyi getirmektedir. Kanada'da daha önceden North-West Mounted Police (NWMP) olarak bilinen ve ilk olarak Kanada'da hukuku ve yasaları uygulamak ve düzeni sağlamak amacıyla kurulan

---

⁴¹² Kranacher, Riley ve Wells, **a.g.e.**, s.50.

⁴¹³ **A.g.e.**

⁴¹⁴ **A.g.e.**

teşkilat bugün ekonomik suçlarla mücadeleyi de kapsayacak şekilde gelişerek bünyesinde 28.000 görevlisi ile Royal Canadian Mounted Police (RCMP) adıyla devam etmektedir.⁴¹⁵ RCMP 1960'lı yıllardan itibaren Kanada'da suç örgütlerinin yasal ticari oluşumlar içinde yer almaları, çeşitli hile ve yolsuzluk olayları nedeniyle ekonomik suçları da kapsayacak şekilde teşkilatı genişletmiş ve Kanada'nın ilk uzman ekonomik suç birimi olmuştur.⁴¹⁶

Kanada'da muhasebe mesleği ile ilgili örgütlenmeler daha da eski tarihlere dayanmaktadır. Kanada Ruhsatlı Muhasebeciler Birliği (The Canadian Institute of Chartered Accountants – CICA) 1902 yılında parlamentoda kabul edilen yasa ile tüzel kişilik kazanmış bir topluluktur. Kuruluşun amacı, iş dünyası, sivil toplum kuruluşları ve devlet için sigorta, finans, denetim ve muhasebe alanlarında standartlar oluşturmak, her düzeydeki katılımcılar için eğitim programları geliştirmek ve düzenlemek, her seviyedeki üyeleri için profesyonel bilgi kaynağı sağlamak, fikri hakları araştırmak ve geliştirmek, risk yönetimi ve yönetim alanında kılavuzlar oluşturmak yayımlamak, ulusal ve uluslar arası üst düzey paydaşlar ile ilişkiler geliştirmektir.⁴¹⁷

CICA, adli muhasebe ile ilgili standartlar oluşturulması için, Adli ve Soruşturmacı Muhasebeciler Birliği'ne yetki vermiştir. Bu birlik 2001 yılında, "Araştırmacı ve Adli Muhasebe'nin Geliştirilmesi için Teklif" adı altında bir çalışma metni yayınladı. Bu çalışma metni, adli muhasebe ile ilgili Kanada'da ilk standart olarak görülmektedir. Bu çalışma metni, CICA tarafından, Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları El Kitabı'nda yer alan standartlara benzer uygulama ve raporlama standartlarını içermektedir. 2006 yılına geldiği ise, Adli ve Soruşturmacı Muhasebeciler Birliği'nin Standartlar Komitesi, adli muhasebe sözleşmelerinin uygulanışı ile ilgili standartları yayınlamıştır. Bu standartlar, sözleşme kabulünden, yapılacak işin planlanmasına, verilerin toplanıp analizinden, belgelendirilmesine ve raporlanmasına kadar, adli muhasebecilerin, sözleşmede izleyeceği prosedürleri tanımlamaktadır.

---

⁴¹⁵ <http://www.rcmp-grc.gc.ca/hist/index-eng.htm> (Erişim Tarihi: 19/03/2011)

⁴¹⁶ Aktaş ve Kuloğlu, **a.g.m.**,s.109.

⁴¹⁷ <http://www.cica.ca/about-the-profession/cica/incorporation-and-governance/index.aspx> (Erişim Tarihi: 19/03/2011)

Kanada’da adli muhasebecilik mesleğine profesyonellik katmak, kamuoyundaki saygınlığını korumak ve belli bir standardı yakalamak amacıyla kurulan CICA dışında başka örgütler de bulunmaktadır. Örneğin CA - Chartered Accountants ve NACFE - National Association of Certified Fraud Examiners gibi. NACFE üyelik için deneyim ve çalışmanın gerekli olduğu, özel, kâr amaçlı bir kuruluştur.⁴¹⁸ Kuruluşun amacı genel olarak yolsuzlukları ortaya çıkarmaktır. Üyelik için gerekli olan; hem uygulamayı hem de hukuk, hile keşfi gibi teorik kursları kapsayan çok disiplinli iki yıllık bir programı almış olmasıdır.⁴¹⁹ CICA ise, hem mülakatlar, teftişler ve yayınlar yoluyla hem de meslek dışında üniversiteler ve hükümetlerle bağlantılar sayesinde profesyonel muhasebe hakkındaki bilginin kontrolünü egemenliği altına almaktadır.⁴²⁰

Kanada’da “Adli Muhasebe” mesleğini icra edebilmek için kişilerin CICA tarafından belirlenmiş bir takım koşulları yerine getirmiş olması gerekmektedir. Bu koşullar:

- Kanada’da CICA tarafından verilen muhasebe ruhsat sahibi olmak,
- 3 yıl Kanada’da ruhsatlı muhasebeci olarak çalışmak,
- Toronto Üniversitesi tarafından verilen Adli ve Araştırmacı Muhasebe Diploma Programını tamamlamak,
- Son üç yıl boyunca, ruhsatlı muhasebeci olarak adli muhasebe alanında, 1500 saat faaliyette bulunmak ya da son üç yıl 500 saatten az olmamak kaydıyla, 6 yıl boyunca toplamda 2500 saat adli muhasebe alanında faaliyette bulunmaktır.

---

⁴¹⁸ Pazarçeviren, **a.g.m.**, s.16.

⁴¹⁹ Akyel, a.g.e., s.106.

⁴²⁰ Pazarçeviren, **a.g.m.**, s.16.

3.11. Mesleğin Türkiye’de Uygulanması

Hile, yolsuzluk ve adli muhasebecilik konusunda gelişmiş ülkeler Türkiye’ye göre bir hayli yol almış olsalar da sorunu henüz tümüyle aşamamışlardır. Konu ile ilgili yapılan araştırmaların sonuçları, getirilen düzenlemeler, standartlar ve ilkelere karşın yüksek hile oranları ve bunların işletmeye getirdiği maliyetler hilenin boyutlarını göstermektedir. Ülkemizde ise bu konuda henüz organize bir mücadele yürütülememektedir ve hilenin verdiği zararlar önlenememektedir.⁴²¹

Hile ve yolsuzluklar, yasa dışı eylemler olarak nitelendirildiklerinden muhasebe biliminin konusu olması yanı sıra hukukun ve ceza kanunlarının da konusu olmaktadır. Bu nedenle hile ile mücadele için ilk adım, bu kavramın somutlaştırılarak toplumun her kesimi için anlaşılır kılınması olmalıdır. Bu, yasal olarak hilenin tanımlanması ve boyutlarının açık bir şekilde ortaya koyulması ile sağlanabilecektir.

Dünyadaki örnekler incelendiğinde hile ile ilgili tanımlamaların yasa metinlerinde yer aldığı ve bunlar üzerine ilgili kuruluşların mücadele için belirli programlar hazırlayarak ilerlediği görülmektedir.

Örneğin ABD Ceza Hukuku’nda hile şu şekilde tanımlanmaktadır.⁴²²

“Hile, sosyal bir kelimedir ve insanoğlunun yaratıcılığının tasarlayabileceği ve bir birey tarafından sahte beyanlar yoluyla bir başka birey üzerinde avantaj elde etmesini sağlayan birden fazla yönü ve yüzü olan tüm yöntemleri kapsamaktadır.”

Ancak ülkemizde hukuk çerçevesinde muhasebe hilesi ve hatası tanımı net bir şekilde ortaya koyulamamış ve hileli eylemlerin suç kapsamında değerlendirilmesine ilişkin herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Kanunlarımızda yer alan konu ile ilgili tanımlamalar şu şekildedir:⁴²³

---

⁴²¹ Bozkurt, “İşletme...”, **a.g.m.**, s. 68.

⁴²² Gülaçtı, a.g.e., s.3.

⁴²³ Nihal Saban, “Bir Analiz: Türk Hukukunda Hile Kavramının Unsurları”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi** 2006, S.31, s.59-60.

Borçlar Kanunu'nda 'F. Rızadaki Fesat' başlığı altında hata ve hileye yer verilmiştir. Hileye ilişkin bölüm madde 28'de şöyledir:⁴²⁴ *“Diğer tarafın hilesiyle akit icrasına mecbur olan tarafın hatası esaslı olmasa bile, o akit ile ilzam olunmaz. Üçüncü bir şahsın hilesine düşen tarafın yaptığı akit lüzum ifade eder. Şu kadar ki diğer taraf bu hileye vakıf bulunur veya vakıf olması lazım gelirse, o akit lazım olmaz.”* Bu ifade ile bir kimseyi bir irade beyanında bulunmaya, özellikle sözleşme yapmaya sevk etmek için onda kasten hatalı bir kanaat uyandırma veya esasen mevcut olan hatalı bir kanaati koruma veya sürdürme eylemini hile olarak tanımlanmış olmaktadır.⁴²⁵

Türk Ceza Kanunu'nda 'Dolandırıcılık' başlığı altında madde 157'de şöyle bir düzenleme getirilmiştir:⁴²⁶ *“Hileli davranışlarla bir kimseyi aldatıp, onun veya başkasının zararına olarak, kendisine veya başkasına bir yarar sağlayan kişiye bir yıldan beş yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası verilir.”* Buna göre; dolandırıcılık için birden fazla fiilin aynı anda gerçekleşmesi gerekmektedir ve hileye maruz kalan kişi ya da üçüncü kişilerin zarar gördüğü, eylemi yapan ya da başkalarının menfaat sağladığı kasten işlenebilen bir suç olarak görülmektedir.⁴²⁷

Borçlar kanunu; borç ilişkisini düzenleyen kurallar bütünüdür.⁴²⁸ Diğer bir deyişle, iki taraf arasındaki sözleşme gereğince oluşan bağ sonucu doğan hakları ve yükümlülükleri düzenlemektedir. Ceza kanunu ise kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzenini ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak ve suç işlenmesini önlemek amacıyla düzenlenmiştir.⁴²⁹ Bu nedenle Borçlar Kanunu ve Ceza Kanunu'nun yer verilen maddeleri de bu çerçevede düzenlenmiştir ve hile kavramı aldatma eylemi üzerinden ele almaktadır.⁴³⁰

Muhasebe hilesi kavramını diğer kanunlarda uygulandığı üzere aldatma eylemi üzerinden değerlendirildiğinde verginin eksik ödenmesi, bilerek ve isteyerek hileli belge düzenlenmesi ya da hileli eylemler gerçekleştirilmesi olarak düşünebilmektedir.⁴³¹

---

⁴²⁴ 818 Sayılı Borçlar Kanunu 28.madde (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/407.html> (Erişim Tarihi: 17/03/2011)

⁴²⁵ Arzova, **a.g.m.**, s.118.

⁴²⁶ 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu 157.madde

⁴²⁷ Saban, **a.g.m.**, s.60.

⁴²⁸ Safa Reisoğlu, **Borçlar Hukuku**, İstanbul: Beta Yayınları, 15.Baskı, 2002

⁴²⁹ 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu Madde 1 (<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html>)

⁴³⁰ Saban, **a.g.m.**, s.60.

⁴³¹ Saban, **a.g.m.**, s.61.

Ancak ilgili kanunlarda açık bir ifade yer almamaktadır. Vergi Usul Kanununun Kaçakçılık Suçları ve Cezaları başlığı altında 359.maddede muhasebe hilesine şu şekilde yer vermiştir:⁴³²

“Defter ve kayıtlarda hesap ve muhasebe hileleri yapanlar, gerçek olmayan veya kayda konu işlemlerle ilgisi bulunmayan kişiler adına hesap açanlar veya defterlere kaydı gereken hesap ve işlemleri vergi matrahının azalması sonucunu doğuracak şekilde tamamen veya kısmen başka defter, belge veya diğer kayıt ortamlarına kaydedenler hakkında on sekiz aydan üç yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.”

Bu madde kaçakçılığa ilişkin olarak düzenlenmiştir ve içinde defter ve kayıtlarda hesap ve muhasebe hilesi yapanlar sayılmıştır.⁴³³ Hangi hallerin muhasebe hilesi sayılabileceğine ilişkin herhangi bir düzenleme yer almamaktadır.

Tüm bunlar sebebiyle yargı muhasebe hilesi tanımlayamamıştır denilmektedir.⁴³⁴ Çalışmanın önceki bölümlerinde de bahsedildiği gibi hile konusu çok boyutlu bir alandır ve hilenin tespiti, önlemesi için mücadele edecek işletmeler ve adli muhasebeciler için muhasebe hilesinin net bir şekilde ortaya koyulmasına ihtiyaç vardır.

Bunun yanında adli muhasebecilik mesleğini yasal düzenlemeler çerçevesinde yürütülen bir meslektir. Bu nedenle de adli muhasebecilerin suç ile mücadelelerin de yasa hükümleri ve yasaya ilişkin ilgili yönetmelik ve alt düzenlemelerin varlığı temel öncelikler arasında yer almaktadır.⁴³⁵ Suç sayılabilecek eylemler veya hileler, Türk Ceza Kanunu (TCK)’nda zimmete geçirme ve irtikâp suçları olarak tanımlanmış ve yer verilmiştir. TCK’nin 247. 250 ve 252. maddelerinde bu suçlar için çeşitli ceza düzenlemeleri getirilmiştir.⁴³⁶ Fakat TCK’da yer alan düzenlemeler memurların işledikleri suçlarla sınırlıdır. Hile eylemleri ve finansal suçların, suç olarak tanımlandığında ve buna uygun cezai düzenlemelerin getirildiğinde adli muhasebecilik mesleği hukuki olarak uygulama alanı bulacaktır.

---

⁴³² 213 sayılı Vergi Usul Kanunu 359.madde

⁴³³ Saban, **a.g.m.**, s.61.

⁴³⁴ **A.g.m.**

⁴³⁵ Toraman, Abdioğlu ve İşgüden, **a.g.m.**, s.46.

⁴³⁶ 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu

Ülkemizde henüz gelişmekte olan bu alan için önce denetçiler sonrasında yargıçlar çalışmalarıyla önyak olmalı, sağlam temeller üzerinde ilerlenebilmesi için katkıda bulunmalıdırlar.

Uzmanların çalışmaları dışında konuya ilişkin eğitim programları da önemlidir. Birçok hileli eylem iyi biçimde gizlendiğinden ortaya çıkarılamamaktadır. Bu nedenle klasik denetim anlayışının yetersiz kaldığı, bağımsız denetçilerin de hileleri ortaya çıkarmak ve önlemek konusunda özel bir eğitim almadıkları da göz önünde bulundurularak hileyi yapandan bir adım önde olmak, onun gibi düşünebilmek için hile denetimi ve adli muhasebe konusunda uzmanlık eğitimi şarttır.⁴³⁷

Dünyada özellikle batı ülkelerinde bu konu üzerinde araştırmalar yürütülerek yüksek öğretim aşamasında en iyi eğitim modelinin oluşturulmasına çalışılmaktadır. Ancak, bu alanda donanımlı mezunlar vermesini sağlayacak bir sistem tam olarak benimsenememiş, özellikle hile denetçiliği ile ilgili düzenlemeler devam etmektedir.

Muhasebe alanında uzman olan kişiler, muhasebe öğrencilerinin hilelere karşı mücadele edebilmeleri için hile özelinde bir eğitim almalarının yararlı olacağını belirtmektedir. Kurs niteliğindeki bu tür eğitim programlarının muhasebe öğrencilerinin hileyi anlamaları ve hile caydırıcılığı konusunda uzmanlaşmaları için yeterli olmadığı görülmektedir. Öğrenciler üzerinde de yapılan araştırmalar daha nitelikli kurslara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Fakat gelecekte bu alanda iyi yetişmiş kişiler bulabilmek için kurslar yerine muhasebe öğrencilerinin hileyi her yönüyle daha iyi tanıyabilecekleri ve hileleri önleme konusunda uzmanlaşabilecekleri hile ilişkili adli muhasebecilik eğitim programları geliştirilmelidir.⁴³⁸

Bu konuda farklı görüşler de ortaya atılmaktadır. Bunlar; adli muhasebeciliğin mevcut derslerin içine monte edilmesi, ayrı bir muhasebe dersi olarak okutulması ve denetim konuları içinde ayrı bir bölüm olarak ele alınması şeklindedir.⁴³⁹ Akademisyenlerin katıldığı bir ankette de benzer sonuçlara rastlanmaktadır. Anketi cevaplayanlardan %34'ü hile denetimi ve adli muhasebecilik alanlarında ayrı kursların verilmesinin yeterli olduğu görüşünderken %7'lik bir kısım ayrı bir adli muhasebecilik

---

⁴³⁷ Bozkurt, "İşletme...", **a.g.m.**, s. 68.

⁴³⁸ Mike Seda, Bonita K.Peterson Kramer, "The Emergence of Forensic Accounting Programs in Higher Education", **Management Accounting Quarterly**, Spring 2008, Vol.9, No.3, s.16.

⁴³⁹ Kaya, **a.g.m.**, s.61.

eğitim programı önermektedir. Ankete katılanların %34'lük kısmı ise geleneksel muhasebe ve denetim programları ile adli muhasebe programlarının bütünlüştürilerek sunulacağı kurs programlarını önermektedir. Geriye kalan %25'lik kısım ise adli muhasebeciliği de kapsayan herhangi bir öneride bulunmamışlardır. Anket sonuçları da eğitimcilerin, bu alanda yürütülecek eğitim programları için bir fikir birliğine varamadığını göstermektedir.⁴⁴⁰

Bununla birlikte Amerika'da az sayıda üniversitede lisans düzeyinde ve lisansüstü düzeyde muhasebe ve denetim programlarından ayrı adli muhasebecilik eğitim programları açılmaya başlanmıştır. Bu programların ders içerikleri hile, hile araştırması, muhasebe, muhasebe denetimi, beyaz yaka suçları, kriminoloji, hukuk, etik gibi bir adli muhasebecinin ihtiyaç duyacağı tüm bilgi alanlarını kapsayacak şekilde geliştirilmiştir.⁴⁴¹

Dünya'da yine meslek mensuplarının bu alandaki yetkinliklerini belgeleyen bir dizi sertifikasyon programı ilgili dernek ve topluluklarca düzenlenmektedir. Meslekle ilgili bazı sertifikalara sahip olma ise zorunludur. Bunların en başında gelen ACFE tarafından verilen CFE belgesidir. Burada CPA olmak adli muhasebecilik için ön şarttır. Adli muhasebecilik alanında uzman olunduğunu kanıtlamak için CFE belgesine ihtiyaç vardır.⁴⁴²

Ülkemizde bu meslek dalındaki eğitim programları ve sertifikasyonlar henüz gelişmektedir. İSMMMO'nun 2010 yılından itibaren "Bağımsız Adli Muhasebe Uzmanlığı" eğitim programı bu alanda verilmeye başlanan ilk eğitim programıdır. Bu programa katılımda SMMM, SM ya da YMM belgesine sahip olmak ön şart olarak getirilmiştir. İSMMMO Akademi bünyesinde verilen bu eğitim programında 75 meslek mensubu eğitim görmektedir.⁴⁴³ Bu eğitim programı diğer kuruluşlara örnek olmuş ve özel üniversiteler, diğer eğitim merkezleri de "Adli Muhasebecilik" eğitimlerine programlarında yer vermeye başlamışlardır. Uygulandığı şekliyle meslek mensuplarının katılmaya hak kazandığı bu eğitim programları sonucunda uygulanacak adli

---

⁴⁴⁰ Seda ve Kramer, **a.g.m.**, s.16-17.

⁴⁴¹ **A.g.m.**, s.19.

⁴⁴² Toraman, Abdioğlu ve İşgüden, **a.g.m.**, s.47.

⁴⁴³ "Adli Muhasebeciler Geliyor", **Dünya Gazetesi, Organize Sanayi Gazetesi Eki**, 20 Ağustos 2010, s.20.

muhasebecilik sertifika sınavına üniversitelerin muhasebe, finans ve denetim kürsülerinde görev yapan öğretim üyeleri de katılabilmelidirler⁴⁴⁴

Gelişmiş ülkelerde, bahsedilen sertifikasyonları organize eden ve mesleğe ilişkin yeni gelişmeleri takip ederek gerekli düzenlemeleri yapan, standartlar, bildirimler yayımlayan dernek ve kuruluşların kuruluş tarihleri ülkemizdekilerle kıyaslanamayacak durumdadır.

Ülkemizdeki muhasebe ve denetime ilişkin en temel yasal düzenleme olan 3568 sayılı Meslek Yasası (yeni düzenlemeler ile 5760 sayılı yasa) 1932 yılından bu yana çeşitli tasarılarla yasama organına sunulmuş ancak 1989 yılında kanunlaşabilmiştir. Benzer nitelikteki mali müşavirlik ve muhasebecilik mesleğine ilişkin yasalar İngiltere’de 1870, Fransa’da 1881, Amerika’da 1886, Hollanda’da 1395, Almanya’da 1899, İsviçre’de 1941 yılında düzenlenmiştir.⁴⁴⁵ Amerika ve diğer ülkelerde ACFE, NAFA gibi örgütlenmeler 1980’li yıllardan itibaren mesleğe ilişkin faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Ülkemizde ise hile ile mücadele edebilecek örgütlenmelere yeni oluşmaya başlamıştır. Bunlardan birisi de 2007 yılında kurulan Uluslararası Suistimal İnceleme Uzmanları Derneği’dir. Dernek, ACFE üyesidir. Hilenin önlenmesinde iç kontrol sistemlerinin etkisi ve önemi bilinmektedir. Bu nedenle iç denetçilerinde bir açıdan hilelerle mücadele fonksiyonu bulunmaktadır. Türkiye’de 1995 yılında kurulan Türkiye İç Denetçiler Enstitüsü faaliyetlerini günümüzde de yürütmektedir. Türkiye’deki bu oluşumların yanında adli muhasebecilik alanında bir örgütlenmeye henüz rastlanamamaktadır.

Günümüzde Türkiye’deki muhasebecilerin uygulama alanları vergi ve defter tutma konuları ile kısıtlı kalmış durumdadır. Bu nedenle muhasebenin bilgi verme, yönetime yardımcı olma, analiz ve yorumlama fonksiyonları henüz kullanılmamaktadır. Muhasebecilerin defter ve belgelerin sadece rakamları ile uğraşmak yerine rakamların arkasındaki dünya ile uğraşmaları önemli bir ihtiyaçtır. Bu anlamda adli muhasebe Türkiye’de de uygulanabilirse muhasebeciler daha yetenekli hale gelecek ve işletme

---

⁴⁴⁴ Toraman, Abdioğlu ve İşgüden, **a.g.m.**, s.47.

⁴⁴⁵ Nihal Saban, “3568 ve 4008 sayılı Yasalar, Tebliğler ve Danıştay Kararlarının Ardından Meslek Mensupları, Mesleğin Konusu ve Sorumluluk”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Mayıs 1995, S.80, s.93.

kararlarında, denetimde ve davalara destek olmak konusunda etkin rol oynayacaklardır.⁴⁴⁶

Adli muhasebeciliğin diğer faaliyet alanları ise dava destek danışmanlığı ve uzman tanıklıktır. Mahkemelere intikal eden olaylardaki hızlı artışlar, avukat ve hâkimlerin muhasebe konusunda profesyonel yardım ihtiyacının artması, bilgi teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, bilgisayara dayalı işlemlerde artan hile ve yolsuzluklar, işletme çalışanlarının yaptıkları yolsuzlukların hızla artması, hile ve yolsuzlukların tespitinin ve önlenmesinin giderek imkânsızlaşması vb. nedenler adli muhasebecilik mesleğine duyulan ihtiyacı arttırmaktadır.

Uzman tanıklık, Türk Yargı sisteminde uygulaması olmayan bir sistemdir. Ülkemizde tanıklık sadece olayı bizzat gözleriyle gören kişiler üzerinden düzenlenmiştir. Bunun yanında var olan sistemde, bilirkişilik uygulaması ile uzman kişilerin düşüncelerine başvurulmaktadır. Bu da ancak yazılı bir rapor şeklinde olmaktadır. Fakat uygulamada da sıkça rastlandığı gibi, bilirkişilerce hazırlanan raporlar dava konusu olan olaylarla ilgili uzman olunacak kadar bilgiye sahip olmayan savcıların ve hakimlerin olay hakkında karar vermelerine yardımcı olacak şekilde açıklayıcı olması beklenirken teknik terim ve kavramların kullanılması, dilbilgisi kurallarının tam olarak kullanılmaması, ifadelerin muğlak kalması gibi nedenlerle bilirkişinin anlatmak istediklerinin tam anlamıyla anlaşılabilmesi neden olmaktadır. Ek açıklamalar talep edilebilse de sonuç yine benzer şekilde olmaktadır. Uzman tanıklık sistemi ise sözlü beyana dayalıdır.⁴⁴⁷ Bu nedenle uzman tanık olarak mahkemede yer alan adli muhasebecinin yüksek iletişim becerilerinin olması ve görüşünü mahkemede hâkimlere ve avukatlara aydınlatıcı ve öğretici bir biçimde yansıtması beklenmektedir.⁴⁴⁸

Bununla birlikte 12/01/2011 tarihinde kabul edilen ve 01/10/2011 tarihinde yürürlüğe girecek olan 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 293.maddesine göre, hâkimler ve davalı taraflar uzman görüşüne başvurabilecekler ve uzman davaya katılarak konu ile ilgili soruları yanıtlayabileceklerdir.⁴⁴⁹ Adli muhasebecilik mesleğinin

---

⁴⁴⁶ Kaya, **a.g.m.**, s.60.

⁴⁴⁷ Selçuk Gülten, "Adli Muhasebe Kavramı ve Adli Müşavirlik Mesleği", **Ankara Barosu Dergisi**, 2010, Yıl:68, S:3, s.317.

⁴⁴⁸ Toraman, Abdioğlu ve İşgüden, **a.g.m.**, s.43.

⁴⁴⁹ 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (Çevrimiçi) <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6100.html> (Erişim Tarihi: 18/05/2011)

uygulama alanlarından olan uzman tanıklığın ülkemizde uygulanması için önemli bir düzenlemedir.

Uzman tanıklık sisteminin Türk Yargı Sistemi'nde uygulanmaya başlanması davaların görülmesini hızlandıracak ve bilirkişilik sisteminde yaşanan sorunları çözümüne katkı sağlayacaktır.⁴⁵⁰

Tüm bunların yanında adli muhasebeciliğin Türkiye'de uygulanması adına tüm altyapılar hazırdır, yalnız uygulamayı yürütecek bir organizasyona ve yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır.⁴⁵¹ Adli muhasebecilik olarak adlandırılan meslek ülkemizde henüz yasal bir statüye kavuşmamıştır. Bir adli muhasebeci, profesyonel olarak kendi bilgi ve donanımlarını gelir elde etmek amacıyla paylaşan mesleğini bu şekilde icra eden kişidir. Ülkemiz yasal düzenlemelerinde bu tüp bir faaliyet serbest meslek faaliyeti olarak tanımlanmaktadır. 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 65.maddesinde serbest meslek faaliyeti şu şekilde açıklanmıştır:

“Serbest meslek faaliyeti; sermayeden ziyade şahsi mesaiye ilmi veya mesleki bilgiye veya ihtisasa dayanan ve ticari mahiyette olmayan işlerin işverene tabi olmaksızın şahsi sorumluluk altında kendi nam ve hesabına yapılmasıdır.”

Adli muhasebeciliğin, Gelir Vergisi Kanunu'nun yer verilen maddesine göre meslek faaliyeti olarak tanımlanabilmesi için üç temel şartı sağlaması gerekmektedir. Bunların ilki, belirli bir eğitim süreci sonunda meslek mensubu sayılmasıdır. İkincisi, mesleğe ilişkin belirlenmiş standartlar, ilkeler ve etik kuralların olmasıdır. Son olarak, mesleğin uygulandığı yerde hukuksal dayanağını oluşturan kanun, yönetmelikler gibi yasal düzenlemelerin varlığıdır. Dünya'daki adli muhasebecilik uygulamalarına bakıldığında bu üç şartın genellikle sağlandığını görüyoruz. Ancak ülkemiz için bakıldığında mesleğe ilişkin özel bir kanunun bulunmadığı, meslek mensuplarının alandaki yetkinliklerini gösteren belgelendirmelerin, sertifikasyonların, mesleğe ilişkin standart ve ilkelerin eksik olduğunu söylenebilir.⁴⁵²

---

⁴⁵⁰ Gülten, **a.g.m.**, s.317.

⁴⁵¹ Kaya, **a.g.m.**, s.61

⁴⁵² Gülten, **a.g.m.**, s.313-314.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Son yüzyıldaki gelişmelerle birlikte değişen ticaret anlayışı küresel bir boyut kazanmıştır. Teknolojik gelişmelerinde katkısıyla işletmeler faaliyetlerini uluslararası düzeyde yürütmeye başlamışlardır. Bu durum işletmelerin ilişkide buldukları çevrenin çeşitlenmesine neden olmuştur. Genişleyen işletme çevresi, daha çok kişi ya da grubun, kendi ekonomik faaliyetlerinin devamlılığı için, ilişkide bulunulan işletmelerin gelişimini takip etme, geleceğini merak etme gereksinimi doğmuştur.

Bir işletmenin faaliyetlerinin, kuruluşundan bugüne gelişiminin rakamsal olarak izlenebildiği gerek duyulduğunda analiz edilebildiği veri tabanı niteliğindeki tek sistem muhasebe bilgi sistemidir. Muhasebe bilgi sisteminin ortaya koyduğu veriler, işletmenin faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmak isteyen gruplar açısından önemlidir. Muhasebe bilgi sisteminde kayıt edilen veriler işletme finansal raporları aracılığıyla işletme ilgililerinin bilgisine sunulmaktadır. Bu finansal raporların bizzat işletme içinde ve işletme çalışanları aracılığıyla üretiliyor olması bilgi kullanıcılarının verilerin doğruluğuna ilişkin bir güvenceye ihtiyaç duymalarına neden olmuştur. Güvence sistemini oluşturmak, muhasebe bilgi sisteminin işlerliğini sağlamak üzere 2000’li yılların başında itibaren yaşanan muhasebe skandalları da dikkate alınarak muhasebe sistemleri, finansal raporlar ve bunları denetleyen denetim faaliyetlerine ilişkin düzenlemeler getirilmiştir.

Sözü edilen güvence sistemi, finansal raporların doğruluğunun çeşitli denetim teknikleri aracılığıyla konusunda uzman olan kişilerce kontrol edilerek onaylanmasıdır. Bu sistem muhasebe denetimi olarak adlandırılmaktadır. Muhasebe denetiminde denetim faaliyetini yürüten denetçi, finansal raporlarda yer alan beyanların doğruluğunu genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ve finansal raporlama standartlarına bağlı kalarak denetlemelidir. Bu denetim faaliyeti, aynı zamanda işletme sistemi içerisinde üretilen ve bilgi kullanıcılarına sunulan finansal raporların, bilgi kullanıcılarını işletmede gerçekte var olandan farklı bir durumun bulunduğu inandırmaya yönelik

girişimleri de araştırmalıdır. Hile olarak adlandırılan bu girişimler, yaşanan muhasebe skandallarında da görüldüğü üzere çok çeşitli şekillerde ortaya çıkabilmektedir.

Hile, işletme yönetimlerince gerçekleştirildiği gibi işletme çalışanlarınca işletmenin kurban olacağı şekilde de gerçekleştirilebilmektedir. Bu durum, büyük tutarlarda ve çok boyutlu zararlara neden olan hile ve diğer finansal suçların tespit edilmesine yönelik çalışmaları arttırmıştır. Muhasebe mesleğinde bu anlamda adli muhasebecilik olarak adlandırılan yeni bir alanın doğmasına da neden olmuştur.

Adli muhasebe, işletmelere zarar veren hileleri araştırmanın yanında, büyüyen işletme faaliyetleri nedeniyle karmaşıklaşan muhasebe ve finansal sistemlerin ürettiği karmaşık bilgileri analiz ederek bu konuda yeterli donanıma sahip olmayan avukat, hâkim gibi davaların seyrini de etkileyen diğer meslek dallarından olan kişilerim bilgisine sunmaktadır. Dava destek danışmanlığı ve uzman tanıklık olarak adlandırılan adli muhasebecilik faaliyetlerinde adli muhasebeci dava konusu haline gelen finansal suç ve hilelerde bilgi sunma ve uzman tanıklık görevini üstlenmektedir.

Adli muhasebeciler, hilenin incelenmesi, belgelerin analiz edilmesi ya da bir finansal suçun ortaya çıkarılması için işletmeler tarafından görevlendirilebildiği gibi bir suç araştırma ekibinin parçası olarak da çalışabilmektedirler. Bu nedenle adli muhasebeciler, hem hukuk, muhasebe, denetim, psikoloji, kriminoloji alanlarında bilgili olmalı hem de araştırmacı ve analizci bir yapıya sahip olmalıdır.

Adli muhasebecilik mesleğine ihtiyacın artmasıyla birlikte mesleğin faaliyet alanları da hızla artmaktadır. Adli muhasebeciler bugün dünyada boşanma davalarında mal değerlemeleri için başvurulan uzmanlar haline gelmiştir. Dünyadaki uygulama alanları ve gelişim seyrine karşılık ülkemizde yeni yeni tartışılan bu mesleğin gerekli altyapıları hazırlanmaya çalışılmaktadır. Ülkemizde de dünyada olduğu gibi artan hile olayları ve dava konusu haline gelen finansal suçlar, bu mesleğe duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Hile ve finansal suçların önlenmesi çalışmalarının hızlanması için kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin tespiti, ortaya çıkarılan hile eylemlerinin istatistikî verilere dökülerek hilelerinin boyutlarının tespiti hile ile mücadelede katkı sağlayacaktır.

Adli muhasebecilik mesleğinin ülkemizde uygulanmaya başlanabilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin tamamlanması gerekmektedir. Yapılacak yasal düzenlemeler için öncelikle meslek mensubu olan kişiler ve akademisyenlerden öneriler

alınmalıdır. Dünyada da uygulanmakta olduğu gibi adli muhasebecilik mesleğini yapacak kişilerde aranacak öncelikli koşul muhasebe meslek mensubu olmalarıdır. Bu ehliyet kişilerin muhasebe ve denetim alanlarında uzman olduklarını belgelemektedir. SMMM ve YMM belgesine sahip kişiler, var olan uygulamaları takip edebildikleri ve bizzat uyguladıkları için eksiklikler konusunda daha çok gözlem yapma şansına sahiptir. Bu nedenle de onların sunacağı bilgi ve öneriler yasal düzenlemelerin yeterli düzeyde yapılabilmesine katkı sağlayacaktır.

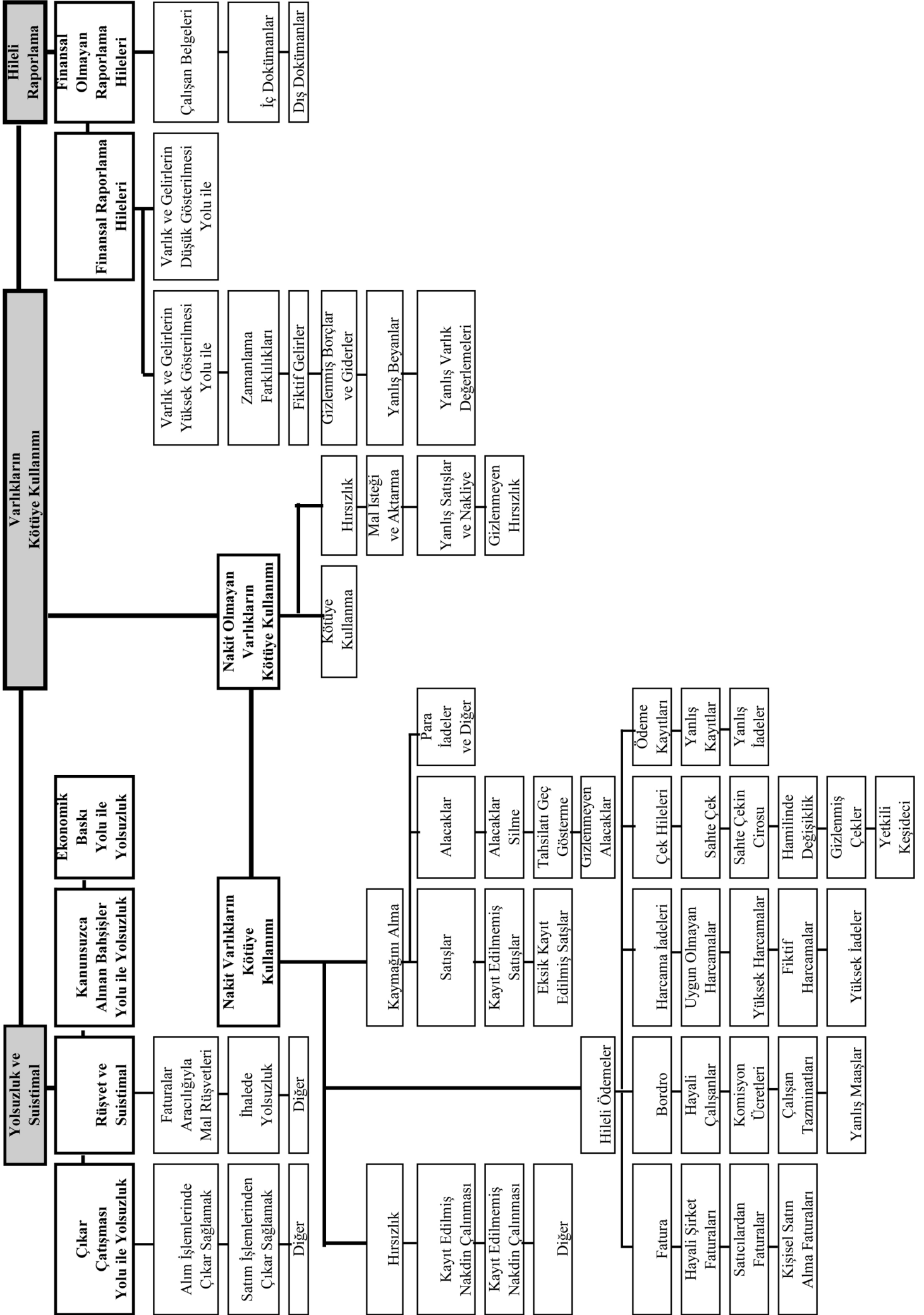
Aynı zamanda adli muhasebecilik mesleğinin Türkiye’de yapısını belirleyecek yasal düzenlemelerin oluşturulması sırasında hukukçular, adli birimler ve polis teşkilatı gibi suçla birebir mücadele halinde olan kurumlarla da çalışmalar yürütülmelidir. Bahsedildiği gibi adli muhasebecilik hukuk, muhasebe, denetim, suç bilimi, psikoloji gibi pek çok bilimin bir arada uygulandığı bir alandır. Bu nedenle yapılacak düzenlemelerde bu alanlarda faaliyet halinde olan kurumlardan da öneriler alınmalıdır.

Mesleğin uygulanabilirliği için diğer öneri ise eğitim sistemine ilişkindir. Ülkemizdeki üniversitelerin ilgili fakültelerinde adli muhasebecilik mesleğini tanıtan ve bilgi veren dönemlik ve seçmeli ders olarak uygulanabilecek bir ders programı hazırlanmalıdır. Üniversite eğitimi, gençleri hayata hazırlayan ve teorik bilgisini edindikleri alana ilişkin hangi mesleği tercih etmeyi isteyecekleri konusunda karar vermelerini sağlayan bir süreçtir. Bu nedenle üniversite öğrencilerinin adli muhasebecilik mesleğinden haberdar olmaları, bu mesleği tanımalarına yönelik bir programlar geliştirilmelidir.

Adli muhasebecilik mesleğinin uygulanmaya başlanması ile davalarda uzman tanıklık görevini alabilecek adli muhasebeciler, ülkemizde uygulanan bilirkişilik kurumunun yükünü hafifleterek, yaşanan sorunları da azaltacaktır. Uzman tanıklar, finansal suç ve hilelerin araştırılması, tespit edilmesi ve dava sırasında suça ilişkin bilgilerin açık ve anlaşılır şekilde sunulması yolu ile dava konusu olaylara ilişkin uzman bilgisine sahip olmayan karar vericilerin sağlıklı karar vermelerine katkı sağlamış olacaktır. Aynı zamanda adli muhasebecilik mesleği, yaşanan hileleri ortaya çıkararak hilelerden arınmış finansal raporlar sunulmasını ve şeffaf işletmelerin var olduğu bir ticaret dünyasının oluşmasına yardımcı olacaktır.

Sonuç olarak; adli muhasebecilik mesleği öncelikle, getirilecek yasal düzenlemeler ile mesleği uygulayacak kişilerin eğitimleri için geliştirilecek eğitim programlarıyla birlikte ülkemizde aranan bir muhasebe meslek dalı haline gelecektir.

EKLER

KAYNAKÇA

A. Kitaplar

- AKDOĞAN Nalan ve Nejat Tenker, **Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri**. Ankara: Gazi Kitabevi. 11.b. 2007
- ALBRECHT W.Steve, Conan C.Albrecht ve Chad O. Albrecht, **Fraud Examination**. Second Edition. Thomson South Western Corporation 2006.
- BOLOGNA Jack, **Handbook on Corporate Fraud**. USA: Butterworth-Heinemann Publishing, 1993.
- BOZKURT Nejat, **Muhasebe Denetimi**, İstanbul: Alfa Yayınları, Mart 2006.
- BOZKURT Nejat, **İşletmelerin Kara Deliği: Hile Çalışan Hileleri**. İstanbul: Alfa Yayınları. 1.b. 2009.
- COMER Michael J., **Investigating Corporate Fraud**. Gower Publishing. 2003.
- ÇITAK Nermin, **Hileli Finansal Raporlamada Yaratıcı Muhasebe**. İstanbul: Türkmen Kitabevi. 2009.
- DINAPOLI Thomas P., “Red Flags of Fraud”. **State of New York Office of the State Comptroller**.
- ERDOĞAN, Melih. **Denetim : Kavramsal ve Teknolojik Yapı**. Ankara : Maliye ve Hukuk Yayınları. 3.b. 2006.
- GÜÇLÜ Faruk, **Muhasebe Denetimi İlkeler ve Teknikler**. Ankara: Detay Yayıncılık. 2008.
- GÜREDİN Ersin, **Denetim ve Güvence Hizmetleri**. İstanbul: Arıkan Basım. 11.b. 2007.
- HOPWOOD William S., Jay J.Leiner ve George R.Young, **Forensic Accounting**. NY: Mc.Graw-Hill/Irwin. 2008.
- IRMAK Ramazan vd. , **Muhasebenin Genel Esasları Muhasebede Hata ve Hileleri ile Bunların Tespit Yöntemleri ve Hesapların Denetimi**. Ankara: Şafak Matbaacılık. 2002.
- KARAKUŞ Oğuz, **Kriminalistik**. Ankara: Adalet Yayınevi. 2009.
- KRANACHER Mary-Jo, Richard A. Riley ve Joseph T. Wells, **Forensic Accounting and Fraud Examination**. John Wiley&Sons Inc. 2011.

- KEPEKÇİ Celal, **İç Kontrol Sistemi**. Ankara: Temel Eğitim ve Staj Merkezi Yayınları S.6. 1994.
- MANNING George A., **Financial Investigation and Forensic Accounting**. CRC Pres 2000.
- OBERHOLZER Corne, “Quality Management in Forensic Accounting”. **Gordon Institute of Business Science**. November 2002.
- ÖZŞAHİN Gülfer, **Bağımsız Denetçinin Hata ve Hilelere İlişkin Sorumluluğu**. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayını. Ekim 2000.
- TESMER, “**Mesleki Uyum Eğitimi: Denetim(teori): Cilt I**”. Ankara: Temel Eğitim ve Staj Merkezi Yayınları. 2009.
- THORNHILL William T., **Forensic Accounting: How to Investigate Financial Fraud**, Richard D.Irwin Inc. 1995.
- TÜREDİ Hasan, **Genel Muhasebe**. Trabzon: Celepler Matbaacılık. 2004.
- TÜREDİ Hasan, **Denetim**. Trabzon: Celepler Matbaacılık. 2007
- TÜRKİYE İÇ DENETİM ENSTİTÜSÜ, **Uluslararası İç Denetim Standartları: Mesleki Uygulama Çerçevesi**. İstanbul 2008.
- SAYAR, A.Zafer. **Sermaye Piyasası Kurulunun Muhasebe ve Bağımsız Denetime İlişkin Mevzuatı Kapsamında Bağımsız Denetçilerden Beklentiler**. Ankara 2005.
- SIEGEL Larry J., **Criminology: The Core**. Belmont, CA: Thomson/Wadsworth. 3rd Edition 2008.
- SILVERSTONE Howard, Michael Sheetz, **Forensic Accounting and Fraud Investigation for Non-Experts**. NJ USA: John Wiley&Sons Inc. 2007.
- VONA Leonard, **Fraud Risk Assessment: Building a Fraud Audit Program**. USA: Wiley 2008.
- WELLS Joseph T., **Principles of Fraud Examination**. John Wiley Inc. Second Edition 2008.
- WHITTINGTON O.Ray ve Kurt Pany, **Principles of Auditing and Other Assurance Services**, Boston : McGraw-Hill/Irwin. 4.b. 2004.
- YAZICI Mehmet, **Kurumsal Muhasebe Denetimi**, İstanbul: İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası Yayını. 2003.
- YILANCI F. Münevver, **İç Denetim**. Ankara: Nobel Yayın. Eylül 2006.

B. Dergiler

- ARZOVA Burak, “İşletmelerde Çalışanlar Tarafından Yapılan Hilelerin Kırmızı Bayraklar Yoluyla İzlenmesi”. **Muhasebe ve Finansman Dergisi**. S.20. Kasım 2003.
- AKTAŞ Hüseyin ve Gökhan Kuloğlu, “Adli Muhasebe ve Adli Muhasebecilik Mesleği”. **Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi**. Mayıs 2008.
- BARKER Katherine J., Jackie D’Amato ve Paul Sheridan,” Credit Card Fraud: Awareness and Prevention”. **Journal of Financial Crime**. Vol.15. No.4. 2008.
- BİERSTAKER James L., Richard G.Brody ve Carl Pacini, “Accountants’ Perceptions Regarding Fraud Detection and Prevention Methods”, **Managerial Auditing Journal**, Vol.21 No.5, 2006.
- BUCKHOFF Thomas ve James Clifton, “Exotic Embezzling: Investigation Off-Book Fraud Schemes”. **Journal of Financial Crime**. Vol.11. No.3. 2004.
- BOZKURT Nejat, “Muhasebe Denetim Mesleğinde Yeni Bir Alan “Adli Muhasebecilik”. **Yaklaşım Dergisi**. Yıl:8. Ekim 2000. S.94.
- BOZKURT Nejat, “İşletmede Hile Yapan Çalışanların Karakteristik Özellikleri”. **Yaklaşım Dergisi**. Yıl:8. S:93. Eylül 2000.
- BOZKURT Nejat, “İşletme Çalışanları Tarafından Yapılan Hileleri Doğuran Nedenler”. **Yaklaşım Dergisi**. Yıl:8, S.92, Ağustos 2000.
- CASABONA Patrick A. ve Michael J.Grego, “Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit: A Revision of Statement on Auditing Standards 82”. **Review of Business**. Vol.24. Iss. 2. Spring 2003.
- CHANG Joshua J.S. ve Mark David Chong, “Psychological Influences in E-mail Fraud”. **Journal of Financial Crime**. Vol.17. No.3. 2010.
- CRUMBLEY D.Larry, “Forensic Accountants Appearing in the Literature”. **New Accountant**. Vol.10. Iss.7. April 1995.
- CRUMBLEY D.Larry ve Nicholas Apostolou, “Forensic Accounting: A New Growth Area in Accounting”. **The Ohio CPA Journal**. July-September 2002.
- CRUMBLEY D.Larry, “The Growing Field of Forensic Accounting”. **New Accountant**. April 2000.

- ÇANKAYA Fikret ve Bilal Gerekan, “Hile Denetçiliği Mesleği ve Sertifikalı Hile Denetçiliği Mesleki Standartları ve Ahlak Kuralları”. **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**. Nisan 2009.
- ÇUBUKÇU Sezen, “Muhasebe Hilelerini Ortaya Çıkarmada Benford Modeli’nin İlk İki Basamak Yaklaşımı ile Kullanılması”. **Muhasebe Öğretim Üyeleri Bilim ve Dayanışma Vakfı Dergisi**. Temmuz-Eylül 2009.
- DAVIS Charles, Suzanne Ogilby ve Ramona Farrell, “Forensic Accounting”. **Journal of Accountancy**. August 2010.
- ERDOĞAN Nurten, “Hileler Karşısında Denetçinin Sorumluluğu ve SAS No. 82”. **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**. Şubat 2002.
- EROL Mikail, “İşletmelerde Yaşanan Yolsuzluklara (Hata ve Hileler) Karşı Denetimden Beklentiler”. **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**. S.1. 2008.
- GRIPPO Frank J. ve J.W. “Ted” Ibex, “Introduction to Forensic Accounting”. **National Public Accountant**. June 2003.
- GOTTSCHALK Petter, “Categories of Financial Crime”. **Journal of Financial Crime**. Vol.17. No.4. 2010.
- GÜLTEN Selçuk, “Adli Muhasebe Kavramı ve Adli Müşavirlik Mesleği”. **Ankara Barosu Dergisi**, Yıl:68. S:3. 2010.
- HILLISON William, Carl Pacini ve David Sinasion, “Accountants’ Perceptions Regarding Fraud Detection And Prevention Methods”. **Managerial Auditing Journal**. Vol.14, Iss.7.Bradford 1999.
- HYLAND Brian ve Naomi McGloin, “Divorce and the Role of the Accountant”. **Accountancy Ireland**. Vol. 40. No.4August 2008.
- KAYA Uğur, “Muhasebe Mesleğinde Adli Muhasebe Uzmanlığı ve Türkiye Açısından Gerekliliği”. **Muhasebe Öğretim Üyeleri Bilim ve Dayanışma Vakfı Dergisi**. Cilt.7. S.1. Mart 2005.
- KIRLIOĞLU Hilmi ve Nermin Akyel, “Enron Sonrası Bağımsız Denetimde Yaşananlar”. **Muhasebe ve Finansman Dergisi**. S:23.Temmuz 2004.
- KİRACI Murat, “Hile Riski Değerlemesinin ve Hileleri Bulmanın Denetimin Etkinliğindeki Rolü ve Türkiye’deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma”. **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**. Ocak 2005.

- KULA Veysel vd., “Hileli Finansal Raporlama Yaklaşımlarını Belirleyen Teşvikler/Baskılar ve Fırsatlar”. **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**. Mayıs 2008
- KÜÇÜK Ergün ve Şaban Uzay, “Hileli Finansal Raporlamanın Oluşumu ve Doğurduğu Sorunlar”. **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. S.32. Ocak-Haziran 2009.
- MARTİN James P., “Forensic Accounting”. **Smart Business Chicago**. August 2010.
- NURSE D.B., “Silent Sleuths”. **CA Magazine**. June-July 2002.
- ÖZKOL Ahmet Erdal, “Bilirkişilik ve Adli Muhasebe”. **Muhasebe Öğretim Üyeleri Bilim ve Dayanışma Vakfı Dergisi**. Cilt 7. S.3. Eylül 2005.
- ÖZKUL Fatma Ulucan ve Pınar PEKTEKİN, “Muhasebe Yolsuzluklarının Tespitinde Adli Muhasebecinin Rolü ve Veri Madenciliği Tekniklerinin Kullanılması”, **Muhasebe Öğretim Üyeleri Bilim ve Dayanışma Vakfı Dergisi**, Eylül- Aralık 2009, S.4.
- PAZARÇEVİREN Selim Yüksel, “Adli Muhasebecilik Mesleği”. **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**. Cilt 1. S.2. 2005.
- REJESUS Roderick M., Bertis B.Little ve Ashley C.Lovell, “Using Data Mining to Detect Crop Insurance Fraud: Is there a Role for Social Scientists?”. **Journal of Financial Crime**. Vol.12, No.1, 2004.
- SABAN Nihal, “Bir Analiz: Türk Hukukunda Hile Kavramının Unsurları”. **Muhasebe ve Finansman Dergisi**. S.31. .2006.
- SABAN Nihal, “3568 ve 4008 sayılı Yasalar, Tebliğler ve Danıştay Kararlarının Ardından Meslek Mensupları, Mesleğin Konusu ve Sorumluluk”. **Vergi Sorunları Dergisi**. S.80. Mayıs 1995.
- SEDA Mike ve Bonita K.Peterson Kramer, “The Emergence of Forensic Accounting Programs in Higher Education”. **Management Accounting Quarterly**. Vol.9. No.3. Spring 2008.
- TORAMAN Cengiz, Hasan Abdioğlu ve Burcu İşgüden, “Aklama Suçunun Önlenmesine Yönelik Çabalar: Adli Muhasebecilik Mesleği ve Uygulamaları”. **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**. Cilt 11 S. 1. 2009.
- WELLS Joseph T., “Sherlock Holmes ,CPA, Part 1”. **Journal of Accountancy**. August 2003.

WILLIAMS Dave Arthur, "Credit Card Fraud in Trinidad and Tobago". **Journal of Financial Crime**. Vol.14. No.3.2007.

WOLOSKY Howard W., "Forensic Accounting to the Forefront". **Practical Accountant**. February 2004.

ZGANJAR Leslie, "Forensic Accountant is a Financial Detective". **Birmingham Business Journal**. Vol.19. Iss.34. Hoover August 2002.

C. Tezler

AKYEL Nermin, “Adli Muhasebecilik ve Türkiye’de Uygulanabilmesi için Altyapı Bileşenlerinin Mevcut Durumu, Değerlendirilmesi ve Öneriler”. (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi). Haziran 2009.

ÇITAK Nermin, “Hileli Mali Raporlamada Yaratıcı Muhasebe ve Bir Uygulama”,. (M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul 2007.

GENÇ Gülhan, “Hileli Finansal Raporlama”. (M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul 2009.

GÜLAÇTI Mete, “Adli Muhasebe Mesleği ve Uygulama Önerisi”. (M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul 2004.

KAYMAK Can, “Muhasebede Yapılan Hata ve Hilelerin Muhasebe ve Muhasebe Denetimi Yönünden Değerlendirilmesi”. (M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). 1996.

KULOĞLU Gökhan, “Adli Muhasebecilik kapsamında Kredi Kartı Dolandırıcılıkları ve Türkiye Örneği”. (Celal Bayar Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı Doktora Tezi). Manisa 2007.

KÜÇÜK İsmail, “Finansal Raporlamada Hile-Manipülasyonlar ve Önlenmesi”. (M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul 2008.

PIŞKİN Ayşe İrem, “İşletmelerde Hileli Mali Raporlama”. (M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul 2004.

TECİM Burak Ali Han, “Kayıt Dışı Ekonomide Vergi ve Vergi Denetiminin Önemi”. (Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). 2008.

D. Toplantı, Seminer ve Konferans Bildirileri

- CRUMBLEY D.Larry. "New Technologies'Effect on Forensic Auditing". **Fifteenth Annual International Financial Management Conference**, April 2 to April 6 2001. Miami, Florida.
- ÖKSÜZ Fuat, "Küreselleşme Çabaları Doğrultusunda Batı Ülkelerinin Muhasebe Sistemindeki Gelişmeler". **4.Muhasebe Denetimi Sempozyumu 5- 9 Mayıs 1999**. İSMMMO Yayınları 1999.

F. Gazeteler

SEVİŐ Veysi, “Bilirkişilik”. **Dünya Gazetesi**. 20 Haziran 2002.

“Adli Muhasebeciler Geliyor”, **Dünya Gazetesi, Organize Sanayi Gazetesi Eki**. 20 Ağustos 2010.

G. İnternet Kaynakları

213 Sayılı Vergi Usul Kanunu (Çevrimiçi).

<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1045.html> (Erişim Tarihi: 18/05/2011).

818 Sayılı Borçlar Kanunu (Çevrimiçi).

<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/407.html> (Erişim Tarihi: 17/03/2011).

1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Yasası (Çevrimiçi).

<http://www.hukuki.net/hukuk/index.php?article=132> (Erişim Tarihi: 20/03/2011).

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu (Çevrimiçi).

<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html> (Erişim Tarihi: 12/04/2011).

5271 Sayılı Ceza Usulü Muhakemeleri Yasası (Çevrimiçi).

<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5271.html> (Erişim Tarihi: 20/03/2011).

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (Çevrimiçi).

<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6100.html> (Erişim Tarihi: 18/05/2011).

6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu (Çevrimiçi).

<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6102.html> (Erişim Tarihi: 13/05/2011).

ACFE, **The Report to the Nation 1996**. USA. (Çevrimiçi)

http://www.acfe.com/documents/Report_to_the_Nation.pdf (Erişim Tarihi: 17/10/2010).

ACFE, **The Report to the Nation 2010**, USA (Çevrimiçi)

<http://www.acfe.com/rtn/rtn-2010.pdf> (Erişim Tarihi: 17/10/2010).

ALPAYDIN Ethem, “Zeki Veri Madenciliği: Ham Veriden Altın Bilgiye Ulaşma Yöntemleri”. **Boğaziçi Üniversitesi Bilişim 2000 Eğitim Semineri**. (Çevrimiçi). www.cmpe.boun.edu.tr/~ethem/files/.../veri-maden_2k-notlar.doc (Erişim Tarihi: 30/04/2011).

DEMİR Volkan, **SPK Muhasebe Standartları Çerçevesinde Hata Kavramı ve Düzeltilmesi**. (Çevrimiçi)

<http://www.tmsk.org.tr/makaleler/TMS%208/SPK%20MUHASEBE%20STANDARTLARI%20CERCEVESINDE%20HATA%20KAVRAMI%20VE%20DUZELTILMESI.pdf> (Erişim Tarihi: 16/01/2011).

Don Holmes: News to Note, 8 February 2002 (Çevrimiçi).

<http://www.acfi.ca/NewsArchDonHolmes.htm> (Erişim Tarihi: 19/01/2011).

EVERSOLE Lisa, **“Profile of A Fraudster”**. October 1997. (Çevrimiçi)

<http://www.bus.lsu.edu/Accounting/faculty/lcrumbley/fraudster.html> (Erişim Tarihi: 17/04/2011).

Halka Açık Şirketler Muhasebe Reformu ve Yatırımcıyı Koruma Yasası (Çevrimiçi)

<http://www.pwc.com/tr/tr/audit/sarbanes-oxley.jhtml> (Erişim Tarihi: 17/03/2011).

<http://www.rcmp-grc.gc.ca/hist/index-eng.htm> (Erişim Tarihi: 19/03/2011)

<http://www.cica.ca/about-the-profession/cica/incorporation-and-governance/index.aspx> (Erişim Tarihi: 19/03/2011)

KUMKALE Rüknettin, **“Bilirkişilik ve Mali Müşavirlik Mesleği”**. 15 Haziran 2005. (Çevrimiçi).

http://www.alomaliye.com/ruknettin_kumkale_bilirkisilik.htm (Erişim Tarihi: 23/03/2011)

SIMMONS Mark R., **“Profiling an Internal Fraudster”**. 1996 (Çevrimiçi).

<http://www.facilitatedcontrols.com/fraud-investigation/fraudstr.shtml> (Erişim Tarihi: 17/04/2011).

SPK, Seri XI No: 25 Tebliğ (Çevrimiçi).

<http://www.spk.gov.tr/apps/teblig/displayteblig.aspx?id=178&ct=f&action=displayfile&ext=.pdf> (Erişim Tarihi: 06/03/2011).

SPK, Seri X 22 Nolu Tebliğ

<http://www.spk.gov.tr/apps/teblig/displayteblig.aspx?id=295&ct=f&action=displayfile&ext=.pdf> (Erişim Tarihi: 06/03/2011).

TDK Türkçe Sözlük (Çevrimiçi). <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (Erişim Tarihi: 27/02/2011)

TEKŞEN Ömer ve Serdar Atay, “Vergi Hukuku Açısından Enflasyon Muhasebesinin Finansal Tablolara Etkileri”. **Sayıştay Dergisi**. No: 55. (Çevrimiçi).

<http://www.sayistay.gov.tr/dergi/icerik/der55m2.pdf> (Erişim Tarihi: 12/04/2011).

WELLS Joseph T., **“Why Employess Commit Fraud?”**. February 2001. (Çevrimiçi) <http://www.acfe.com/resorces/view-content.asp?ArticleID=41> (Erişim Tarihi: 18/02/2011).

“What is CPA?” (Çevrimiçi) <http://www.forensicglobal.org/about.html> (Erişim Tarihi: 04/03/2011).

ZYSMAN Alan, “Forensic Accounting Demystified” (Çevrimiçi). <http://www.forensicaccounting.com/> (Erişim Tarihi: 13/03/2011).